

FALUSI ISKOLÁSOK OLVASÓ- ÉS TANKÖNYVE

I. KÖTET.

NÉPISKOLÁK II. ÉS III.
OSZTÁLYA SZÁMÁRA

SZERKESZTETTE
TÖBB VIDÉKI TANÍTÓ

Negyedik lenyomat

BUDAPEST LAMPEL R. Kk.
(WODIANER F. És Fiai) r.t.
KÖNYVKIADÓ VÁLLALATA 1910

ELSŐ RÉSZ. A II. OSZTÁLY OLVASMÁNYAI.

ELSŐ HÉT.

1. Gondviselő Isten.

Ki ru-ház-ta fel a me-zők li-li-o-mát? Ki vi-sel hű gon-dot az é-gi ma-dár-ra? Út-lan búj-do-só-nak ki ve-zér-li nyo-mát? Kit ne-vez aty-já-nak az a-tyát-lan árva? Él még a jó Is-ten, ő en-gem is sze-ret; Meg-ad-ja, ha ké-rem, a ma-i ke-nye-ret.

2. Isten.

Sö-tét az éj. De nem fê-lünk. Mert a jó Is-ten ve-lünk van min-dig. Ő bo-csá-tot-ta a föld-re a sö-tét-sé-get. Ő hoz-za föl az ég-re reg-gel a na-pot.

A nyá-ri e-ső és a té-li hó az ő ál-dá-sa. Ő ad-ja a nap-su-gárt, a ma-dár-dalt. Az ő jó-sá-gát hir-de-ti az ég és a föld.

É-le-tün-ket, e-rőn-ket, e-gész-sé-gün-ket a jó Is-ten-től kap-juk. Ő mind-nyá-junk-nak é-des aty-ja.

3. Reggel.

Szól az é-des a-nya:

- Kel-je-tek föl, é-des gyer-me-ke-im!

Föl-éb-red er-re Ma-ris-ka. Föl-éb-red Pe-ti-ke is. Dör-zsö-lik a sze-mü-ket. Bi-zony ko-rán van még. Jobb vol-na to-vább a-lud-ni.

De e-szük-be jut az is-ko-la. Gyor-san föl-ke-l-nek.

Si-et-ve öl-töz-nek, mos-da-nak. Ru-há-juk szép rend-ben van a ló-cán; nem kell ke-res-gél-ni.

De-rék-ig meg-mos-da-nak friss víz-zel. Tisz-tán a-kar-nak az is-ko-lá-ba men-ni. A pisz-kos nyak, fül, szem, orr és kéz u-tá-la-tos.

Pe-ti-ke ma-ga fê-sül-kö-dik. Kur-ta ha-ját föl-fe-lé szok-tat-ja.

A hom-lok le-gyen sza-bad!

Ma-ris-kát az é-des any-ja fê-sü-li meg. Szép szö-ke ha-ját be-fon-ja kék sza-lag-gal.

Ez- u-tán a gyer-me-kek i-mád-koz-nak és reg-ge-liz-nek.

Reg-ge-li u-tán is-ko-lá-ba si-et-nek. Út-köz-ben nem á-cso-rog-nak.

Az is-me-rős bá-csik-nak és né-nik-nek kö-szön-nek.

4. Közmondások.

Ki jókor kel, aranyat lel. Tisztaság: fél egészség.

5. Madárcsalogató.

Gye-re be, gye-re be, gyö-nyö-rú kis ma-dár! Csi-nál-ta-tok né-ked a-rany-ból ka-lit-kát, A-rany-ból ka-lit-kát, e-züst-ből aj-ta-ját, E-züst-ből aj-ta-ját, gyé-mánt-ból vá-lu-ját
Nem szok-tam, nem szok-tam ka-lit-ká-ban lak-ni, Csak szok-tam, csak szok-tam zöld er-dő-ben lak-ni. Zöld er-dő-ben lak-ni, zöld á-gak-ra száll-ni, Fe-nyő-ma-got en-ni, gyöngy-har-ma-tot in-ni.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a «A templom» című olvasmány első öt sorát! (Vigyázz a pontokra és a nagy betűkre!)

2. Írd le az «Esti imádság» című olvasmányt!

3. Írd le az iskolai bútorok neveit!

A mondat végére pontot írunk. A pont után nagy kezdőbetű következik. Olvasás közben a pontnál szünetet kell tartani.

● **Pont**

MÁSODIK HÉT.

6. Megérkezés az iskolába.

El-mult a nyár. Kez-dő-dött az is-ko-lá-ba já-rás. Pis-ta és Ju-lis-ka ne-he-zen vár-ták ezt a na-pot. Fél-nyolc-kor már el is in-dul-tak ha-zul-ról.

Mi-kor az is-ko-lá-ba ér-tek, a ta-ní-tó úr már ott sé-tált a fo-lyo-són. Na-gyon ba-rát-sá-gos volt. Mo-so-lyog-va fo-gad-ta a gyer-me-kek kö-szö-né-sét. Fi-gyel-me-sen vé-gig néz-te ő-ket te-tő-től tal-pig. Ép-pen ak-kor ér-ke-zett o-da Pán-di Fer-kó. A ta-ní-tó úr őt is vé-gig mér-te. Az-u-tán így szólt hoz-zá-ja:

- Fer-kó fi-am, te ma nem mos-dot-tál ren-de-sen. Pisz-kos a fü-led meg a nya-kad. Té-ged én már ta-valy is több-ször in-tet-te-lek. De úgy lát-szik, nem fo-gott raj-tad a jó szó. Most e-redj ha-mar a kút-hoz és mo-sa-kodj meg ren-de-sen. Más-kor pe-dig tisztán jöjj i-de! Az is-ko-lá-ban csak tiszt-ta, ren-des gyer-mek-nek van he-lye!
Fer-kó-nak é-gett az ar-ca a szé-gyen-től. De úgy kel-lett ne-ki!
Mi-ért nem tu-dott már hoz-zá-szok-ni a tiszt-ta-ság-hoz?
Pis-tát a ta-ní-tó úr ba-rát-sá-go-san fo-gad-ta. Mert lát-ta, hogy tiszt-ta és ren-des. Meg-si-mo-gat-ta és azt mond-ta ne-ki: «No lám, te már az-tán ember vagy a tal-pa-don. I-lyen a jó-ra-va-ló is-ko-lás gyer-mek!» Ezt a töb-bi gyer-me-kek is hal-lot-ták. Az-u-tán Ju-lis-ká-ra mu-ta-tott a ta-ní-tó úr: «Úgy-e bár, ez a kis le-ány a te hú-god? Lá-tom, hogy ha-son-lít hoz-zád. Ép-pen o-lyan ren-des, tiszt-ta gyer-mek, mint te vagy.» Ez-zel meg-si-mo-gat-ta a pi-ru-ló Ju-lis-kát.
Gon-dol-hat-já-tok, mi-lyen bol-do-gan ment be a két gyer-mek az is-ko-la-szo-bá-ba!

7. Használd az időt.

*Az i-dő-vel gaz-dál-kod-jál,
Mi-vel nin-csen drá-gább an-nál.
S ha egy-szer el-röp-pent na-pod,
Töb-bé visz-sza nem hoz-ha-tod.
A-mit vég-hez vi-hetsz még ma,
El ne ha-laszd azt hol-nap-ra!
Rest és do-log-ta-lan ne légy,
Han-gyá-tól, méh-től pél-dát végy!
Ki jól el-járt mun-ká-já-ban,
Nyug-ton al-szik az á-gyá-ban.*

8. A kis árulkodó.

Pé-ri La-jos-nak volt egy rossz szo-ká-sa. Sze-re-tett ár-ful-kod-ni. Mind-un-ta-lan hal-la-ni le-he-tett az ő nya-fo-gó sza-vát: «Ta-ní-tó úr, ké-rem, Ko-vács le-dob-ta a tol-la-mat!» - Ta-ní-tó úr, ké-rem, Ju-hász el-má-zol-ta az í-rá-so-mat!» - «Ta-ní-tó úr, ké-rem, Kiss Gyu-la azt mond-ta ne-kem: Te os-to-ba!» - Ez így ment nap-ról-nap-ra. Va-ló-sá-gos kín volt hall-gat-ni. Nem is sze-ret-te La-jost sen-ki sem.

Ta-nu-ló-tár-sa-i ki-tér-tek e-lő-le. Nem ját-szot-tak ve-le. Így az-u-tán nem i-gen ta-lált ü-rü-gyet az á-rul-ko-dás-ra.

Egy-szer a ta-ní-tó úr a kert-be ve-zet-te a gyer-me-ke-ke-t. Pá-ro-san men-tek. A kis La-jos Ju-hász Pis-ta mel-lé ke-rült. Pis-ta hú-zó-do-zott tö-le. Az á-rul-ko-dó fi-u e-zen szer-fő-lött bo-szan-ko-dott. Bo-szu-sá-gá-ban go-nosz ter-vet fő-zött ki ma-gá-ban. A kert-aj-tó-nál hir-te-len ke-reszt-be tet-te a lá-bát Pis-ta e-lé. Sze-gény Pis-ta nem gon-dolt semmi rossz-ra sem. Úgy ke-resz-tül bu-kott a Pé-ri La-jos lá-bán, hogy meg-e-redt az or-ra vé-re.

A gye-re-kek meg-i-jed-tek. Kö-rül-fog-ták Pis-tát. A ta-ní-tó úr is mind-járt ott ter-mett és két le-ány-kát víz-ért sza-lasz-tott.

- Mi tör-tént? - Ki tet-te ezt? - kér-dez-te a ta-ní-tó úr szi-go-rú han-gon.

Pé-ri La-jos resz-ke-tett, mint a nyár-fa-le-vél. «Mi lesz most?» gon-dol-ta ma-gá-ban.

Pis-ta pe-dig így szólt:

- Ta-ní-tó úr, ké-rem, csak meg-bot-lot-tam, mert nem néz-tem az út-ra. Nem bán-tott en-gem sen-ki-sem. Nem is fáj na-gyon.

La-jos-nak er-re meg-könnyeb-bült a szí-ve. A ta-ní-tó úr a-zon-ban fej-cső-vál-va néz-te a két fi-ut. Gya-ní-tot-ta, hogy mi tör-tént.

A le-ány-kák meg-ér-kez-tek a friss víz-zel. A ta-ní-tó úr se-gít-sé-gé-vel ha-ma-ro-san el-ál-lí-tot-ták Pis-ta vér-zé-sét.

Ek-kor Pé-ri La-jos o-da som-poly-gott Pis-tá-hoz. Hal-kan így szólt hoz-zá:

- Ne ha-ra-gudj, Pis-ta! Én tisz-ta szí-ve-m-ből bá-nom, a-mit tet-tem.

- Nem ha-rag-szom - fe-lelt Pis-ta. - Szí-ve-sen meg-bo-csá-tok ne-ked. Ö-rü-lök, hogy nem kapsz bün-te-tést a ta-ní-tó úr-tól.

- Kö-szö-nöm, hogy nem á-rul-tál el, pe-dig meg-ér-de-mel-tem vol-na - szólt me-gint La-jos. De meg-fő-ga-dom, hogy töb-bé nem á-rul-ko-dom.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le az «Isten» című olvasmány harmadik szakaszát!

2. A «Használd az időt» című versből írd le 4 sort!

3. Mondj valamit a tanuló-ról, az iskoláról, a kertről, a fecskéről, a csillagról, a vasról! Írd le ezeket a mondatokat! (Milyen írásjel való a mondat végére?)

4. Írd le a gyümölcsök neveit!

5. Írd le 5 tanuló-társadnak a nevét! (Milyen kezdőbetűvel írod ezeket a neveket?)

HARMADIK HÉT.

9. Jobb otthon.

*Mi fehérlik ott a sikon távolba?
Talán biz' az édes anyám kunyhója.
Messze jártam, másutt is volt jó dolgom,
Hej! de szívem csak azt mondja: jobb otthon.*

*Késő ősszel száll a fecske messzire,
De tavasszal újra meg jó fészki-re;
Messzi eljár, hegyen, völgyön és sikon,
Hej! de mégis azt csevegi: jobb otthon.*

*Elviszik a nyalka huszárt táborba,
Sok országot, világot lát jártába';
Nyer csatákat, dicsőséget mindenhol,
Hej! de szíve csak azt súgja: jobb otthon.*

10. Szűcs Istvánék háza tája.

Szűcs Istvánék házát lombos fák árnyékolják. Hófehér fala kivillog a zöld lomb közül. Előtte kis virágos kert van. Mögötte nagy vete-ményes és gyümölcsös kert. Az egész telket sövény-kerítés választja el a szomszéd telektől.

A ház végében van az istálló, a pajta és a fészker. Az istállóban vígan viháncolnak a lovak. Örülnek a jó abraknak. Ott vannak a tehenek is, a kis borjukkal. A jászlak alatt házinyúl tanyázik seregestől. Azokat a kis Szűcs Gyuri nagyon szereti.

Az udvar hátulsó végében van a disznóól. Onnan haragos rőfögés hallatszik. Bizonyára összevesztek a disznók a moslékon.

Valamivel előbb a baromfi-ólat látjuk. Lent van a ludak és kacsák lakása. Fönt az emeleten a tyúkok hálnak. A galamb-dúc az udvaron áll.

Az udvar közepe táján van a gémes kút. Mellette hosszú vályú. Itt itatják a lábas jószágot. Odébb két öreg diófa, egymásra boruló lombbal. A kapu közelében eperfák bölongatnak csöndesen. Nyáron csak úgy hullatják az érett epret. Olyankor a házi szárnyasok nagy lakomát csapnak.

A kerítés mentén akác- és hársfák sorakoznak. A ház előtt a kis kertben néhány alma- és körtefa himbálja ágait.

Az udvar olyan tiszta, mint a jól kisépért szoba. Pedig a marha és a baromfi sokat szemetel benne. De az ilyen hulladékot Szücsék gondosan összesöprik, összegyűjtik. Kitűnő trágya lesz belőle. A kis Szücs Gyuri is megtanulta szüleitől a rendet és tisztaságot. Ha szemetet, vagy hulladékot lát az udvaron, hozza a kis nyirfa-seprűjét és rendet teremt vele. Gyuri barátunk az iskolában is rendes fiu. Nem csoda, otthon szokott már a rendhez.

A veteményes kert Szücsnét dicséri. Terem abban zöldség, ugorka, paradicsom, saláta bőven. Még a piacra is kerül belőle. Itt van a méhes is. Szücs gazda ezt is nagyon jól gazdálkodik.

A gyümölcsösben nemes fajta gyümölcsfák pompáznak. Csak úgy roskadoznak a nagy áldás súlya alatt. Gyuri büszkén nézi a fákat. Neki is része van a jó termésben. Mert kora tavasszal ő is segített hernyót pusztítani.

11. A mi házunk.

*Az a mi kis kedves házunk
A legszebb ház a világon;
Falu végén, pázsitszélen,
Talpig mosolygón, fehérén,*

*Az a mi kis kedves házunk.
Két fényes ablak-szemével
Úgy tekint az országútra,
Mintha mindig engem nézne:*

*«Mégse' látom, mégse', mégse'! ...»
Mintha csak ezt hajtogatná
Az a mi kis kedves házunk.
S föl se tenné senki róla,*

*Milyen egy kis Kánaán az!
A padlásán télbe', fagyba',
Hogy terem a piros alma!
S mennyi az álló szőlője,*

*Vígan csörrenő diója! ...
Édes anyám kék kötője
Annak a megmondhatója.
Ó, ha én most váratlanul*

*Ott teremnék kapujába'!
Hogy megtelnék boldogsággal,
Öleléssel, könnyhullással
Az a mi kis kedves házunk!*

12. Szembekötődsi.

Nagy a vígság, nevetés, kacagás, ingerkedés. Nina szeme be van kötve, ugrándoznak körülötte. «Fogj meg no! Hisz itt vagyok! Én itt jobbra! Én itt balra!» S nevetnek hozzá nagyot.

A kis Nina tapogat, üt a légbe nagyokat. De csak nem tud boldogulni. Arca kezd is már megnyúlni. Kicsi híja s már-már sírna. De azután mást tett. - Tudjátok mit? Hát - nevetett s ilyet gondolt: «Várjatok, kifogok én rajtatok! Ha nem látok: fülelek, majd bírok én veletek!»

És ügyesen hallgatózva, színleg jobb felé lopózva, hirtelen ott terem baloldalt és megfogja Gizuskát.

Most már Gizuskát fülelik le, az ő szemét kötözik be s újra foly a nevetés, kacagás, ingerkedés.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a «Gondviselő Isten» című költeményt! (Vigyázz a kérdőjelre!)

2. Írd le a «Jobb otthon» című költemény első szakaszát emlékezetből!

3. Írj fiuneveket és leányneveket!

4. Írd le ezeket a kérdéseket: Mi van a ház előtt? Mi van a ház végében? Hol alusznak a lovak és a tehenek? Hol van a méhes?

5. Felelj a föntebbi kérdésekre, azután írd le a feleleteket!

A mondattal kérdezni is lehet. A kérdő mondat végére pont helyett kérdőjelet írunk.

? Kérdőjel

6. Írj 5 kérdőmondatot!

NEGYEDIK HÉT.

13. Magánépületek és középületek.

Szűcs István maga építtette a házát, a maga költségén. Az a ház az övé, magáé. Azt a házat nem használhatja akárki. Csupán csak Szűcs István maga és az ő családja. Vagy az, akinek ő bérbe adja. Az ilyen épület: magánépület.

De az iskolát nem egy ember építtette. Annak építéséhez sok ember adott pénzt. Az iskolát közösen építették. De közösen is használják. Mindenki beirathatja a gyermekét. Az iskola tehát közösség háza, vagy másképpen: középület.

A templomot is közös pénzen építették és közösen használják. Tehát a templom is középület. Az iskolában közösen tanulnak a községbeli gyerekek.

A templomban közösen imádkoznak a hívek.

Közös még a község háza is. Itt a község ügyeit községi elöljáróság intézi.

A kórház is középület. Közös költségen építették; közös költségen gyógyítják benne a szegény betegeket. A városokban még sokféle középület van.

14. Isten háza.

*Valahányszor a templomot nézem,
lelkemet rá emelkedni érzem.
Az emberek oda szoktak járni,
gondjaik közt enyhületet várni.*

*Ki hajléka? Hisz senki sem lakja,
Ember mindig gazda nélkül kapja.
Nézd a tornyot, nézd, fölint az égbe,
Emlékeztet a nagy istenségre.*

*A harangok csengő-bongó nyelve
Aggot, ifjat hívogat e helyre;
S ő, be kész rá, jöni valamennyi,
E hajlékban vigasztalást venni!*

*Szent ez a hely, minden azt jelenti,
Illetlenül meg ne sértse senki.
Égre néző tornya magyarázza,
Hogy a templom a nagy Isten háza.*

15. A király és a barát.

Egy király estefelé kint ült palotája előtt Körülötte álldogáltak testőrei és cselédei. Arra ballagott egy barát. Nagy kampós bot volt a tarisznya a hátán és lopótök az övében. A barát megállt és be akart menni a palotába.

«Barát, mit akarsz?» kérdezte az egyik őr.
«Be akarok menni ebbe a vendégfogadó szállásra» felelt a barát.
«Barát, ez nem vendégfogadó. Eredj az utadra.»
A király, aki ezt a beszélgetést hallotta, odaintette magához a barátot.
«Emberséges barát, így szólt hozzá ez nem vendégfogadó; ez az én palotám. Én pedig király vagyok.»
A barát nyugodtan így szólt: «Felséges uram, kié volt ez a palota ötven évvel ezelőtt?»
«Nagyapámé», felelt a király.
«És nagyapja halála után kié lett?»
«Apámé.»
«És azután?»
«Az enyém.»
«És felséged halála után kié lesz?»
«A fiamé!»
«Felséges uram,» kérdezte most a barát, «hát nem vendégfogadó-e az olyan ház, amelyben olyan sűrűn váltakoznak a lakók?»
A király megértette, mit akart a barát mondani. Mi mindnyájan, nagyok és kicsinyek, gazdagok és szegények, csak vándorok vagyunk a földön. Nem szabad tehát büszkének, vagy keményszívűnek lennünk. A király a szegény barátot bevezette palotájába, jól megvendégelte és puha ágyat vettetett neki.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le ezeket a kérdéseket: Mire jó a friss víz? Mikor szüretelnek? Mikor esik a hó? Hány kereke van a szekérnek? Hát a Göncöl-szekérnek? Hoztál nekem piros kendőt? Hát hogy, mint vagytok otthon Pistikám? Gondoltok-e úgy néha-néha rám? Lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága?
Felelj a fentebbi kérdésekre, azután írd le a feleleteket! Sorold fel írásban a középületeket! Sorold fel írásban a háziállatokat!

ÖTÖDIK HÉT.

16. Az ősz.

Az ősz az esztendő legkedvesebb része. Sárgul a levél a fákon, bágyadtabban ragyog a napsugár, de annál szebben kandikál ki a piros alma a hulló falevelek közül. A szőlő is megérett és a gyönyörű szőlőgerezd csábítgat mindnyájunkat. Őszi barack, szilva, körte mosolyog ránk minden kertből.

A gazdasszony gondosan összegyűjti a sok édes gyümölcsöt és elrakja, hogy a hosszú téli estéken legyen mihez nyúlni: így fizeti meg a természet a munkás ember fáradságát.

De nemcsak a kertben látjuk az ősz áldását. Meglátszik az az erdőn és a mezőn egyaránt. A hatalmas tölgyfán éppen úgy ott van az érett termés, mint a kicsi galagonyabokron.

Az őszi szél egyre hűvösebb lesz s végre megjelenik a hideg tél. Akkorra már a növények érett magva közül a legtöbb lehullott a földre és az elsárgult falevelek szépen betakarják. Ha majd eljön újra a tavaszi szellő, elolvad ezekről is a hótakaró. A napsugár a magot csírázásnak, fejlődésnek indítja és a természet új életre ébred.

Íme, azért érleli a magot a növény minden ősszel, hogy abból ébredjen fel újra a természet a hosszú téli alvás után.

17. Ősz elején.

*Üres már a fecskéfészek
Itt az eszterháj alatt;
Üres már a gólyafészek
Tetejében a kéménynek...
Vándor népe ott halad...
Ott a messzeség homályán,
Ott az égnek magasán,*

*Látom még, mint kis felhőket,
Vagy már nem is látom őket?
Csak úgy képelem talán.
Elrepülnek, elrepültek
Tavasz s nyár vendégei,
És őket már nemsokára
A kertek s mezők virága
S a fák lombja követi.*

18. A kert ősszel.

Tavasszal és nyáron gyönyörűséget okozott nekünk a kert; most hasznót hajt. Akkor verejtékünkkel öntöztük; most megfizet érte.

A jó Isten megáldotta munkánkat. A veteményes kert elvesztette díszét, de tele van az Isten áldásával. Fonnyadt paradicsom-szárakról piros paradicsomok mosolyognak ránk. Odébb nagy, kemény káposzta-

fejek állnak sorban, mint a katonák. Ökölnyi vöröshagymák, nagy zellerek várják, hogy kiszedjük őket. Egyik ágyból sárga murok kandikál ki, a másiktól fehér petrezselyem.

A levegőben száll, szálldogál a lenge ökörnyal. Nekimegy a gyümölcsösnek és beleakad a fába. Hogy megváltoztak a fák is! Sűrű lombjuk nagy részét elhullatták már. A sárga levelek közt árván ringatóznak az elhagyott madárfészkek. És ezer meg ezer alma mosolyog le az almafákról. A körtefák meg vannak rakva pompás téli körtével. Még a szilvafákon is maradt itt-ott egy szem szilva. A sima kérgű diófák búsan hullatják levelüket és gyümölcsüket. Eszembe jut erről egy talány:

*Zöld burokbán születtem.
Mikor aztán nagy lettem,
A zöld burok kifestett
És az úrfi leesett - Mi ez?*

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le az «Ősz elején» című költemény első szakaszát! (A költeményekben a sor elején nagy kezdőbetűt szokás írni.)
2. Írd le a második szakaszt!
3. Írj család-neveket!
4. Írj ló-neveket, tehén-neveket és kutyaneveket!

HATODIK HÉT.

19. Két derék gyermek.

I.

Vizi Mihály napszámos-munkával kereste a kenyerét. Erős, munkabíró ember volt és szívesen dolgozott három gyermekéért. Nagy dologidőben a felesége is eljárt napszámba.

Viziek legidősebb gyermeke kilenc éves volt. Böskének hitták a kis leányt. A második gyermek, Gábor, még csak hét éves múlt. A két testvér jóságával sok örömet szerzett szüleinek. A tanító úr is dicsérte őket. A legkisebbik gyermek három éves volt; ezzel még sokat kellett bajlódnia Vizinének.

De a két nagyobbik gyermek iparkodott édes anyjának mindenben segíteni. Kis testvérüket gondozták, becézgették. Ha valamiért sírt, kedvét keresték, nehogy édes anyjukat a munkában zavarja. Böske reggel kisöpörte a szobát és letörülgette a szegényes bútorokat. Ebéd után elmosogatta az edényt; iskola után pedig játszadozott Lacikával. Gábor meg apró fát hordott a konyhára; elment a boltba sóért, borsért, gyújtóért. És mindent olyan jól elvégezett, hogy soha sem volt panasz rája.

Ha nyári munkaidőben édes anyjuk otthon hagyta a gyermekeket, az udvarból ki nem mentek volna a világért sem; tilos játékokhoz sem nyúltak; kárt semmiben sem tettek.

Viziné egyszer azt mondta az urának:

- Igaz, hogy szegények vagyunk, de nem panaszkodom. Van jó egészségünk és szeretünk dolgozni, Így hát csak megélünk. Azonkívül pedig a jó Isten derék gyermekekkel áldott meg bennünket. Ezek többet érnek minden kincsnél. Bizony boldogabbak vagyunk mi sok gazdag embernél!

II.

Azonban egyszer csak rosszra fordult a család sorsa. Nyár vége felé Viziné megbetegedett. Ágyba feküdt. Az ura búsult; «Istenem, Istenem! - így kiáltott föl - még csak nem is ápolhatom szegény feleségemet. Ha én munkába járok, vajjon ki fogja őt gondozni?»

A gyermekek látták apjuk nagy szomorúságát. Attól fogva ők ketten ápolták beteg anyjukat és kis testvérüket. Ők tartották rendben a házat is. A kis Böske édes anyjának orvosságot adott, forró fejére hideg borogatást rakott, Lacikát mosdatta, fésülte. Szóval igazi kis gazdasszony volt. A jó szomszéd néni segítségével még ebédet is főzött a kis családnak. Ferkó is kitett magáért; elvégezett mindent, amit csak rábízott a nénje.

De elérkezett az iskolába járás ideje. - «Ó, édes jó Istenem, gyógyíts már meg engemet!» - így könyörgött Viziné. Azután a gyermekekhez fordult: «Menjétek az iskolába! - parancsolta nekik. - Majd csak megleszek valahogy nélkületek is; a tanítást nem szabad elmulasztanotok».

Azonban Böske és Ferkó ebbe nem egyeztek bele. Bármennyire vágytak is az iskolába, beteg anyjukat nem akarták magára hagyni. Úgy egyeztek tehát meg, hogy egyik nap Böske megy az iskolába, másik nap Ferkó.

Ebbe a tanító úr is szívesen beleegyezett. Attól fogva az otthon maradó testvér ápolgatta a beteg anyát és ügyelt Lacikára. Az iskolába járó testvér pedig elmondta a másíknak, amit az iskolában tanult.

Így ment ez néhány hétig. A jó Isten pedig megkönyörült a szegény családon és Viziné lassanként meggyógyult. Végre egy őszi napon már mindkét testvér elmehetett az iskolába. A tanító úr barátságosan megsimogatta őket és így szólt a többi gyermekeknek:

- Bár minden tanítványom olyan volna, mint ez a kettő!

20. Mese.

*1. Mesebeli kis királyhoz
Betévedt egy kis leány,
Hogy az éppen uzsonnázott
Tulipános udvarán.*

*2. «Úgy-e szép itt, úgy-e jó itt?
Nézz csak ide, meg oda!
Bársony itt a gyepes udvar,
Drágakő a palota.*

*3. Nézd, a libám ezüst tollú,
Aranyszőrű a cicám; úgy-e,
Itt maradsz minálunk
Örökre, te kis leány?*

*4. Köszönöm a meghívását,
De el nem fogadhatom;
Szalma tetős kicsi gunyhó
Az a ház, hol én lakom*

*5. A mi libánk közönséges
S nem aranyos a cicánk:
De ott van a két testvérem
S édes apánk, meg anyánk.*

*6. Ha ölelnek, ha csókolnak,
S fejem rájok hajthatom:
Szalmatetős kicsi gunyhó
A viláért nem adom.*

21. A negyedik parancsolat.

Tiszteld atyádat és anyádat!

22. Parancsolatok.

Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!

Szeresd a hazát!

Bocsáss meg az ellened vétőknek!

23. Tilalmak.

Ne hazudj!

Ne lopj!

Ne légy irigy!

Ne kínozd az állatokat!

Ne rongáld a más jószágát!

Ne rongáld a magad jószágát se!

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a következőket: «Istenem, Istenem!» így kiáltott föl Vizi Mihály. - «Oh, édes jó Istenem, gyógyíts meg engemet!» így könyörgött Viziné. Gyermekeinek pedig ezt parancsolta: «Menjete az iskolába!» - A tanító, úr ezt kívánta: «Bár minden tanítványom olyan volna, mint ez a kettő!»

2. Írd le a negyedik parancsolatot!

3. Írd le a «Parancsolatok» című olvasmányt!

4. Írd le a «Tilalmak» c. olvasmányt!

5. Írj 3 parancsot, 2 tilalmat és 2 kívánságot vagy kérést!

6. Felelj írásban ezekre a kérdésekre: Hová tévedt be a mesebeli kis leány? Mit kívánt tőle a király? Miért nem maradt ott a leányka?

A parancsolást, tiltást, kérést, kívánást kifejező mondatok végére fölkiáltó jelet írunk!

! Fölkiáltójel

HETEDIK HÉT.

24. A szülők.

Mindenhol jó, de legjobb otthon. Így tartja egy régi közmondás. Igazat szól-e ez a közmondás, gyermekek? Melyitek volt már több napig, vagy több hétig távol a szülei háztól? Melyitek volt atyafilátogatóban? Jó dolgok voltak-e ottan? Talán bizony még enni is jobbat kaptatok, mint szüléiteknél! Hej, de azért csak vágytatok haza, édes apátokhoz és anyátokhoz! Úgy-e, hogy így volt, gyermekek?

Ha így volt, nem csodálkozom rajta. Hiszen a gyermeket a világon senki sem szereti úgy, mint jó szülei. A gyermek érzi ezt. Ezért vonzódik úgy szüleihez. Ezért van az, hogy senkit sem szeret úgy, mint édes apját és édes anyját.

A gyermek látja, hogy szülei milyen sokat dolgoznak, fáradnak ő érette. Ellátják őt eledellel, ruházattal, könyvekkel és iskola szerekekkel. Ha beteg, ápolják és orvost hívatnak hozzája. Inkább ők maguk nélkülöznek, csak gyermekük ne lásson szükséget.

A szülők néha szigorúak és megbüntetik gyermeküket. De a gyermek tudja, hogy ezt is csak szeretetből teszik. Tudja, hogy kedves szülei le akarják szoktatni hibáiról, rossz tulajdonságairól. A büntetés fáj neki, de később áldani fogja érte szüleit.

25. A tanya.

Lombos akácfák közül kandikál elő a fehérre meszelt tanya. Az utas még meg sem látja, már eléje rohannak a tanya őrei, a kuttyák. Nem szeretik az idegent, azért ugatják.

A tanyák a várostól, falutól és egymástól távol vannak elszórva a síkságon. Néhol kettő-három van egysorjában, de aztán napi járó földön nem találunk egyet sem.

A tanya csak egyszerű lakóház. Az épít magának tanyát, akinek a nagy rónán kisebb-nagyobb birtoka van. A szántóföld, a legelő, a rét kívánja, hogy ott legyen, ott lakjon a tanyás-gazda, mert a termést, a jószágot a gazda szeme hizlalja.

A tanyaház mellé sorakozik az istálló, a fészter, az ól, a csűr. Ha itten városi zaj nincs is, azért élet van, gyönyörű szép, magyar élet. Korán kelnek a tanyai emberek. Kihajtják a teheneket, disznókat a legelőre, kieresztik a lovakat a puha, zöld gyepre. A ludak is ott gágognak egy-egy gyerek felügyeletére bízva. Odabenn a ház körül meg a sok baromfi csap lármát.

Nehéz ennyi sok jószág, cselédség között rendet tartani. Ezért a tanyás gazdának sok a dolga. De kijut a munkából az asszonynak is. Naphosszat járnak-kelnek. A gazda szánt, vet, ellátja lovait, rendbe hozza a kocsikat, hordatja a trágyát, gyűjti és boglyába rakja a szénát, kapál, kaszál. Szinte kevés a két keze, hogy minden dolgát elvégezze. Az asszony feji a tehenet, vaját köpül, eteti tyúkjait, pulykáit, kacsáit; gyomlál a kertben, főzi az ebédet, varr, köt, foltoz, mert sok ruhát ront a paraszti foglalkozás.

Este, mikor kigyullad a Göncöl-szekér az égbolton, mindenki otthon van, aki a tanyába való. A gazda ott pipáz az eresz alatt, a kocsis abrakoltat, a cselédek tesznek-vesznek egyet-mást.

Azután csönd borul a tanyára. Az esti szellő tilinkószót ringat; bizonyosan a kis béres fűjja. Utóbb az is elhallgat, mert itt korán kezdődik a pihenés ideje. Jó éjszakát!

26. Levél a tanyáról.

- Bótos úr, bótos úr,
Van-e itten papiros?
- Milyen kell, violám?
- Rózsaszínű szép piros,
Akin van egy galamb
Meg egy halvány virág is,
Jó testvérhez való
Egy-két sor írás is.
- Mi legyen az írás?
- Csak ennyi, hogy:
«Pista!
Tisztel édes apád,
Tisztel édes anyád,
Meg a kis Boriska,
Meg a kis Boriska ...»

27. Mit csinálunk ősszel a kis kertben?

Virágaival ugyan már nem gyönyörködtet bennünket kis kertünk, de ahelyett bőven ellát sokféle jóval.

Ilyenkor már hozzá fogunk a kerti vetemények betakarításához.

A piros paradicsomot leszedjük és befőzzük. A befőtt paradicsom izesíti az ételt. A félig érett paradicsomot még rajta hagyjuk a száron, hadd pirosodjék. Vagy pedig leszedjük és kirakjuk valami napsütötte helyre; hadd érlelje meg a nap.

Az ugorkának már csak a kései termése van meg. Azt is leszedjük és elrakjuk ecetbe.

Egy derült őszi napon kihuzgáljuk a földből a sárgarépát, petrezselymet, céklát, zellert. Leveleiket levágjuk, csak néhány apróbbat hagyunk rajtuk. Azután az ilyen zöldségfélét kiterítjük a napra száradni. Ha megszáradtak, lehordjuk a pincébe és ott homok közé rétegesen elrakjuk. Így kiállják a telet és tavaszig megmaradnak friss, egészséges állapotban.

A hagymát is kihuzogatjuk. Szétteregetjük a földön, hadd száradjanak meg vékony gyökérszállai. Azután koszorúba fonjuk és az eresz alá, vagy a szellős padlásra akasztjuk száradni. Mikor már a koszorúja kiszáradt, elteregetjük a padláson. Ha pokrócdarabokkal betakaradjuk, télire is ott maradhat.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a következőket: Mindenhol jó, de legjobb otthon. Melyitek volt már több napig, vagy több hétig távol a szülei háztól? A gyermek látja, hogy szülei milyen sokat dolgoznak, fáradnak ő érte. Ellátják őt eledellel, ruházattal, könyvekkel és iskolaszerekkel.

2. A «Levél a tanyáról» c. versből írd le 8 sort! (Vigyázz a vonásra és a többi írásjelre!)

3. Sorold el írásban a veteményes kert növényeit!

4. Írd le ezeket a kívánságokat és kéréseket: Isten, áldd meg a magyart! Hazám, hazám, édes hazám, bárcsak határod láthatnám! Adjon Isten minden jót!

5. Felelj írásban ezekre a kérdésekre: Melyik évszakban virágoznak a gyümölcsfák? - Melyik évszakban érik a búza? - Melyik évszakban érik a szőlő? - Melyik évszakban esik a hó? - Milyen évszak van most?

Beszéd közben szüneteket tartunk. A rövidebb szünetet az írásban vonással jelezzük. A hosszabb szünet jele a pont, a kérdőjel és a fölkiáltó jel.

— Vonás

NYOLCADIK HÉT.

28. Géza úrfi.

*Géza úrfi lovagolna,
Igen ám, ha lova volna!
De ha ló nincs, van pálcája,
Kapja magát s felül rája.*

*Most meg sarkantyúja nincsen.
Ej, dehogy nincs, ád az Isten!
Ott a kréta, rajzol egy párt,
Ha eltörik, nem vall nagy kárt.*

*Korbácsa is van emellett
Kenderből, hogy jobb se kellett.
Jó hajlós vessző a nyele,
Csak úgy csattint, pattint vele.*

*Gyű fakó! vágatva megyen
Tüskén-bokron, völgyön-hegyen.
De ez már nem tréfa dolog,
Félre álljon, aki gyalog!*

29. Nyugodtan várjuk a telet.

A kamrában tele vannak a lisztes ládák. Bab, borsó, lencse is szépen termett; még eladásra is jut belőle. A pincében halomban van burgonya, a homok közt zöldség húzódik meg. A padláson jó védett helyre fejes káposztát raktunk el. Hordóbeli káposztánk is van. Szükséget tehát nem látunk a télen.

De nemcsak arról gondoskodtak kedves szüleim, ami szükséges, hanem arról is, ami jó és kellemes.

Téli almát és körtét annyit rakott el édes anyám, hogy még karácsony után is lesz belőle. Aszalt gyümölcs, zörgő dió és mogyoró van a padláson a jövő nyárig való. Két nagy fazék szilvaíz várja, hogy mikor lesz belőle gombóc. Nagy vászonzacskóban zörög a jól megszáritott gomba, amit én és testvérem gyűjtöttünk. Kint az ólban pedig vígan rőfög a hízó.

Nem bőjtől majd a jószág sem. A nagy szénakazalhoz még hozzá sem nyúltunk. A vermekben répa, a kamrában zab és árpadara van annyi, hogy új legelőig nem szorulunk meg takarmány dolgában. A baromfi számára ocsút tartogat édes anyám.

Éhségtől tehát nem kell tartanunk, hál' Istennek. De a hideget is nyugodtan várjuk. Az udvaron nagy rakásban áll a tűzifa; csak föl kell aprítani.

Édes szüleim sokat fáradtak kora tavasztól mostanáig. A jó Isten megáldotta munkájukat. Most nyugodtan várjuk a telet.

30. Közmondások.

A jó pap holtig tanul.
Rend a lelke mindennek.
Sok kéz hamar kész.
Legjobb az egyenes út.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a 30. olvasmányt! («Közmondások».)
2. Írd ki a 30. olvasmányból azokat a szókat, amelyeket egy szájmozdulattal ejtünk ki!
3. Írd ki belőle azokat a szókat, melyeket két szájmozdulattal ejtünk ki! Azután azokat, amelyeket három szájmozdulattal ejtünk ki!

A szavakat tagokra lehet bontani. Minden szó annyi tag, ahány szájmozdulat kell a kiejtéséhez.

Felelj írásban ezekre a kérdésekre: Miből készítik a bort? Mikor van a szüret? Milyen ízű a must?

KILENCEDIK HÉT.

31. A csillaghullás.

Volt egy-szer egy sze-gény em-ber s an-nak egy ál-dott jó kis lá-nya. Egy-szer csak meg-halt a szegény em-ber s az ár-va kis lány-nak nem ma-radt sem-mi-je sem. Azt sem tud-ta, ho-va hajt-sa le a fe-jét. Ke-zé-be vet-te hát az u-tol-só da-rab ke-nye-rét s el-in-dult a má-sik fá-lu fe-lé.

Amint a határban megyen, mendegél, szembe jön vele egy koldus. Kéri a kis leányt, hogy Isten nevében adjon egy kis kenyeret. A kis leány odaadta neki a kenyerét. A koldus megköszönte: adjon Isten ezer annyit!

Megyen tovább a kis lány, hát szembe jön vele egy gyermek és azt mondja neki: «Úgy fázik a fejem, add ide a kendődet, hadd kössem be!» A kis lány odaadta neki a kendőjét. Amint tovább megy, megint jön egy gyermek. Ezt is majd megvette az Isten hidege. A kis lány odaadta ennek a felső gúnyáját.

Mikor már így semmije sem volt, hát egyszerre csak hull a csillag az égről. Amint egy-egy leesik, mind megannyi tallérrá válik. A kis leány csak szedte a tallérokat. Annyit összeszedett belőlük, hogy egész életében volt mit aprítania a tejbe.

32. A jó tett.

*1. Ki az éhezőnek
Szel karaj kenyeret,
Jóságos tettevel
Fölszárít könnyeket.*

*2. Ki egyszer is tesz jót
Az Isten nevében:
Fölrírják a nevét
Odafont az égben.*

*3. Egy karaj kenyérért
Ad az Isten százat,
Megnöveszti magvát
A búza-kalásznak.*

33. Morzsák az iskolában.

Az utolsó kimenő gyerek is betette maga után az iskola ajtaját.

- Cin, cin! - hangzik egyszerre a könyves szekrény alatt. A következő pillanatban három egérke surrant végig az iskolán.

Keres, kutat mind a három és nem hiába. Tejjel, mézzel folyó birodalom a padok alja a gyermekek távozása után. Nincs az a megrakott asztal, melyen oly bőséggel volna az ízesnél-ízesebb csemege, mint ott egyik-másik pad alatt.

- Ni-ni! - kezdi az egyik egér a második pad alatt. - Úgy látom: Sipos Péternek elvették a helyét.

- Miből gondolod? - kérdi a másik.

- Abból gondolom, hogy nagyon sok morzsa van a pad alatt. Eddig egy szemet sem szoktam itt találni.

- Jól mondd. Péter csakugyan nem szokott semmit sem hordani az iskolába. Elvették annak a helyét; alkalmasint elvették...

- Nem vették el - szól közbe egy veréb az ablakon.

- Nos, hát akkor mi történt vele?

- Az történt csak, hogy a gyerekek ma délutánra tele rakták a padját ennivalóval.

- Micsoda? Hogy tele rakták!

- Tele.

Ma reggel a nagy táblánál számolt Péter. Egyszer csak elsápadt és kiejtette kezéből a krétát. A tanító úr hozzá lépett.

- Mi bajod, fiacskám? Talán a fejed fáj?

Péter csak némán bólintott. A tanító úr kézen fogta és kivezette a szabad levegőre. Kis vártatva visszajött a tanító úr. Azt kérdezte a gyerekektől:

- Van-e valamelyiteknél egy darab kenyér?

Tíznel is volt. De Nagy Józsi leghamarabb felmutatta a maga karéj kenyerét.

- Vidd ki, fiam! - mondotta neki. - Add oda Sipos Péternek. Szegény fiúnak, tudjátok-e, mi a baja? ... Tegnap óta nem volt egy harapás a szájában! Még csak egy darabka kenyerük sincs otthon! ...

Délutánra tele volt rakva a Sípos Péter padja. És alkalmasint így lesz ezután minden nap.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a 31. olvasmányból az első 6 sort szótagokra bontva!

2. Írd le a 31. olvasmányból a 2. szakaszt szótagokra bontva!

3. Írj egytagú szókat!

4. Írj kéttagú szókat!

5. Írj háromtagú szókat!

6. Írd le szótagolva a következő szókat:

a) Kertben, ért, földre, galambnak, boltba, önt, füst, partra, mert, vállra, restség, könyvből, földből.

b) Posta, alma, vendéglő, körte, Kálmántól, pap, gyermeknek, harmat, ház, árva, erdő, zsendely, kedves, ágról, gomba, orvoshoz, hajdú, szomszéd, csirke, kályha, szolga, egyszer, pajtás, hernyó, ácsból, boglya, gyertya, morzsa, angyal, farkas, kertünkben.

TIZEDIK HÉT.

34. Szűcs Gyuri a vásáron.

- A gabonának jó ára van. Holnap a vásárra visszük. - így szólt Szűcs István uram egy őszi este. Nagyon megörült ennek Gyuri. Mert édes apja már régebben megígérte neki, hogy elviszi magával a városba.

Másnap hajnalban talpon volt az egész háznép. Mire a kis Gyuri kiment az udvarra, már tele volt a szekér tömött búzas zsákokkal.

Gyuri a puha szénaülésre telepedett édes apja mellé. «Szellő! Vércse!» szölt Szücs uram és a két ló megindult.

Az országúton mozgalmas életet látott Gyuri. Szarvasmarhát, lovat, sertést hajtottak arra a vásárosok seregestől. Jól megrakott gabonás szekerek haladtak előttük és mögöttük. Egyik szomszédjuk burgonyát vitt a vásárra. A másíknak a szekere káposztával és zöldséggel volt megrakva. A harmadik tüzelőfát szállított. Mellettük könnyű kis kocsi robogott el; azon óriási pléhkannákban tejet szállított az uraság kocsisa. Gyalogos asszonyok is haladtak az úton szapora lépéssel, vidáman tereferélve. A fejükön kosár. A kosárban vaj, túró, tejfölös köcsög, tojás vagy eleven baromfi.

A városi nép ezeket az élelmiszereket jó áron veszi meg a falusiaktól. Az ilyesmből pénzelt a falusi ember. De a pénz egy részét a városban hagyja. Mert ruhát, csizmát, szerszámot vásárol rajta. Így látja el egymást a falusi és a városi nép mindennel, ami szükséges.

Hetet ütött a városban a toronyóra, mikor Gyuriék odaértek. A sok ember, szekér, kocsi, jószág csak úgy hullámozott az utcákon. Gyuriék csak lassan haladháltak előre. A piac elején fülsiketítő zsvíaj fogadta őket. Ott árultak a falusi asszonyok libát, tyúkot, kacsát, vaját, túró, tejet, tojást, zöldséget. Volt is ott szörnyű gádogás, hápogás! A városi asszonyok sorba nézegették az eladni valókat. Az eladók dicsérték portékájukat. A vevők gáncsoskodtak benne. Amazok sokat kértek, emezek keveset ígértek. Folyt a nagy alkudozás. Végre itt is, amott is meglett az alku. A kosarak ürültek, az erszények teltek. A vevők pedig meglegedetten vitték haza a vásárolt élelmiszereket.

Gyuriék lassan dőcögve a gabonapiacra értek. Ott elhelyezkedtek a többi szekér között. Nemsokára odament hozzájuk egy úr. Kimarkolt a zsákjúból egy kis búzát. Vizsgálgatta; meg volt vele elégedve. Mert az a búza olyan tiszta volt, mintha galambok válogatták volna.

- Hogy adja? - kérdezte Szücs uramtól.

- Tizenkilenc koronáért! - felelt emez.

A kereskedő sokallta az árat. Hosszas alkudozás után megegyeztek tizennyolc korona és ötven fillérben. A búzát lemérték és a kereskedő egész csomó tíz- és húszkoronás aranyat fizetett érte. Akkor azután kiment Gyuri az édes apjával a marhavásárra. Ott volt még csak mozgalmas az élet! Ott folyt még csak az igazi alkudozás! Szücs uram egy szép feketetarka üszöt vett. Azt hozzákötötte a szekérodalhoz és áthajtott a sátoros kereskedők tájékára. Ott Gyurinak

egy pár csizmát meg báránybőr sipkát vett, magának pedig szép tulipános szűrt.

Dél is elmúlt, mire mindezt elvégezték. Egy vendéglő udvarán megtették és megitták a lovakat. Ők maguk is ebédelték a hazulról hozott útravalóból. Azután elindultak a poros országúton, haza felé.

35. Az első csizma.

*1. Dani pajtás se hall, se lát.
Hogyne, mikor nincs meztláb.
Megvan, meg az első csizma!
Mint a tükör, fényes, tiszta.
Apja hozta a vásárról,
Híres Miskolc városából.
Hegyes orrú, magas sarkú,
Csörög rajta a sarkantyú.*

*3. Dani pajtás bezzeg délben
Enni se ' tud örömeiben.
Pedig túrós galuska van,
Most ő neki mind hasztalan.
Kinálgatják más egyéssel:
Rántottával, csemegével.
Csak csörgeti sarkantyúját,
Nézegeti a csizmáját.*

*2. Dani pajtás jó kedvében
Sétál ott kinn nagy kevélyen.
Lábát büszkén szedegeti,
Bámulják is, tetszik neki.
Mosolyogja édes anyja:
Csizmáját hogy mutogatja.
Kérték is már száz bankóért,
De nem adná egy vak lóért.*

*4. Dani pajtás lefektében
Imádkozik este szépen:
Az apáért, az anyáért,
Meg azután a csizmáért.
Maga mellé ágyba veszi,
Csókolgatja, ölelgeti.
S álmában jár mennyországban
A sarkantyús kis csizmában.*

36. A béka meg a két daru.

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer két daru. Ez a két daru őszri vándorlás idején egy békával találkozott. A béka kérte őket, hogy vigyék őt is magukkal.

- Szívesen - mondta a két daru - de hogyan? Repülni nem tudsz. Ha tudsz valami módot, hogy velünk jöhess, jól van, elviszünk.

Ekkor a béka egy nádszálat vett elő:

- Fogjátok meg a nádszál egy-egy végét. Én majd a közepét fogom meg, így aztán útra kelünk.

Úgy is tettek, ahogy a béka mondta. Ezt a csodát meglátták az emberek s eltűnődtek rajta. Kérdezték is:

- Ki volt az az okos, aki ezt így kitalálta?

A béka kevélyen odaszólt az emberekhez:

- Én voltam az az okos!

De bezzeg megjárta a nagy okosságával! Mikor megszólalt, a nád-szálat kieresztette a szájából és úgy odavágódott egy tőkéhez, hogy soh'se kelt föl többet.

A két daru krúgatva szállt tovább, messze, messze tengerekre, de ilyen okos békát nem találtak sehol sem.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le «Az első csizma» c. vers első szakaszát emlékezetből, szótagolva!

2. Írj négytagú és többtagú szókat!

3. Írd le szótagolva a következő szókat:

a) Dió, fiu, leány, tied, mienk, fiai, viola, leír, beüt, körtéi, tietek, rókáért, mai, liliom, ajtóig, mezei, almái.

b) Jobban, reggel, ujjaim, rokkant, addig, agg, olló, semmi, puffan, meddig, makk, toppan, erre, orr, lassú, hozzon, mellette, fölötte, tollam, hallottam.

c) Talál, tál, remeg, sövény, keserű, veréb, levél, hólyag, karók, aratás, kalapom, rózsá, lovagolok, papiros, zsinór, ebéd, pogácsa, hajó, piros, üzenet, sétálok, seregély, civakodik, parazsat, veszekedés, ibolya.

4. Felelj ezekre a kérdésekre, azután írd le a feleleteket! Hol lakik a földműves? Hová viszi terményeit eladni? Ki veszi meg tőle? Miből pénzel a földműves?

TIZENEGYEDIK HÉT.

37. Hazám, hazám...

*1. Hazám, hazám, édes hazám,
Bárcsak határod láthatnám!*

*2. Fölmegek én egy nagy hegyre,
Annak is a tetejére;
Látok füstöt, de csak alig,
Onnan nézek hazám felé,
Hogy az égen sötétellik.
Édes anyám háza felé.*

*3. Édes anyám, gyűjts gyertyára,
Haza érek vacsorára.
Forralj nekem édes tejet,
Apríts bele lágy kenyeret:
Hadd egyem egy jó vacsorát,
Amit édes anyám csinált.*

38. A község és az előljáróság.

Minden faluban és városban, sok család lakik. Ezeknek a családoknak sok mindenféle van szükségük. De egyiknek sincs annyi pénze, hogy egyedül megszerezhesen mindent. Így pl. valamennyinek szüksége van iskolára, de egyik sem tud a maga erejéből iskolát építeni és berendezni. Valamennyinek szüksége van jó utakra, de egy ember magában nem bírna utakat építeni. Minden családnak szüksége van arra, hogy az éjjeli őr örködjék, míg a többiek alusznak; de egy család nem tarthat éjjeli ört. Még sok olyan dolog van, ami a falu vagy város valamennyi lakójának szükséges. Az ilyen dolgokat közös erővel kell megszerezniük. Azért a helység lakói együtt egy közösséget, vagy rövidebben mondva községet alkotnak. A községnek minden tagja köteles résztvenni a közös munkában, vagy közmunkában. Továbbá köteles a községi pénztárba adót fizetni, hogy a községnek legyen pénze a közös kiadásokra.

A községbeli férfiak megválasztanak maguk közül egy okos, becsületes embert bírónak. A bíró a község feje, éppen úgy, mint ahogy az apa a családnak a feje. Választ azután a község pénztárost, aki a község pénztét kezeli; továbbá ellenőrt, aki a pénzt számon tartja; egy tanult, iskolavégzett embert pedig jegyzőnek választanak meg. A jegyző a község házában az írni valókat végzi. Ezekon kívül még néhány tisztviselőt választ a község. A bíró, a jegyző, a pénztáros, az ellenőr és a többi tisztviselő együtt az előljáróságot alkotja. Az előljárók a község házában tanácskoznak és ott határozzák el, hogy miképpen intézzék a község dolgait.

39. Az oroszlán és az egér.

Az oroszlán egyszer ebéd után jóízűen aludt. Körülötte vígan játszottak az egerek. Az egyik pajzánkodva az oroszlán orrára szökött. Erre az oroszlán fölbredt és dühösen megragadta az egeret.

- Kegyelem, uram, királyom! - rimánkodik az egér. - Nem akartalak én megbántani. Úgy sem válik dicsőségedre, ha engem, parányi állatot, megölsz. Kegyelmezz életemnek! Holtomiglan háladatos leszek irántad.

Az oroszlán szabadon eresztette az egeret. De ezt gondolta magában: «Már miképpen lehetne én irántam háladatos ez a picinyke egér?»

Pár nappal ezután irtózatossá ordítást hallott az egér. «Hiszen ez az oroszlán!» - gondolta. «Elmegyek, megnézem, mi baja van.»

Odaérkezik, hát látja, hogy az oroszlán hálóba került. A kötelek oly erősek voltak, hogy az oroszlán, bármennyire erőlködött, nem tudta szétszakítani.

- Csak csöndesen, uram, királyom, majd segítek én a bajon! - így szólt az egér és avval befutott az erdőbe. Nemsokára visszatért sokadmagával. Nekiestek a hálónak és elrágták a köteleket. Az oroszlán ily módon megszabadult. Most bezzeg látta, hogy még az egér is használhat az oroszlánnak.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le emlékezetből a «Hazám, hazám» c. vers 1. szakaszát!

2. Írd le a 39. olv. első szakaszát szótagolva!

3. Írd le szótagolva a következő szókat:

Vasút, napóra, borizú, vadalma, boltajtó, szépírás, ingujj, négyágú, vadállat, kézelő, mészégetés, megáll, megöl, megég, megüt, megígerte, feláll, felolvad, felad, felül, fölugrik, elutaznak, eligazít, átugrik, átölel, szétágazik.

4. Felelj írásban ezekre a kérdésekre: Kik alkotják a községet? Ki a község feje? Mit csinál az előljáróság? Mit dolgozik a községi pénztáros? Hát a községi jegyző?

TIZENKETTEDIK HÉT.

40. Dal a hazáról.

*1. Azt dalolja a kis madár
A virágos ágon:
Legszebb ország Magyarország
Ezen a világon.*

*3. Azt ragyogja a csillag is
A csillagos égen:
Magyarország Tündérország
A földkerekségen.*

*2. Azt zúgja a Tisza, Duna
Hömpölygő hulláma:
Magyarország a világnak
Ékes koronája.*

*4. Azt dobogja a szívemnek
Forró dobogása:
Áldott legyen a magyarok
Gyönyörű hazája!*

41. A község lakosai.

I. Az anyanyelv és a vallás.

A beszédnek nagyon fontos szerve a nyelv. Azért a beszédet nyelvnek is nevezzük. A gyermek az édes anyjától tanul beszélni. Azt a nyelvet, melyet édes anyánktól tanultunk, anyanyelvnek nevezzük. Anyanyelvre nézve a községek lakosai különbözök. A mi hazánk Magyarország. Itt a legtöbb embernek magyar az anyanyelve. Anyanyelvünket szeretjük.

Van hazánkban sok olyan község, amelynek lakosai nem magyar anyanyelvűek; hanem románok, németek, szerbek, rutének, tótok, horvátok, vagy vendek. Némely községben vegyes nyelvű a lakosság. De a különböző anyanyelvű lakosok békésen megférnek egymással. Szeretik és segítik egymást. Olyanok, mint a jó testvérek. Aki embertársát a nyelvéért gyűlöli, vagy gúnyolja, az rossz ember.

A mi magyar hazánkban mindenkinek szüksége van a magyar nyelvre. Ezen a nyelven beszélnek a hivatalokban, a bíróságoknál. Ezen a nyelven írják a legjobb könyveket. Ezért a más anyanyelvűek is megtanulnak magyarul. Illik is, hogy édes hazánk nyelvét mindenki tudja, aki ebben a hazában lakik. Az iskolában a más anyanyelvű gyermekek is megtanulnak magyarul.

A község lakosai vallás szerint is különbözök lehetnek. Az emberek más-másféleképpen imádkoznak a jó Istenhez. De azért mindnyájan egy Istennek a gyermekei vagyunk. A vallási különbség miatt nem gyűlöljük egymást. Mindnyájan iparkodunk minél több hasznos

munkát végezni és nagyon sok jót cselekedni. Szeretjük azt is, aki más vallású. Ezt a jó Isten, a mi közös édes atyánk, így parancsolta. Ha mindenki így cselekszik, akkor boldog lesz a község. És boldog lesz édes magyar hazánk is.

II. A lakosok foglalkozása.

Munka nélkül nem élhetnénk. Nem teremne gabona, gyümölcs, zöldség. Nem készülne ház, ruha, könyv, szerszám. Ezért minden embernek dolgoznia kell. Mindenki tanuljon valami foglalkozást, mert csak úgy lehet hasznos tagja a társadalomnak.

A község lakosai foglalkozás szerint is különbözők.

A földmíves gabonát termeszt. Szánt, vet, arat, kaszál, kapál. Földmíves nélkül nem volna kenyérünk. Ő termeszt a gyümölcsöt és a kerti veteményeket is. Ő tenyészt a házi állatokat. Tehát neki köszönhetjük a tejet, tejfelt, vaját, túrót, húst, bőrt és a sokféle nyersanyagot. A földmívesnek segít a munkában egész háza népe. Ha nagyobb birtoka van, akkor cselédeket tart, kocsisokat és béreseket. A kocsis lóval szánt, a béres ökörrrel. A földmíves nagy munka idején napszámosokat is fogad: aratókat, kapásokat, szénagyújtókat. Ezeknek napszámot fizet.

A földműveseken kívül iparosok vagy mesteremberek is laknak a községben.

A szabó, a szűcs, a szűrszabó, a csizmadia, a cipész és a kalapos ruházattal látja el a lakosokat.

Más mesterembereknek a házépítésnél van dolguk. Ki tudja őket elsorolni?

A kovácsra és bognárra minden földmíves gazdának szüksége van.

A mesterek segédeket tartanak. Ezekből később szintén mesterek válhatnak. A segéd a mestertől munkabért kap munkájáért. A jóra való mester illő munkabért fizet segédeinek. A jóra való segéd jó munkát végez és szorgalmas. Tart a mester egy, vagy több inast is. Az inas a mesterséget tanulja. Ha kitanul, akkor fölszabadul és segéd lesz belőle.

Vannak a községben kereskedők is. A kereskedő mindenféle árucikket árul, amire a lakosoknak szükségük van.

A község némely lakosa szellemi munkát végez. Ilyen az orvos, aki a betegeket gyógyítja. A gyógyszerész, aki gyógyszert, orvosságot készít. A tanító, aki a gyermekeket hasznos tudományokra oktatja. A

pap, aki a felnőtteket is oktatja és buzdítja minden jóra és szépre. A jegyző, aki a községházán ír és a lakosoknak jó tanácsokat ad. És még több más.

A munka tartja fenn az emberi társadalmat. A magános ember nem bírná előteremteni mindazt, amire szüksége van. Tehát kénytelen volna nélkülözni. Szerencsére a többi emberek dolgoznak ő érte is. Ő is dolgozik a többiekért. Egymásért dolgozunk; csak így tudunk boldogulni.

A munkás ember tiszteletet érdemel, a henye naplopó megvetést. Minden hasznos munka egyformán becses. A kéréses kezű munkás nagyon hasznos tagja a társadalomnak.

42. Kovácsok dala.

*Kip-kop, kip-kop, kalapács!
Kicsi kovács, nagy kovács,
Üssed, üssed a vasat,
A szép hajnal már hasad!*

*Fujtatóval,
Fujtatóval
A szemet hevítsük.
Azt a vasat,
Azt a vasat
Jól megtüzesítsük!*

*Kicsi kovács, nagy kovács,
Kip-kop, kip-kop, kalapács.*

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a «Dal a hazáról» című vers 1. szakaszát emlékezetből, 2. szakaszát pedig a könyvből!
2. Ezt a szót «dal» bontsd föl hangjaira! Írd le mindenik hangnak a betűjét külön-külön!
3. Ezt a szót «hazáról» bontsd föl hangjaira! Írd le mindenik hangnak a betűjét külön-külön!

4. Írd le a «Dal a hazáról» 3. szakaszát! Bontsd föl mindenik szót hangjaira; írd le mindenik hangnak a betűjét!

5. Sorold el, miféle foglalkozású emberek lagnak a mi községünkben!

A szó hangokból áll. A hangot nem látjuk, csak halljuk. Minden hangnak van írott, vagy nyomtatott jele. A hang írott, vagy nyomtatott jelét betűnek nevezzük. A betűt nem halljuk, csak látjuk. A magyar nyelv hangjai ezek: a, á, b, c, cs, d, e, é, f, g, h, i, í, j, k, l, m, n, ny, o, ó, ő, ö, p, r, s, sz, t, ty, u, ú, ü, ű, v, z, zs.

TIZENHARMADIK HÉT.

43. Ligetfalva.

Jártam egyszer egy községben. Azt soh'sem felejttem el. Ligetfalva volt a község neve. Ezt a nevet meg is érdemelte. Széles, egyenes utcáit kétfelől hárs- és szilfasorok szegélyezték. Háza virágos és lombos kertek közepéből mosolyogtak ki. Olyan volt a község, mint egy gyönyörű liget.

Tavasszal és nyáron virágillat és madárdal töltötte be Ligetfalvát. Ebből azt is tudtam mindjárt, hogy a községben jó gyermekek lagnak. Mert a madárka ott szeret élni, ahol nincsenek fészekpusztító, vásott fiúk. És ahol sok az énekes madárka, ott sok a gyümölcs is. Mert azok a kis énekesek elpusztítják a gyümölcsfa ellenségeit, a hernyót.

A község utcái tiszták és csöndesek voltak. Szemetet, bűzös pocso-lyát nem láttam ottan. De lármás, részeg embert sem. Két rendőre volt a községnek; azoknak esztendőn át alig akadt dolguk. Többnyire csak a községháza falát támogatták.

A községháza a község közepe táján áll. Szép, cserépfedelő épület. A községi bíró boldogan beszélt nekem, hogy peres ügyekkel nagyon keveset kell bajlódnia. Ligetfalva népe békében, szeretetben él együtt. Egyik a másikat nem kívánja; az emberek nem irigykednek egymásra. Józanul élnek.

A községháza előtt terül el a piac. Ott tartják a heti vásárokat és a három országos vásárt.

Azt hallottam, hogy Ligetfalván nincs koldus. El is hiszem. Mert ott mindenki dolgozik. Aki pedig már kiöregedett a munkából, azt el-tartják a gyermekei, vagy a rokonai.
Bár minden községben így volna!

44. A közlekedés.

Egyik községből a másikba utak vezetnek. Régezt azt szokták tréfá-san mondani: «Aki nek lova nincs, járjon gyalog». Ma már ez a mon-dás elavult. Mert napjainkban már nemcsak lovon, szekéren és kocsin lehet eljutni egyik községből a másikba. A közlekedésnek most már más eszközei is vannak.

Ilyen közlekedési eszköz a vasút. Szép töltött utakon egy, vagy két pár vas-sín van lefektetve. Ez a vasút. Ezen nagy vaskocsik járnak. A kocsikat nem ló húzza, hanem mozdony. Ezt meg gőz hajtja. Egy mozdony néha 40-50 kocsiból álló vonatot vontat, sebesen mint a szél. Az ilyen vonat annyi terhet szállít, mint három-négyszáz pár erős ló.

A vizen is tudunk közlekedni. A kisebb folyókon csónakkal, tutajjal lehet járn. A nagy folyókon és tavakon gőzhajóval. A tengeren nagy vitorlášajók és gőzhajók járnak. A vitorlášajókat a szél hajtja.

Újabb időben már villamos kocsik is járnak az utakon. Ezeket villa-mos erő hajtja. Aztán van kerékpár (bicikli), motoros kocs, meg automobil is. A kerékpárt maga az utas hajtja a lábával; a motort meg az automobilt pedig gázzal, melyet a benne lévő készülék fej-leszt. Már fönt a levegőben is utaznak léghajóval. A léghajó még kis-sé veszedelmes, mert erős szélben nem tudják kormányozni. De az ember a tudomány segítségével mindezeket a közlekedő eszközöket idővel bizonyára tökéletesíti majd. Azért becsüljük meg azokat, akik rajtuk járnak, mert ők a haladás úttörői.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a «Kovácsok dala» c. verset! (A vers-sorok elejét milyen kezdőbetűvel kell írni?)

2. A «Ligetfalu» c. olvasmányból írd le az első 5 mondatot! (A mon-dat végére milyen írásjel kell? A pont után milyen kezdőbetűt kell írni?)

3. Írd le 10 tanulótársadnak a családi nevét és az utónevét!

Vannak kis és nagy betűk, írott és nyomtatott betűk.

Az emberek családi- és utónevét nagy kezdőbetűvel írjuk

Ha írni kezdünk, az első szót nagy betűvel írjuk. A pont után következő szót nagy betűvel kezdjük. Minden vers-sor első szavát nagy betűvel kezdjük.

4. Felelj ezekre a kérdésekre, azután írd le a feleleteket: Ősz vége felé milyen idő jár? A fák milyenek? Hová lett a fecske és a gólya? Melyik évszak közeledik?

TIZENNEGYEDIK HÉT.

45. Karácsony.

Legkedvesebb ünnepünk a karácsony. Ezen az ünnepen emlékezünk a kis Jézus születésére. Mennyi örömet szerez ez az ünnep a jó gyermekeknek! Karácsony szombatjának estéjén együtt van az egész család. A nagyok meleg szeretettel ölelik szívükre a gyermekeket. Így tett Jézus is. Ő mondta: «Engedjétek hozzám a kisdedeket». Az ő példáját követik ez estén mindenütt.

A jobbmódú házakban fenyőfát állítanak a szoba közepére. Tele rakják apró gyertyákkal, azokat meggyújtják. Az ágakon aranyporos diók, almák csüngenek. A fa tövében képes könyvek, játékok. Mindent a kis Jézus nevében adják a szülők gyermekeiknek.

A szegényebb sorsú falusi emberek házában nem szoktak karácsonyfát állítani. Ez nem is szükséges. Cifra játékszerek nélkül is kedves ünnep karácsony estéje. Zörgő dió, mogyoró, mosolygó alma jut ezen az estén a legszegényebbnek is. Diónak, mogyorónak zörgése, almának mosolygása felvidítja szívünket. Szeretettel emlegetjük a kis Jézus nevét.

Többnyire nagy hideg van karácsony ünnepén. Hó takarja a földet. És mégis ez a legszebb ünnep. Legszebb, mert a szeretet ünnepe. A gazdag ember Jézusra gondol, aki példát adott a szeretetre, és abból, amit Isten adott, készséggel ad a szegénynek.

46. Az idő.

I. Óra, nap.

A tanító úr azt kérdezte az iskolában Pistától:

- Pista fiam, hány óraker szoktál nyáron fölkelni?

- Hatkor.

- Világos van-e már akkor?

- Világos. A nap akkor már jó magasan jár. Édes apám négy óraker kel föl.

- Hát télen hány óraker szoktál fölkelni?

- Télen is hatkor.

- Világos van-e akkor is?

- Bizony akkor még sötét van. Mert télen későbbben kel föl a nap, mint nyáron.

- Hát tavaszi délután, mikor az iskolából haza mész, mit csinálsz? - kérdezte most a tanító úr egy nagyobb leánykától.

- Gyomlállok a kiskertben, azután pedig megöntözöm a virágokat - felelt a leányka.

- Látnál-e télen is a kertben dolgozni öt óra után?

- Nem, akkor már sötét van. Mert télen korábban nyugszik le a nap, mint tavasszal és nyáron.

- No lássátok, gyermekek - szólt a tanító úr - a nap nyáron korán kel és későn nyugszik. Ezért van az, hogy nyáron a nappal hosszú, az éjszaka pedig rövid. Úgy-e tudjátok, milyen sokat lehet nyáron dolgozni reggeltől estig? Az éjszaka pedig olyan rövid, hogy alig alhatja ki magát az ember. Télen ez éppen megfordítva van. Már most mondjátok meg, melyik hosszabb: a téli nap, vagy a nyári nap?

- A nyári nap! - felelt Varga Gyula.

A tanító úr nem-et intett a fejével.

- Egyik olyan hosszú, mint a másik! - szólt most Kiss Pali. - Minden napban 24 óra van.

A tanító úr helybenhagyólag intett.

- Igazad van, fiam. Minden napban 24 óra van. Csakhogy nyáron a nappal hosszabb és az éjszaka rövidebb; télen meg a nappal rövidebb és az éjszaka hosszabb.

47. Az óra.

*Óra, óra, fali óra!
- Hallod-e, hogy int a jóra?
Azt hirdeti minden reggel:
Ki korán kel, aranyat lel!
Tik-tak, tik-tak, aranyat lel.
Azt hirdeti, siessetek,
Egy percig se henyéljeteK;
Mert az idő hamar eljár:
Gyorsabb, mint a szárnyas madár!
Tik-tak, tik-tak, mint a madár!*

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le «Az óra» c. versből az első öt sort szótagolva!
2. Írd le «Az óra» c. versből a második öt sort szótagolva!
3. Írd le szótagolva ezeket a szókat: Szüleim, házai, könyveitek, idegen, alattunk, előtte, ökor, ágai, égerfa, Elemér, Aladár, Ilona, üzenet, barátai, ágaskodik, iparkodik, pióca, órás, óriás, alamizsna, hiába, viola.

Ó-ra
i-dő
a-ra-nyat
fí-a-im
fí-u
di-ó-fa
ü-veg
á-lom
ö-rü-lők

Amely hang magánosan is alkothat szótagot, az magánhangzó.
Magánhangzók: a, á; e, é; i, í; o, ó; ö, ő; u, ú; ü; ú. A többi hangok magánosan nem alkothatnak szótagot, hanem csak más hanggal együtt; ezek mássalhangzók.

TIZENÖTÖDIK HÉT.

48. A gazda téli munkája.

A tányértalpú medve utolsó útját járta a sárguló erdőben. Elkészönt fütől-fától; elkészönt Vágó Páltól:

- Jó éjszakát száz napig! Mézes álmot tavaszig!

Azt mondja Vágó Pál:

- Tányértalpú koma! Miért kívánsz nekem tavaszig való álmot?

- Azért, falusi gazdám, mert bizonyosan te is azt csinálod a télen, amit én. Elfogyott a munka: alszol, mint a bunda.

- Csakhogy az én munkám nem fogyott ám el! - mondja a falusi gazda.

- No, ugyan hát mit fogsz csinálni?

- Nagyon sok mindent, tányértalpú koma!

Elsőbb is szétnézek tágas udvaromon:

Kopott szerszámaim kitatarozgatom;

Onnan bekerülök jó meleg szobámba:

Bele fogok vígan a kosárfonásba.

Nyírfából, cirokból seprűt kötögetek.

Kalapot is fonok, szalmából, kereket.

Közben, pihenésképp, egy sort faragsálok:

Az apróságoknak játékot csinálok.

Anyjukom ezalatt fonja a fonalat.

Ha fonta, megszövi: készen a patyolat.

Könyves kis Palkómat ugri-bugri lába

Mindennap viszi a csengős iskolába.

Reggel tarisznyája van teli mi-mással;

Este meg a feje szép históriával.

Ha oda ülhet a nagyanyó ölébe,

Mesemondásának se hossza, se vége.

Nagyot néz a medve.

- Ejnye, Pál barátom! Így már oda adnám dolgodíért az álmod! ... Ott az erdő szélén, a kopogó fában, van még egy kis mézem. Vedd ki kóstolónak! Vidd haza Palkónak! Tisztelem, csókolom, kérem igen szépen: havas, hosszú télen rólam is meséljen!

49. Az idő.

II. Hét, hónap, év.

- Micsoda nap van ma? - kérdezte a tanító úr.
- Hétfő! - felelt Juliska.
- No lám, a napoknak nevük van. Ki tudná elmondani a napok neveit?
- Szücs Gyuri elmondta sorjába: Hétfő, kedd, szerda, csütörtök, péntek, szombat, vasárnap.
- Helyes. Ez a hét nap egy hetet tesz. Ötvenkét hét pedig egy év, vagy esztendő.
- Az esztendőt hónapokra is fölosztják! - kiáltott Juhász Pista.
- Igaz. Ki tudja, hány hónap van egy esztendőben?
- Varga Gyula tudta. El is mondta: - Egy esztendőben tizenkét hónap van: Január, február, március, április, május, június, július, augusztus, szeptember, október, november, december.
- Derék fiu vagy, Varga Gyula, hogy ezt ilyen jól tudod. De azért is derék fiu vagy, mert az időt jól fölhasználod és szorgalmasan tanulsz. Lássátok, gyermekek, az idő hamar eljár. Egyik nap a másik után, egyik hónap a másik után repül él. Alig vesszük észre, vége van egy esztendőnek. Az okos ember jól fölhasználja az időt. Egyetlen napot sem enged haszontalanul elmúlni. Sajnos, vannak olyan emberek is, akik nem használják jól föl az időt, hanem egyik napról a másikra halasztják dolgukat. Az ilyenek nem is mennek sokra.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a 49. olvasmányból az első hét sort; a magánhangzók alá húzz egy kis fekvő vonást!
2. Sorold el írásban a hét napjait; a magánhangzók alá írd egy kis kört!
3. Sorold el írásban a hónapokat; a mássalhangzók alá húzz egy kis fekvő vonást!
4. Írd le ezeket a szokat: Ágy, ész, ősz, ács, oly, így, iny, cső, gyű! szó, szí, szó, csőr, szék, nyár, gyom, hely, rács, rozs.

Bontsd fel ezeket a szókat hangokra! A mássalhangzók alá húzz egy kis fekvő vonást!

Némely mássalhangzót két betűvel jelölünk az írásban. Ezek kétjegyű mássalhangzók. Kétjegyű mássalhangzók: cs, gy, ly, ny, sz, ty, zs.

5. Írj feleletet ezekre a kérdésekre: Télen eső helyett mi esik? Hát a folyókkal mi történik? Mit csináltok a jégen? Kinek rossz a tél? Kik segítenek a szegényeken?

TIZENHATODIK HÉT.

50. Tél.

*A hideg tél nekünk nem árt,
Ad az Isten meleg ruhát,
Meleg gyapjút ad a nyájnak,
Puha pelyhet a madárnak.*

*Jó Istenünk, fogadd hálánk,
Hogy oly gondot viselsz reánk
S adsz minékünk ételt, ruhát,
Hideg télben fűtött szobát.*

51. Az ember ruházata.

Láttatok-e kis libát, kis csibét, kis kacsát? Úgy-e, milyen finom, puha pehelyruhájuk van? Mire eljő a tél, a pehely fölé sűrű tollazat is nő. A liba, a kis csibe és a kis kacsa nem szorul ruhára. Adott nekik a jó Isten meleg tollruhát.

Hát bégető báránykát láttatok-e? Úgy-e, milyen szép, fehér gyapjú ruhája van neki? A bocikának is van ruhája sűrű szőrből, meg a kis csikónak is. Még cipő is van a lábukon: a pata.

Az állatoknak tehát nincs szükségük ruházatra. Van természetes ruhájuk. Fölruházta őket a jó Isten. De az ember teste csupasz. Neki szüksége van mesterséges ruházatra.

Réges-régi időben az ember még nem ismerte a mesterségeket. Nem tudott ruhát csinálni. Akkor az elejtett állatok bőrébe öltözött. Ma már sokra vittük a ruhakészítésben. A növény- és állatvilág termékeiből mindenféle ruhaneműt készítünk, amire csak szükségünk van.

A növényvilág adja nekünk a kendert és a lent. Melyitek járt már kenderföldön és lenföldön? E két növény rostjaiból készül a finom fonál. Ki tudná elmondani, hogy miképpen bánnak el a kenderrel és a lennel, míg fonál lesz belőle?

A fonalat a takács megszövi vászonná. Régekte majdnem minden falusi házban volt szövőszék. Ezen maga a gazdasszony szötte a vásznat. Ma már a vásznat többnyire nagy gyárakban készítik.

Ruházatunk nagy részét az állatvilág adja. A juh gyapjából készülnek a különféle posztók. A finom selyemruha anyagát a selyemhernyó készíti. A meleg téli bundák bélése és prémje állati bőrökből való. A tehén, a ló, a juh és a kutya bőréből készül a lábbeli. A meleg báránybőr-sapkát a juhnak köszönhetjük. Kalapunk is állati szőrökből készül.

A ruházat készítésével nagyon sokan keresik kenyerüket: a takács, a szövőgyári munkás, a tímár, a varga, a szűcs, a szabó, a szűrszabó, a paszományos, a fehérnemű varrónő, a csizmadia, a cipész, a kalapos, a kesztyűs stb.

Akinek van jó, meleg ruhája, az nem törődik a téli hideggel. Akinek nincs, annak adjanak a tehetősebb emberek.

52. Mi haszna a hónak?

- Tudjátok-e, gyermekeim, mi a haszna a hónak? - kérdezte a tanító úr.

- Szánkázhatunk rajta! - felelt Juliska.

- Hőembert lehet belőle csinálni! - mondta Palkó.

- Hólapdát gyúrunk belőle! - toldotta egy másik fiú.

- Ez mind igaz - szólta a tanító, úr. - De van a hónak nagyobb haszna is. Úgy-e láttátok a mezőn ősszel a kikelt vetést? Milyen szép zöldek voltak a búza- és rozstáblák! No hát, ez a gyöngye, fiatal vetés télen a nagy hidegben megfázna, meg is fagyna. Azért ad a jó Isten a földnek télre hótakarót.

A hótakaró megóvja a gyöngye növényeket a fagytól és az éhes mezei állatoktól. A föld télen megdermedve alszik, pihen. A növények is alusznak, pihennek. Tavasszal, mikor a hó elolvad, a föld is fölébred és táplálni kezdi a növényeket. Akkor a növénynek nedvességre van szüksége. Az olvadó hótól kap nedvességet, amennyi csak kell. Ezért a téli hó éppen olyan nagy áldás, mint a nyári eső!

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le emlékezetből a «Tél» c. verset!

2. Írd le ezeket a mondatokat: A kar az emberi testnek része. A kár sokszor vigyázatlanságból származik. Aki mer, az nyer. A becsületes kereskedő jól mér. Pór annyit tesz, hogy paraszt. A por árt az egészségnek. Hol van Ödön? Amott megy öt fiu; köztük látom öt is.

kar	kár
mer	mér
öt	öt
por	pór

3. Írd le a következő szókat és mondd meg az értelmüket: agy, ágy; hal, hál; haj, háj; alom, álom; varrom, várom; ver, vér; merek, mérek; kerek, kérek; tör, tőr; örök, öörök; hit, hitt.

A rövid magánhangzó kimondása rövidebb ideig tart. A hosszú magánhangzó kimondása hosszabb ideig tart. Rövid magánhangzók: a, e, i, o, ö, u, ü. Hosszú magánhangzók: á, é, í, ó, ő, ú, ü.

4. Az 52. olvasmányból írd ki öt olyan szót, melyben csupa rövid magánhangzó van; és öt olyant, melyben csupa hosszú magánhangzó van.

5. Sorold el írásban a tüzelőanyagokat!

6. Írd le, hogy mi mindent lehet venni 20 fillérért!

TIZENHETEDIK HÉT.

53. A jószívű leány.

*Pi, pi, pi, pi, kis madárkák,
Tarka-barka szép virágot,
Gyertek elő, szegény árvák:
Verőfényes napvilágot,
Hideg szél fú, esik a hó,
Nyitva van a pítvarajtó.
Gyertek, gyertek melegedni,
Kenyérmorzsát, magot enni.
Majd ha eljön a kikelet,*

*Hoz gyönyörű zöld levelet,
Csörgedező patakocskát,
Ezer apró bogaracskát.
Nem éheztek, nem fázlódtok,
Lombos ágon ringatóztok.
Jókedvűen énekeltek,
A morzsáért dalt fizettek.
Pi, pi, pi, pi, kis madárkák,
Gyertek ide, szegény árvák!*

54. Az ember táplálkozása.

Némelyik kutya megfogja a tyúkot és megeszi. A macska megeszi az egeret, a farkas a juhot. A tehén, a ló, a juh, füvet eszik.

Az állatok az állatországból és a növényországból szerzik táplálékukat. Az emberek szintén.

Az állatországból kapjuk a húst, a halat, a tejet, tejfelt, vaját, túrót, sajtot, a tojást, a mézet.

A növényországból kapjuk a kenyeret, a főzelékeket, a zöldségféléket, a gyümölcsöt.

Az állat csak pusztítani, fogyasztani tudja az állatokat és növényeket. Az ember nemcsak fogyaszt, hanem termel is. Növényeket természet és állatokat tenyészt. Nemcsak a mai jóllakással törődik; hanem arra is gondol, hogy mi lesz holnap és később.

Tápszereink közül csak a gyümölcsöt esszük nyersen. A többit főve, vagy sülve.

Napjában háromszor szoktunk enni: reggel reggelit, délben ebédet, este vacsorát. Némelyek a reggeli és ebéd közt, meg az ebéd és vacsora közt uzsonnázni is szoktak.

Az evésben mértéket kell tartani. A mértéktelen evés betegséget okoz.

Némely mesterember a tápszerek elkészítésével foglalkozik; ilyen a pék, a hentes, a szakács stb.

55. A ludak.

Egyszer a ludak elhatározták, hogy ők bizony nem szorulnak tovább az ember kegyelmére, hanem gyűjtenek maguknak nyáron át eleséget és télen abból élnek. A gunár volt a vezérük. Ez elrendelte, hogy aratás után kimennek a tarlóra búzaszemet szedni és minden nyolc lúd szed egy zsák búzát.

Elindultak a tarlóra. Útközben váltig hajtogatták:

«Nyolcan szedünk egy zsákkal!»

«Nyolcan szedünk egy zsákkal!»

De mikor a tarlóra értek, vége lett a jó szándéknak; minden lúd csak a maga begyére gondolt, csak abba szedegetett, és folyton-folyvást azt kiabálta: «Kiki magának! Kiki magának!»

Nem lett a közös gyűjtésből semmi sem. Most is az ember kegyelméből éldegélnek.

Nyelvgyakorlat.

1. Az 54. olvasmányból írd le az első hét sort!
2. Az 55. olvasmányból írd ki 10 olyan szót, melyben van rövid magánhangzó is, meg hosszú is!
3. Írd le ezeket a szavakat:
 - a) Sok, pont, okos, poros, boltos, torony, rokon, oda, dalol, szoktat, jó, hó, szó, ló, tó, kóró, karó, csákó, takaró, háló, ajtó, tinó, óra, ólom, bohó, kóbor, suhogó, sógor; tanítok, tanítók; hálók, hálók; szabók, szabok.
 - b) Őt, tör, több, öl, öröm, ökor, köröm, török, tükör; öt, ór, óz, ős, tő kő, lő, bő, szó, vő, nő, cső, szőlő, eső, késő, erős, rőzse, tőlem; öröm, örök, örök.
4. Írd le, melyek az ember tápszerei!
5. Felelj írásban ezekre a kérdésekre: Mít dolgozik a pék? a szakács? a mészáros? a hentes? a vendéglős?

TIZENNYOLCADIK HÉT.

56. Ő mindent hall.

*«Édes anyám, a templomban
Jaj, de szépen énekelnek!»
«Kis fiacskám, dicsőségét
Hirdetik a jó Istennek.»
«Tudom én azt, édes anyám!
Mi mindnyájan halljuk itten.
De messze van a mennyország,
Meghallja-e a jó Isten?»
«Kis fiacskám, ő mindent hall:
A betegek halk nyögését,
Falevelek suttogását,
Kis méhecske zümmögését.»*

57. Hogyan tévedett a boltos bácsi?

Juhászné így szólt Pista fiához:

- Nesze, fiam, egy húszfilléres. Hozz a boltból 4 fillérért élesztőt és 10 fillérért árpakását. De vigyázz, vissza is kapsz ám!

Pista szaladt a boltba. Mire azt hitte volna az ember, hogy odaért, már vissza is jött. Mert ő nem szokott útközben ácsorogni, ha valahova küldték.

- No, fiam - szólt az édes anyja - mennyit kaptál vissza?

Pista megszámlálta a pénzt és azt mondta: 14 fillért!

- Nem lehet az - szólt Juhászné. - Számítsd csak ki, mennyit kellett volna visszakapnod?

Pista kiszámította. Megtudta, hogy kevesebbet kellett volna visszakapnia.

- Úgy lesz a dolog - szólt Juhászné - hogy a boltos bácsi tévedésből egy kétfilléres helyett tízfillérest adott.

- Biz' az alighanem úgy van - hagyta rá Pista.

- Hát már most csak vidd vissza, fiam, a fölösleges nyolc fillért a boltos bácsinak!

- Vissza vinni? Minek vinném vissza? Hiszen a boltos bácsi magától adta, én nem kértem tőle, el sem vettem tőle. Bizony kár volna ezt visszavinni. Legjobb lenne, ha ezen a pénzen egy kis pirosnyelű bicskát vennék, amilyen Takács Ferinek van.

Juhászné erre nagyon elszomorodott.

- Ejnye, édes fiam, hát te így gondolkozol? Hát tied ez a pénz? Megillet ez téged? Nem tudod te, hogy talált pénzt, vagy tévedésből kapott pénzt megtartani annyi, mint lopni?

Hej, piros lett erre a Pista gyerek, mint a pipacs. Szaladt vissza a boltba. Ott így szólt:

- Boltos bácsi, kérem, az imént egy kétfilléres helyett tízfillérest tetszett adni. Tessék, itt van!

A boltos kicserélte a pénzt és azt mondta az öreg-bírónak, aki éppen ott volt:

- Lássá, bíró uram, az alma nem esik messze a fájától. Ennek a gyereknek becsületes az apja, anyja, hát becsületes ő maga is.

Azzal a cukros üveg után nyúlt, hogy Pistát megjutalmazza. De hol volt már az! Rohant ki a boltból és meg sem állt hazáig!

Érezte, hogy ő jutalmat nem érdemel. De büszke volt arra, amit szüleiről a boltos bácsi mondott.

58. Az egészség.

I.

Van egy nagy kincsünk. A legtöbb ember nem becsüli meg úgy, ahogy kellene. Csak akkor veszi észre, mikor már elvesztette.

Ez a kincs az egészség. Nézzétek csak meg az egészséges embert! Naphosszat jó kedvvel dolgozik, közben dalol, füttyörész. Jó étvágya van, ízlik neki mindenféle étel. Örül az életnek. Azt mondják: Madarat lehetne vele fogatni.

Nézzétek csak meg a beteg embert! Arca sápadt, szeme bágyadt. Nincs étvágya. A munkához nincs kedve, de nem is igen tud dolgozni. Az életben nem telik öröme. Aki állandóan beteg, az boldogtalanak érzi magát. Szívesen odaadná pénzét, marháját, földjét, minden vagyonát, csak vissza szerezhetné egészségét.

Pedig a legtöbb ember maga az oka, hogy az egészségét elvesztette. Nem vigyázott rája. Pénzét jól megőrzi a ládában, vagy a szekrényben. Ékszerreire úgy vigyáz, mint a szemévilágára. De az egészségével nem törődik.

Hogyan kell az egészséget ápolni? Egy tapasztalt orvos ezeket tanácsolta:

II.

1. Légy mindig tiszta! Minden reggel mosakodj meg friss vízzel derékig. Ha szerét ejtheted, fürödj. A szappan a legolcsóbb orvosság; használd szorgalmasan. Fehérneműd és ruhád tiszta legyen. A mosdás, fürdés és ruhamosás sokkal olcsóbb, mint az orvos meg a gyógyszerár. A tisztaság fél egészség!

2. Ételben, italban tarts mértéket! Csak annyit egyél, amennyi éppen szükséges. Ne légy telhetetlen. Kerüld a nyalánkságot. Élj egyszerű, egészséges, tiszta ételekkel. A cukor és édesség inkább árt, mint használ. - Itlnek legjobb a friss, tiszta víz. Bort, sört legjobb, ha sohasem iszol; ha néha mégis inni akarnál, érd be egy kis pohárral. A pálinka méreg, őrizkedjél tőle!

3. Lakásod legyen világos, szellős, tiszta! A rossz levegő megrövidíti életedet. Szellőztess hát szobádat télen, nyáron. Ne sajnáld a kiroppenő meleget. A betóduló friss levegő csodaszer, amely életedet meghosszabbítja.

4. Munka nélkül nincs egészség! Az ember testi szervezete olyan, mint a finom gép: ha nem dolgozik, megeszi a rozsdát. Akarod, hogy egészséges légy? Akkor dolgoznod kell!

5. Munka után édes a pihenés. Ha dolgoztál, pihend ki magadat. A túlságos munka is megőrli az egészséget. A legteljesebb pihenés az álm. Az alvásra az éjszaka a legalkalmasabb. Nappal ne heveréssz, ne aludjál. A nappal a munkáé, az éjszaka a pihenésé.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le szótagolva az 58. olv. 1. és 2. szakaszát. A rövid magánhangzók alá húzz egy kis fekvő vonalat!

2. Írd le szótagolva az 58. olv. 3. szakaszát. A hosszú magánhangzók alá húzz egy kis fekvő vonalat!

3. Írd le ezeket a szókat:

a) Ki, mi, is, itt, int, szid, friss, nini, Tini, hideg, kicsoda, Pista, Mihály, hí, ví, rí, szí, ír, íz, ív, hír, víz, terít, fordít, készít, állít, virító, pirít, igazít.

b) Ül, üt, üst, füst, kürt, tükör, pünkösd, tücsök, ünnep, türelem, gyümölcs, küldök, hú, tú, fű, mű, üz, tűz, sűrű, művelt, húség, hűvös.

4. Felelj ezekre a kérdésekre, azután írd le a feleleteket: Milyen színű az egészséges ember? Hát a beteg ember? Hogyan él az egészséges ember? Hát a beteg ember?

TIZENKILENCEDIK HÉT.

59. Pénzes Mihály betegsége.

Pénzes Mihály úrnak mindene volt, amit az emberek a boldogsághoz szükségesnek tartanak. Földje kétszáz hold egy tagban. Háza valóságos kastély. A pénz meg majd fölvetette. Gondja semmi. Birtokát kiadta bérbe; pénze a takarékbán kamatozott. Naphosszat egyebet sem tett, csak pipált a kertre néző szobájában, vagy pedig heverészett a méhesben.

Az emberek irigyelték. Csak úgy hitták egymás közt: a gazdag Pénzes Mihály, - a boldog Pénzes Mihály.

Hej, pedig nem mind arany, ami fénylik!

Pénzes Mihálynak a sorsa sem volt fenéig tejfel. Sőt az irigyelt gazdag ember igazában nagyon szegény ember volt. Mert akinek egészsége nincs, az szegény ember, ha mindjárt garmadában hever is az ezüstje, aranya.

Pénzes úr gyomorhajos volt. Alig tudott valamit enni. A legízletesebb ételektől is undorodott. Folytonosan émelygett a gyomra, szédült a feje. Így tartott ez már két esztendeje. Az orvosok etették-itatták orvossággal, de hasztalan. A sok patikaszerből még betegebb lett.

Akkor hírért vette, hogy a szomszéd városban egy híres orvos telepedt meg. Gondolta magában: Megpróbálom még ezzel is. Befogatott és elhajtattott a szomszéd városba.

A híres orvos megvizsgálta a beteg urat. Összeráncolta a homlokát, azután megtette a rendelést:

- Pénzes úr, önt a veserágó féreg bántja. Ha nem követi rendelésemet, esztendőre ilyenkor már a föld alatt lesz. Tehát ide hallgasson. Mától fogva minden délelőtt eljön ide hozzám gyalog. Tőlem kap egy darab kenguru-húst. Azt haza viszi gyalog. Otthon megsütteti; de a tűzhöz maga aprítsa a fát. Főzet hozzá zöld babot, labodát, kelkáposztát, kalarábét, vagy más főzeléket; azt eszi ebédre. Vacsorára egy pohár tejet jó rozskenyérral.

Pénzes úr megijedt. Minden nap hűségeseen megtette a másfélórás utat gyalog, oda-vissza. Haza vitte a kenguru-húst, fölprózta a tűzfát. Már az első nap ízlett neki a kenguru-hús. Másnap, harmadnap azt mondta, hogy ilyen jót ő soha sem evett életében. Napról-napra nőtt az étvágya. Émelygése és szédülése elmúlt. A jókedve kezdett visszatérni.

A negyedik hét végén azt mondta neki az orvos:

- Tisztelt Pénzes úr, ilyen kenguru-húst maguknál is mérnek a mészárszékekben. Ökör volt ez, amíg élt, nem kenguru. Ne fáradjon hát többet ide. Ahelyett, hogy ide-oda gyalogolna, dolgozzék egyebet. Meglátja, olyan egészséges lesz, mint a makk. A veserágó féreggel nem lesz többet semmi baja.

Pénzes úr megértette a bölcs tanácsot. Azontúl dolgozott. A bérlőjének fölmondott és maga gazdálkodott. Most már hetven esztendő. A haja fehér, mint a hó, de az arca piros, mint a rózsa.

60. Közmondások.

Legjobb szakács az éhség.
Legjobb az egyenes út.
Sok beszédnek sok az alja.

61. Szántólegény dala.

*Ha kel az ég szép hajnala,
Kezemben az eke szarva.
Ekém előtt négy tulok jár:
Csákó, Szilaj, Gyöngyös, Bogár.
Isten segíts, haj!*

*Végig szántok az ugaron,
Járok-kelek gyöngyharmaton,
Csillogó hűs gyöngyharmaton,
Mezei szép virágokon.
Haj hó, Csákó, haj!*

*Kis pacsirta, ég madara,
Szállt fölöttem, zeng a dala.
Párja vígan száll elébe,
Csalogatja a fészkébe.
Hajsz te, Szilaj, haj!*

*Majd ha a nap dél felé kel,
Eljön anyám az ebédvel,
Tudom, ízes lesz ételem:
Hisz ő együtt eszik velem.
Haj, no Bogár, haj!*

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le ezeket a mondatokat: Ki jókor kel, aranyat lel. Nem kell az árnyéktól megijedni. Úgy él, mint hal a vízben. Se lát, se hall. A bölcs sokat lát, hall, keveset szól. Mese, mese, mess kenyeret! Édes apám messe el ezt a vesszőt! Mit vet? Búzát vet. - Mit vezet? Lovat vezet.

<i>kel,</i>	<i>kell</i>	<i>l,</i>	<i>ll</i>
<i>hal,</i>	<i>hall</i>	<i>l,</i>	<i>ll</i>
<i>vet,</i>	<i>vett</i>	<i>t,</i>	<i>tt</i>
<i>mese</i>	<i>messe</i>	<i>s</i>	<i>ss</i>

- A magadét tedd el, a másét ne vedd el!

A rövid mássalhangzó kimondása rövidebb ideig tart. A hosszú mássalhangzó kimondása hosszabb ideig tart.

A hosszú mássalhangzókat kettőzve írjuk, így: bb, ll, ss stb.

2. Írd le szótagolva a következőket: Száll a madár ágról-ágra. Holló a hollónak nem vájja ki a szemet. Több szem többet lát. Bottal üthetik a nyomát. Nem jó a tüzzel játszani. Korán reggel ritkán rikkant a rigó. A körmére koppantottak. Vedd le a süveged!

3. Írd le emlékezetből a «Szántólegény dala» c. versből az első szakaszt!

4. Írd le, hogy miféle játékszereid vannak? És miféle játékszereket kívánsz még?

HUSZADIK HÉT.

62. A határ.

A múlt nyáron édes apámmal kísértáltam a községből. Utunk szántóföldek, rétek és legelők között kanyargott. A szántóföldeken hullámzott a sárguló vetés. A réteken temérdek szép virág pompázott. A legelőkön tehéncsorda legelészett.

Édes apám minden darab szántóföldről és rétről tudta, hogy kié. Megmutatta, hogy melyik a mienk.

- Itt ennél a mesgyénél kezdődik a mi tengeri földünk - mondotta apám; - amott a másik mesgyénél kezdődik a Molnáréké. Minden gazda szántóföldjének és rétejének van mesgyéje, vagy határa. A mesgyére bokrokat ültetnek, vagy határköveket állítanak. Jóraivaló ember nem szánt el a szomszédja földjéből.

Csöndesen beszélgetve az erdőbe értünk.

Az erdön túl megint rétek következtek. A réteken patak kanyargott végig. A patak partján megálltunk.

- Idáig terjed a mi községünk határa - mondotta édes apám. - A mi községünkhöz tartozó szántóföldek, rétek, legelők, erdők teszik együtt véve a mi határunkat. Ezen túl más község határa kezdődik.

63. Az erdőben.

*Szép az élet az erdőben ide ki,
Kis pajtásom, faluvégről gyere ki!
Itt virágzik a kakukfű, szarkaláb,
Itt nem porzik: puha fűben jár a láb.
Csiz, pintyőke énekelget zöld ágon,
A fekvés is jó alatta zöld ágyon.*

64. Ásványok.

Van a mi határunkban egy agyagbánya. Ott agyagot ásnak a házépítéshez. Az agyag ásvány. Téglá és cserépedények készítésére is használják.

A téglát a téglavetők csinálják, a kőművesek pedig falat raknak belőle. A cserépedényt a fazekas vagy gerencsér készíti. A nyers edényt kemencében égetik, hogy tartós legyen.

Van a mi határunkban homokbánya és kőbánya is. A homokbányában homokot ásnak. Ha ezt mésszel keverik, vakolat lesz belőle. Vakolattal ragasztja össze a kőműves a téglákat; azzal vakolja be a falak külső és belső felületét is.

A kőbányában követ fejtenek. A követ házépítésre, út-csinálásra, utca-burkolásra használják. A finomabb kövekből a kőfaragó sír- emléket és szobrot farag. A homok és a kő szintén ásvány.

A növények és az állatok élnek és szaporodnak. Táplálkozási szerveikkel táplálkoznak. Az ásványnak nincs semmiféle szerve. Az ásvány szervesetlen test; nem táplálkozik és nem szaporodik, tehát nem él. Láttatok-e már kősót? A kősó is ásvány. Megőrölve az ételek ízesítésére használják.

Ásvány a kőszén, a vas és az arany is.

A kőszén a föld gyomrából hozzák napfényre a bányászok. Kítűnő tüzelőszer.

A vasat is a föld mélyében találják. De ti nem ismernétek meg, hogy vas. Azt hinnétek, hogy kődarab. Csakugyan kő az, ami ott a föld belsejében hever. De nem közönséges kő, hanem vasérc.

Ilyen vasérc temérdek sok van ott egy tömegben.

Az emberek ezt valahogyan megtudták. Kiásták a földből a vasércet. A kiásott vasércet nagy vedrekben fölhúzzák a föld színére. Itt a kohókban kiolvasztják belőle a vasat. Így nyerik a rezet is.

Az olyan hely, ahol az emberek ásványokat ásnak: bánya.

A bányászok fölvonógépek segítségével szállnak le a bányába s úgy is jönnek vissza föl. Fölvonógépekkel huzatják föl a kiásott ásványokat is.

A bányász lent dolgozik a föld mélyében, ahol örökös sötétség van. Csak a bányáslámpás világít neki. Napsugár oda le nem ér, madárdal le nem hallatszik. A bányász nehéz és veszedelmes munkát végez. De munkájával használ embertársainak.

Nyelvgyakorlat.

1. Másold le «Az erdőben» c. verset!

2. Írd le a következőket és húzd alá bennük a hosszú mássalhangzókat:

a) Kilábalt a bajból. Kézzel-lábbal iparkodott. Isten, áldd meg a magyart! Dobbal nem lehet verebet fogni. Nem addig van az! Ne csak tudd a jót, hanem tedd is!

b) Ál, áll; tol, toll, szál, száll. Ha Isten velünk, ki ellenünk? Róka-koma, hová mégy? Pereg a rokka, forog az orsó. Az embert nem rőffel mérik. Adódik. Jó reggelt!

c) Ezt a házat szemeltem ki magamnak. Szemmel sem bántották. Enni-inni nem nagy tudomány. Rend a lelke mindennek. Hoppon maradt. Ha nem csurran, csöppen.

HUSZONEGYEDIK HÉT.

65. Az okos leány.

Egyszer volt, hol nem volt, volt egy molnárnak egy takaros és okos leánya. Olyan okos volt az, hogy hetedhét országra szólta híre.

Meghallja ezt a király. Odaizen neki, hogy van neki a padláson százesztendős kendere, fonja meg azt arany cérnának. A leány visszaizen, hogy van nekik egy százesztendős sövényük. Csináltasson abból a király arany orsót, akkor szívesen megfonja az arany fonalat. De azt csak nem kívánhatja a király, hogy az arany fonalat haszon-talan faorsón fonja meg.

Tetszett a királynak a felelet. Megint azt izeni, hogy van neki egy lyukas korsója a padláson, foldja meg azt, ha tudja. Megint visszaizen a leány, fordítsa ki hát a király a korsót, mert azt csak nem látta senki, hogy a színiről foldoztak volna meg valamit.

Ez a felelet még jobban megtetszett a királynak. Most meg azt izeni, hogy menjen el a leány ő hozzá, de úgy, hogy még se menjen. Köszönjön is, mikor elébe ér, ne is. Vigyen is neki ajándékot, ne is.

Erre a leány elkéri az apjától a szamarat. Felül rá, azután megyen a királyhoz. Otthon egy galambot megfogott, szitával leterítette és elvitte magával. Mikor aztán a király elébe ér, egy szót sem szól, hanem meghajtja magát, azután a galambot a szita alól elröpíti, így aztán ment is, nem is; köszönt is, nem is; vitt is ajándékot, nem is. A királynak úgy megtetszett az okos leány, hogy mindjárt elvette feleségül.

66. Gazdasági növényeink.

Ősszel és tavasszal vígan szántogat a határban a földműves. A föl-szántott földbe elveti a magot. Ősszel búzát és rozst vet; tavasszal árpát, zabot, tavaszi búzát, kukoricát, répát. Tavasszal ültetik a burgonyát is, meg a babot.

A földben az elvetett mag a nedvességtől megdagad. Életre kel benne a csira. Ez nemsokára kitolja fejét a szabad levegőre; finom kis gyökereit pedig lebocsátja az anyaföldbe.

A kikelt őszi vetés a hó alatt kitelel. Tavasszal elkezd bokrosodni, nőni. De a tavaszi vetés is siet utána. Május elején már kalászbba szökik a gabona. Június végére megérik. Akkor kezdődik az aratás; azután következik a hordás, cséplés.

A burgonyát és a kukoricát kikelése után megkapálják, később feltöltik. Ősszel a burgonyát kiássák, a kukorica érett csöveit letördelik, szárát levágják.

A búza, rozs, árpa és zab gabona-féle növények. A kukorica, a burgonya és a répa kapás növények. Ezeken kívül takarmány-növényeket is termeszt a gazda. Ilyenek: a lóhere, a lucerna és a bükköny. Ezeket a háziállatok táplálására használják.

Némely vidéken sok cukorrépat termesztenek. Más vidékeken sok len és kender terem. A dohányt és a repcét is sok helyen termesztik. A repce magvából olajat sajtolnak.

A szántóföldön kívül a gyümölcsös kertben és a szőlőben is van dolga a gazdának.

67. Gyűjtik a csordákat.

*1. Gyűjtik a csordákat,
Csingi-lingi, lánga,
Hajtják a marhákat,
Csingi-lingi, lánga,
Tinó-binó jószágocskák,
Nyakukon a harangocskák,
Csingi-lingi, lánga,
Rínak az utcába'.*

*2. Nőjön a fű előttük,
Csingi-lingi, lánga,
Baj ne essék köztük,
Csingi-lingi, lánga,
Hízzanak meg mind egy lábíg,
Ígérjenek száz forintig,
Csingi-lingi, lánga,
Értük a vásárba'.*

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le emlékezetből a «Gyűjtik a csordákat» c. vers első szakaszát!
2. Írd le a következőket és húzd alá bennük a hosszú mássalhangzókat:
 - a) Adós, fizess! Hess, te csúnya madár! Lassan járj, tovább érsz. Tessék kérem, jól megmérem! Amerre én járok, még a fák is sírnak. Nagy dérrrel-durral jár-kelel. Nagy garral, felfuvalkodva, az udvaron jár a pulyka.
 - b) A tanító minden jó gyermeket kedvel. Isten, áldd meg a magyart, jó kedvvel, bőséggel! Veszett hírét költötték. Ahol nem éget, ott ne fűjd! Égett a homok a tüzelő naptól. A tűzzel bánjatok óvatosan. A tüzet vízzel oltják.
3. Írd le ezeket: Rág, rák; ég, ék; lúg, lyuk, gép, kép; méreg, mérek; féreg, férek. Mi kék az ég! Az ék fából, vagy vasból van.
4. Sorold el írásban a gazdasági növényeket!
5. Írd le a házi állataitok neveit! (A kutyátnak mi a neve? Hát a teheneteknek? stb.)

HUSZONKETTEDIK HÉT.

68. A rózsza, a bojtorján és a csalán.

A rózsza, a bojtorján és a csalán beszélgettek egymással. Mind a három azzal dicsekedett, hogy őt nem bánthatja senki sem, mert fegyvere van, amellyel megvédi magát.

- Aki hozzám nyúl, megcsípem - szólt a csalán - ezért félnek is tőlem és békében hagynak.

- Én pedig megtépázom azt, aki közelembre jő. Azért mindenki kerül, - szólt a bojtorján.

- Tövísem van! - szólt a rózsza. - Megszúrom azt, aki le akar szakítani.

Alig múlt el néhány perc, a csalánt egy liba a kemény csőrével lecsípte és megette.

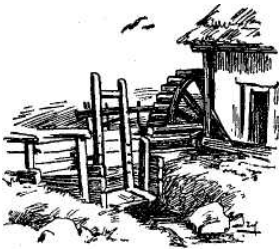
A bojtorját a szürke kis szamár falta föl.

A rózsatőhöz egy ember közeledett. A tövíses rózsát éles ollóval levágta és a kalapjához tűzte.

69. Hogyan készül a kenyér?

Mikor a gabona megérett, a mezei állatok vígan lakmároznak belőle. Jön a veréb és tele szedi a begyét piros búzaszemmel. Jön a hörcsög meg az ürge és hordják a gabonát a föld alá éléskamrájukba.

Az ember azonban nem eszi meg a nyers gabonát. Hanem a malomban lisztet őröltet belőle; a lisztből pedig kenyeret süt. A kenyér a mi legfőbb táplálékunk. A jó Istenhez is a mindennapi kenyérért fohászunk.

Vízimalom.

Szélmalom

A vízimalmot folyóvíz hajtja. A malomban a molnár legényeivel dolgozik. Lisztes a kalapjuk, a hajuk, a bajuszuk.

Némely vidéken szélmalmokban őrlik a gabonát.

A szélmalom vitorláját a szél hajtja.

Most már sok gőzmalom is van. A gőzmalomnak nem kell sem eső, sem szél, mert a gőz hajtja.

A gabonaszem beléből liszt lesz, a héjából korpá.

A korpát a gazda a jószággal eteti meg. A lisztből

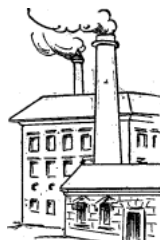
a gazdasszony, vagy a pék kenyeret süt. A

kenyérsütésnek örül a gyermek. Mert édes anya

lángost is süt. A friss, meleg lángost némely gyer-

mek még a cseresznyés rétesnél is jobban szereti.

A nagy városokban kenyérgyárak is vannak. Egy-egy ilyen gyár egy falut is elláthatna kenyérrrel.

Gőzmalom.

70. Találós kérdések.

1. Mikor jó a kicsiny álma?

2. Ha a szobában tizenkét gyertyát meggyújtottak, azután négyet eloltottak, hány gyertya maradt?

3. Egy botnak hány vége van? Hát harmadfél botnak?

71. Esik eső...

*Esik eső karikára,
Kossuth Lajos sírhalmára.
Amennyi csöpp esik rája,
Annyi áldás szálljon rája!
Éljen a haza!*

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a 69. olvasmány első szakaszát. A kétjegyű mássalhangzókat húzd alá benne!

2. Írd le a 70. olvasmányt ugyanolyan módon!

3. Írd le az «Esik eső» c. verset ugyanolyan módon!

4. Írd le a következő mondatokat és húzd alá bennük a kétjegyű mássalhangzókat: Egy, leesett a meggy. Esik az eső, hajlik a vessző. Meg se kottyant neki. Egy szegény asszony megyen a vásárra. A kis királlyal sem cserélnék. Többet ésszel, mint erővel.

A kétjegyű mássalhangzók ezek: cs, gy, ly, ny, sz, ty, zs.

Ha a kétjegyű mássalhangzó hosszú, azt is kettőzve kell írni; de csak az első betűjét írjuk kettőzve, a másodikat pedig csak egyszer.

kicsiny	ny	annyi	nny
egy	gy	meggy	ggy
gyertya	ty	kottyant	tty

5. Írd le ezt a levelet: Kedves Tanító bácsi! Beteg vagyok. Nem mehetek iskolába. De majd megsegít a jó Isten. Akkor újra szorgalmas tanuló leszek. Megtanulom majd azt is, amit most elmulasztok. Szerető tanítványa Kádár Károly.

HUSZONHARMADIK HÉT.

72. Tavaszi eső.

Esik az eső; szép, csendes, szitáló tavaszi eső. A gyermekek kiállanak az udvarra, hadd essék néhány csöpp a fejükre. A kis leányok azt hiszik, hogy attól hosszúra nő a hajuk. Együtt mondogatják:

Ess eső, ess eső! Búza bokrosodjék, Zab szaporodjék. Az én hajam, olyan legyen, Mint a csikó farka! Még annál is hosszabb, Mint a Duna hossza! Még annál is hosszabb, Mint a világ hossza!

Ilyenkor fű, fa, virág felüdül, minden növésnek indul. Az utas megázik, de nem bánja, legalább elmúlik a por és bokrosodik a vetés.

A fiúk az útszéli árokban gátat építenek, abban gyönyörködnek.

A patakocska is megnő és vígan hajtja a malmot. «Kilip, kelep, kilip, kelep!» mondja a malom. A molnár jókedvűen dudolgatja nótáját:

Ne aludjál, lisztes molnár, A garat, a garat üresen jár!

Hanem ez csak nóta. A garat nem jár üresen. Már felöntötték az istenadta tiszta búzát. Abból a búzából válik majd a finom foszlós cipó.

73. Hogyan válik a szőlő borrá?

Réges-régen nem ültették a szőlőt; vadon termett. Valaki sokat talált. Sajnálta otthagyni, hát kifacsarta a levét fazekakba. Gondolta: majd megiszogatom én ezt. Bezzeg nagyot bámult egy pár hét multával, mikor édes lé helyett valami savanyu italt talált a fazekakban. De azért az is ízlett neki.

Az emberek aztán művelni kezdték a szőlőt és egyre több és több bort facsartak belőle.

Ma is ugyanúgy készül a bor, csakhogy présen nyomják ki a szőlő levét. Vagy pedig zsákba rakják a szőlőfürtöket és kádban kitaposák. A levét aztán hordókba gyűjtik.

Az első napokban édes a lé, de csakhamar megzavarodik. Fehéres hab van a színén és az íze csipős. Ilyenkor azt mondjuk: «Forr a bor.» Hetekig tart a forrás. A jól érett szőlő karácsonyig is elforr, a kevésbé érett két-három hét alatt már tisztul. A zavarosa leülepedik a hordó aljára; a tisztája fölül marad. Karácsony után a tisztábbik részt külön választják. Ennek a munkának fejtés a neve.

Könnyű kitalálni, hogy miért fehér némelyik bor és miért piros a másik?

A fekete szőlőből lesz a piros bor, de csak úgy, ha a héján állni hagyják egy-két napig. Mert a szőlőnek a héjában van a piros festék. A fehér szőlő leve is megpirosodik, ha a fekete szőlő héján «meghálaltják.» A bort aztán sokszor fejtik később is, noha már akkor alig van alja. Mennél régibb a bor, annál erősebb.

A kicsinyek bizony akkor is elfintorítják tőle a szájukat és azt mondják: «Csak a must jó!»

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le az Esik eső c. verset emlékezetből!

2. Írd le a következőket és húzd alá bennük a hosszú mássalhangzókat:

a) Kettő, kasza, hosszú, pásztor, messze, csúszik, vessző; tél, villa, loccsan, csúcs, freccsen, csak; rizs, talál, rozssal, üggyel-bajjal, össze-vissza.

b) Élet, hallom, gyümölcs, faggyú, buggyan, göröngy; tavaly, király, veszéllyel; mennyi, kemény, könnyebb, szennyes; gyertya, parittyá, hattyú, ketyeg, pettyes.

3. Felelj írásban ezekre a kérdésekre: Hol őrlik meg a gabonát? Miféle malmok vannak? Mi hajtja a vízi malmot? Hát a szélmalmot? És a gőzmalmot?

HUSZONNEGYEDIK HÉT.

74. A vadgalamb és a szarka.

Tudod-e, miért nem ért a vadgalamb a fészekcsináláshoz, miért tákolja össze fészket néhány szál száraz ágból? Elmondom én.

A vadgalamb a szarkát kérte meg, hogy tanítsa meg őt a fészekrakásra. Ebben a szarka igen nagy mester. Olyan fészket tud rakni, hogy ahhoz a héja, ölyv hozzá nem fér. A szarka szívesen elvállalta a tanítást. Fészekrakás közben, míg egy-egy gallyat helyére illesztett, mindig mondogatta a maga módján:

- «Csak így, csak úgy, csak így, csak úgy!»

A vadgalamb erre mindig azt felelte:

- «Tudom, tudom, tudom!»

A szarka elhallgatta azt egy darabig, de utoljára megharagudott. «Ha tudod, csináld!» és ott hagyta a fészket fele munkájában. A vadgalamb azóta sem tudott ebből a mesterségből többet megtanulni.

75. Anyám tyúkjá.

*Ej, mi a kő! tyúk anyó, kend
A szobában lakik itt bent?
Lám, csak jó az Isten, jót ád,
Hogy felvitte a kend dolgát!*

*Itt szaladgál föl és alá,
Még a ládára is fölszáll,
Eszébe jut, kotkodákol,
S nem verik ki a szobából.*

*Dehogy verik, dehogy verik!
Mint a galambot etetik,
Válogat a kendermagban,
A kis király sem él jobban.*

*Ezért aztán, tyúk anyó, hát
Jól megbecsülje kend magát!
Iparkodjék, ne legyen ám
Tojás szűkében az anyám.*

*Morzsa kutyánk! hegyezd füled,
Hadd beszéljek mostan veled;
Régi cseléd vagy a háznál,
Mindig emberül szolgáltál.*

*Ezután is jó légy, Morzsa,
Kedvet ne kapj a tyúkhúsrá,
Élj a tyúkkal barátságba',
Anyám egyetlen jószágá!*

76. Vadon termő növények.

A legtöbb növény vadon nő. Az ember nem veti, nem ülteti, nem ápolja. Mégis megnő.

A vadon termő növények nagy része igen hasznos. A réten és a legelőn termő fűvel tápláljuk házi állatainkat. A vad virágok gyönyörködtetnek bennünket pompás színükkal. A réten terem a sóska is, a gyermekek kedves csemegéje.

Találunk a vad növények közt olyant is, amelynek valamely része orvosságul szolgál. Így a hárs- és búzavirág, az útifű, a székfű, az ezerjófű, az ökörfarkkóró és még sok más. Ezek gyógyító növények.

Az erdei fák és cserjék is vadon nőnek. Az erdei fák közt a legbecsebb a hatalmas tölgy és a sudár fenyő. Ezeknek a fáját bútorkészítésre és épületfának használják. A simakérgű bükkfából is készítenek bútort, meg a kőrisfából és a szilfából is. Amelyik fa bútorkészítésre és épületfának nem alkalmas, azt tüzelőszernek használják.

Az erdőn terem a mogyoró is. Ott találjuk még az epret, málnát és földi szedret is, meg a sokféle gombát. A gombák közül csak az ehető gombáknak vesszük hasznát. A mérges gombát nem szabad megenni, mert betegséget, sőt halált is okoz. Aki nem tudja jól megkülönböztetni az ehető gombát a mérgestől, az ne menjen gombát szedni.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le az «Anyám tyúkja» c. vers első szakaszát szótagolva!

kő		
tyúk	a-	nyó
kend		
2. Írd le az «Anyám tyúkjai» második szakaszát szótagolva!

szo-	bá-	ban
la-	kik	
itt	bent	
3. Írj háromtagú szokat és szakítsd meg őket egy helyen!
4. Írj négytagú szokat és szakítsd meg őket egy helyen!

A szókat csak szótagonként szabad megszakítani. Az egytagú szókat nem szabad megszakítani. Minden szó annyi tagú, ahány magánhangzó van benne.

5. Írd le ezeket: Volt, folt; vonal, fonal; vaj, faj; vő, fő. Csupa folt volt a ruhája. A vonal hosszú, a fonal még hosszabb.

HUSZONÖTDIK HÉT.

77. Tavasz.

*Vidul a föld ábrázatja,
A jó Isten megmutatja
Neked, ember, hogy szeret,
Adván újra kenyeret.*

*Eregesd ki a jószágot,
Készíts ekét, készíts jármot,
Szánts, vess, törd az ugarat
Aki nem szánt, nem arat.*

78. A tuskés disznó.

Itt van ni a tuskés disznó! Jaj, ne tessék hozzá nyúlni, mert nagyon szúrós a tuskéje. Ezért haragszik rája a kutya is. Mikor szegény kis jószágot meg szeretné fogni, ez hamar összehúzódik és olyan lesz, mint egy tuskés labda.

A kutya dühösen megugatja, egyszer-kétszer bele is akar harapni. De azután véres orral, vinnyogva sompolyog odább. A kis tuskés disznó pedig neveti magában.

Már a róka komának több esze van. A lábával óvatosan forgatja ide-oda a tuskés labdát, míg egyszer csak ki nem kukucskál belőle egy fej. Akkor hamm! leharapja a szegény kis állatnak a fejét.

Tessék jól megnézni ezt a tuskés disznót, ez nem olyan közönséges, mint a többi. Ezt egy ismerősöm a mezőn találta, lapáttal vékába hengerítette és haza vitte. A kis tuskés jószág lassankint a házhoz szokott. Összefogdosta a kertben a gilisztát és pondrót, a konyhában és a kamarában a sok csótánt és egeret. Az egeret néha megleste, mint a macska. De azt is megtette, hogy az orrával és lábaival leásott az egérluk fenekéig és az egész egércsaládot fölfalta. Egyszer láttam, amint egy kígyót megragadott és csontostól, bőrostól fölfalt.

Nem ijedt meg még a mérges kígyótól sem. Igaz, hogy a kópé egyszer-kétszer csirkét is fogott. De azt megbocsátották neki, mert sokkal több hasznot tett, mint kárt. Azt hiszem, még ma is ott él az ismerősömnél.

79. Az őz.

Egyszer az erdőben csöndesen álldogáltam egy nagy, lombos tölgyfa alatt. Vagy húsz lépésnyire tőlem kis tisztás volt. Oda jöttek legelészni az őzikek. Megszámláltam, tizenhatan voltak. Óvatosan körülnéztek, nem közeledik-e valami ellenség. Engem nem vettek észre, mert eltakart egy csipkebokor.

Milyen szépek voltak azok a kis őzikek! Karcsú lábaikkal úgy lépkedtek, mint a muzsikaszóra lépkedő kis leányok. Beszédés, okos szemükkel folyton fürkésztek jobbra-balra, előre-hátra. Elnézegettem volna őket órahosszat is. De egy száraz gallyacska összeroppant a lábam alatt. Az őzikek észrevettek engem és villámsebessen eltűntek a fák között.

Ilyen félénk állat az őzike. De nem is csoda. Üldözi szegénykét mindenki: a vadász, a róka, a farkas. Pedig ő még a légynek sem vét. Igaz, hogy sok kárt tesz az erdőben, mert télen, mikor nincs fű, lelegeli a bokrok és fák rügyeit és fiatal hajtásait. De ezért nem bántaná senki sem. Hanem az a szerencsétlensége, hogy a húsa finom peccsenye. Ezért üldözik szegényt.

80. Közmondások.

Addig jár a kórsó a kútra, míg eltörik.	Sok beszédnek sok az alja.
Sok lúd disznót győz.	Amilyen a jó nap, olyan a fogadj' Isten.
Több szem többet lát.	Az ígéret szép szó, ha megtartják, úgy jó.
A jónál is van jobb.	Néma gyermeknek az anyja sem érti a szavát.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a «Tavaszi» c. verset emlékezetből!

2. Írd le a következő szókat előbb szótagolva, azután megszakítás nélkül:

a) Csontból, dombra, kertbe, földre, könyvben, István, ronthat; ember, gyermek, sapka, angyal, kályha.

b) Siet, fiu, leány, mienk, almáim, ajtóig; semmi, koppan, villa, hozzon, áthozzuk, cseppenkint, ellenség, felröppen.

c) Erős, akar, akarat, idő, igazán, egészen, Etel, Ákos, Aladár, eleven, egérfogó; rózsza, Rezső, lovam, lovagol, paripa, kalapács, kereskedő.

3. Írd le ezeket: Dél, tél; köd, köt; dörög, török; rúd, rút; dagad, tagad; ád, át. Az idő délre jár. Az idő télre jár. Olcsón adom, vedd meg; vett már tőlem más is!

4. Felelj ezekre a kérdésekre, azután írd le a feleleteket: Mikor kezdődik a tavasz? Mikor végződik? Hány hónapig tart? Melyek a tavaszi hónapok?

HUSZONHATODIK HÉT.

81. Ibolya.

*Jó reggelt, jó reggelt,
Kék ibolyavirág!
Mért bújysz a bokorba?
Hisz oly szép a világ!*

*- Nem bánom, nem bánom,
Aranyos madárka!
Nem vágyom, nem vágyom
Ki a nagy világba.*

*Mennyi lepkéje van
A tarka mezőnek!
Virágról virágra
Vígán kergetőznek.*

*Itt, ahol termettem,
Nekem szép is, jó is...
Bokor volt a bölcsőm,
Legyen koporsóm is!*

82. Mezei állatok.

I. A varjú.

Pista és Juliska a mezőn sétáltak. Mindent jól megnéztek, megfigyelték.

Az urasági tábla mellett vitt el az útjuk. Hát látják a gyermekek, hogy a szántogató béresek mögött csak úgy feketélik a barázda a varjútól. «Bizony megnézem, mit keres itt ez a sok varjú» - gondolta Pista.

Közelebb ment. Hát látta, hogy a varjak mohón kapdossák és nyel-desik a férgeket és csimaszokat, melyeket az eke kiforgatott a földből. «Ejnye, nem is tudtam, hogy a varjú ilyen hasznos állat. De csak lássam még egyszer, hogy Kovács Pali gummipuskával lövöl-döz rájuk, majd leszámolok vele!»

II. A vakondok.

Alig tettek megint egy pár lépést, a kis Juliska elkiáltja magát: «Nini, mozog a föld!»

Pista oda néz, hát csakugyan mozog egy vakondoktúrás. Vakondok úrfi bizonyo-san ki akar jönni a napvilágra friss levegőt szippantani. «Agyon-ütöm!» gondolta Pista. Fölkapott egy jókora rögöt és lábujjhegyen oda sompolygott.

Akkor jött arra egy ismerős ember. Kapa volt a vállán. «Mit akarsz?» kérdezte Pistától. De abban a pillanatban már meg is szűnt a vakondoktúrás mozgása. A vakondok bizonyosan meghallotta az emberi hangot és gyorsan visszahúzódott földalatti palotájába.

- Agyon akartam ütni! - felelt Pista boszusan.

- Igen? Aztán te fognád meg helyette a növényrontó bogarakat és férgeket?

Pista nagyot nézett. «Hát bogarat és férget eszik a vakondok?» kér-dezte meglepetten. «Nem is mákos kalácsot!» felelt az ismerős és tovább ballagott.

«Én azt hittem, hogy a vakondok a növények gyökereit rágja el - mondotta Pista. - No, most megint többet tudok valamivel.» Ezzel eldobta a rögöt és békében hagyta a vakondoktúrást.

III. A hörcsög.

A gyermekek leültek falatozni. Amint így csöndesen üldögélnek, észreveszik, hogy a tarlón valami állat szalad. Nem volt sokkal nagyobb egy patkánynál. Pista fölállt, hogy jobban lássa.

- Hohó, ismerlek, te tolvaj! - kiáltott Pista. - Ez a hörcsög koma. A tanító úr már mutatott egy kitömöttet. Nagy tolvaj ám ez! Össze-lopkodja a gabonát és földalatti kamrájában téli eleséget gyűjt magának. Aztán nem jó ám vele kikezdeni, mert szembeszáll az emberrel, az arcába ugrik és megharapja. Azért mondják a veszekedő, mérges emberről, hogy hörcsög-természetű ember.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le az «Ibolya» c. vers első szakaszát emlékezetből!
2. Írd le az «Ibolya» c. vers második szakaszát szótagolva!
3. Írd le a következő szót előbb szótagolva, azután megszakítás nélkül: Fűzfa, tökmag, inggomb, tollszár, vasszeg, rézszeg, házfedél, vasút, vadállat, kertajtó, vadalma, kisasszony, húsevő, mézizű, kétágú, megír, föláll, fölír, átugrik, átereszt, megáll, eléget, elalszik.
4. Miféle kerti és mezei virágokat ismersz? Írd le a nevüket!

HUSZONHETEDIK HÉT.

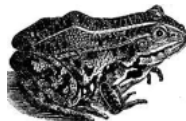
83. Húsvét.

Zöldel a mező, itt a kikelet. Elhozta magával a húsvétot. Az ünnep első napja az Isten házában telik el. Másodnapján pedig, alig hogy pitymallik, talpon van a legénység. Járják sorra a házakat. Ahol csak hajadon van, mindenüvé beköszöntenek. Hárman-négyen együtt közre veszik a leányt, meglöcsölik rózsavízzel. A háziak aztán a legényeknek piros tojást adnak. Egyszer csak megkondul a harangszó. A locsolás abban marad. Legények, leányok mennek a templomba. Az orgona hangja mellett csakhamar hallatszik az ájtatos ének. Az ünnep harmadnapján reggel újra kezdődik a fiatal népség mulatozása. Most a leányokra meg a menyecskékre kerül a sor. Öten-hatan összeállnak. Ők is sorra járják a házakat és leöntik a legényeket. Az első harangszóra most is vége a mulatságnak s újra a templomba siet mindenki. Ha aztán az isteni tiszteletet délután is megtartották, akkor csapatonként kimennek a szabadba játszani. Ártatlan örömök közt egész estig ott töltik az időt.

84. Mezei állatok.

IV. A varangyos béka.

Még tovább beszélgettek a hörcsögről. Egyszerre csak mozogni kezdett valami a közelükben. Mint-ha egy barna göröngy mozdult volna meg. De bizony nem göröngy volt az, hanem varangyos béka. Utálatos, bibircsókós háta és sárgás hasa volt. Juliska undorodva hátrált. De Pista barátunk nagy tudós. Hallott ő már a varangyos békáról olyan dolgot, ami becsületére válik szegénynek.

- Ne félj tőle, Juliskám! - bátorította a kis leányt. - Nagyon ártatlan, sőt hasznos állat ez. Haza is viszem a kis kertünkbe csósznek. Hadd fogdossa össze a sok csigát, bogarat, férget.

Azzal leterítette kötényét a földre és lábával óvatosan ráhengerítette a varangyos békát. Azután összefogta a kötény négy csücskét és bekötötte. Kis madarat meg nem fosztott volna a szabadságától a világért sem. De a varangyos békának, gondolta magában, úgyis jobb dolga lesz a kertben, mint itt künn a mezőn. Ott legalább nem üldözi senki sem.

Juliska mosolyogva szólt:

- Hát ha te olyan bátor vagy, miért a lábaddal lökted a varangyos békát a kötényedbe? Miért nem merted a kezeddal megfogni?

- Mert az nem lett volna okos dolog - felelt Pista. - A varangyos béka a bibircsókós hátából mérges nedvet izzad ki. Az a nedv a kezemhez tapadhatott volna. És ha azután a szemembe találnék nyúlni, szemgyulladást kapnék tőle.

V. A sikló kígyó.

A gyermekek tovább ballagtak és elértek a répaföldjükhöz. Pista barátunk kiszemelt magának egy alkalmas répát. De mikor érte akart nyúlni, rémületében nagyot sikoltott, mert a répalevelek alul egy kígyó siklott ki. Hát még Juliska, majd kővé vált ijedtében! Az a kígyó lehetett egy méter hosszú. Pista azonban csakhamar összeszedte bátorságát.

- Ej, hiszen csak sikló - szólt csöndesen. - A tanító úr beszélt már róla. Azt mondta, hogy a sikló nem bántja az embert, sőt fél tőle.

Békánál, halacsánál nagyobb állatot nem is mer megfogni. Azonban sok bogarat és mezei egeret elpusztít, tehát hasznos állat. Kár is volna bántani.

- Kár? Hát nem láttad, hogyan öltögette ránk a kétágú fekete fulánkját? Ha avval megcsípne, talán bele is halnánk!

- Nem fulánk az, amit felénk öltögetett, Juliskám. Az a nyelve. Avval a sikló csak tapogatni szokott. Nem is tudna vele csipni.

85. Öntöző-dal.

*1. E háznak kis kertjében
Van egy rózsasző,
Rózsás kertben növelje
A jó teremtő.*

*2. Vízet öntök a tövére,
Szálljon áldás a fejére!
Az Istentől ezt kérem,
Piros tojás a bérem.*

Nyelvgyakorlat.

1. Másold le az «Öntöző dal»-t!

2. Írd le a következő szókat előbb szótagolva, azután megszakítás nélkül: Loccsan, kalapáccsal, tanáccsal, faggyú, ügyel-bajjal, ronggyal, rongyol, bugyog, buggyan, hellyel-közzel, királlyal, dinnye, mennyi, könnyen, szennyes, vissza, viszünk, visszük, összevissza, füttyül, füttyent, hattyú, rizzsel.

3. Felelj ezekre a kérdésekre, azután írd le a feleleteket: Micsoda nagy ünnep esik tavaszra? Hány napig tart a húsvét? Mit kapnak a gyermekek húsvétkor ajándékba? Kaptál-e te is piros tojást? Örültél-e neki?

HUSZONNYOLCADIK HÉT.

86. Az ürge.

*Volt egy ember, nagy bajuszos,
Mit csinált? Elment a küthöz,
De nem volt víz a vederbe',
Kapta magát tele merte.
És vajjon minek merítette meg*

*Azt a vedret? Tán a kertet
Kéne meglocsolnia?
Vagy ihatnék? Nem biz' a!
Telt vederrel a kezében,
A mezőre ballag szépen,*

Ott megállt és körülnézett;
Ejnye, vajjon mit szemlélhet?
Tán a fényes délibábot?
Hisz' olyat már sokat látott.
Vagy a szomszéd falu tornyát?
Hisz' azon meg nem sokat lát.
Vagy tán azt az embert,
Ki amott a kendert
Áztatóba hordja?
Arra nincsen gondja.
Mire van hát?
Ebugattát!
Már csak megmondom, mi végett
Nézi át a mezőséget,
A vizet mért hozta ki:
Ürgét akar önteni.

Ninini!
Ott az ürge!
Hű, mi fürge,
Mint szalad!
Pillanat,
S oda benn van,
Benn a lyukban.
A mi emberünk se rest,
Oda nyargal egyenest
A lyuk mellé,
S bele önté
A veder vizet;
Torkig tele lett.
A szegény kis ürge
Egy darabig tűrte.
Hanem aztán csak kimászott,
Még az inge is átázott.
A lyuk száján nyakon csípték,
Nyakon csípték, haza vitték.

87. Az ég és a szemhatár. Az égi testek.

Fejünk fölött mosolyog a kék ég. Úgy látszik, mintha óriási boltozat volna, melynek szélei leérnek a földre. De ez csak látszat. Ha elme-gyünk oda, ahol látszat szerint az ég leér a földre, ott mit látunk? Azt látjuk, hogy az ég ott is olyan magas, mint itt és mindenütt.

Ha a szabadban körültekintünk, a földből egy nagy kerek darabot látunk. Ez a szemhatár, vagy látáshatár. A szemhatárt, látszat szerint, köröskörül az ég szegi be. Ha toronyba vagy dombtetőre megyünk föl, akkor szemhatárunk megnő. Minél magasabb helyről nézünk körül, annál nagyobb a szemhatárunk.

Az égboltozaton nappal a ragyogó nap világít, éjjel a hold és a számtalan csillag. A nap, a hold és a csillagok: égi testek.

88. A nap.

A nap égi test. Olyan fényes, hogy káprázik a szemünk, ha bele nézünk. Roppant messze van tőlünk, azért látszik olyan kicsinynek. Igazában azonban igen nagy. Sokszorta nagyobb a földnél.

A nap árasztja a földre a világosságot és a meleget. Ha a nap kihűlne és elsőtétülne, akkor a földön elpusztulna minden élő lény.

Naplemente után sötétség borul a földre. A ragyogó csillagok és a szelíd hold csak gyöngye világosságot küldenek hozzánk. Borús éjszakákon nagyon sötét van. De a jó Isten mindig őrökdi fölöttünk.

Nyelvgyakorlat

1. Írj le «Az ürge» c. versből 7 sort!
2. Írd le a 87. olvasmányból az első szakaszt szótagolva!
3. Írd le ezeket: Pál, Bál; búb, púp; bor, por; bár, pár; bont, pont; gomb, komp; boros, poros; lombtalan, zsebkendő, zsebpénz; napba, cserépbén, repdes.
4. Felelj ezekre a kérdésekre, azután írd le a feleleteket: Mi a nap? Mikor kel föl és melyik égtájon? Mikor nyugszik le és melyik égtájon? Mit kap a föld a naptól?

HUSZONKILENGEDIK HÉT.

89. Pünkösdi rózsa.

*1. Kinyílott, kinyílott
A pünkösdi rózsa,
Kékszemű kis leány
Szakasztott is róla.*

*2. Piros pünkösdi napján
Sétálgat a kertben...
Dalol is, dalol is:
A madár se szebben.*

*3. S megyen a templomba
Hívó harangszóra:
Mosolyog kezében
A pünkösdi rózsa.*

90. Dél.

Csak a resteknek hosszú az idő reggeltől délig, íme, a templom tornyában megkondult a harang. A szorgalmas ember csodálkozva kiált föl: «Már itt a dél!» Szép csöndesen leteszi a maga szerszámját minden ember. Itt a dél, ebédeljünk. Azután pihenjünk egy keveset.

Szükséges a pihenő különösen a meleg nyárban. Szükséges, mert nyárban a nagy melegség is fárasztja a munkást. A sok repüléstől s melegségtől fáradtan húzódnak meg a madarak is a fák, bokrok sűrű lombjai közt. Még a szorgalmas méh is pihenőt tart. Leheverednek a legelésző állatok is a kút meg a vályú körül, ahol delelnek. Hát még milyen jól esik a déli pihenő azoknak az állatoknak, melyek reggeltől délig dolgoztak!

Az emberek is, ha lehet, árnyékos helyre húzódnak. Egyik-másik szendereg is egy keveset. A rövid szendergés után megújul a munkakedv. Újra éled ember, állat.

91. Nyári zivatar.

Forró nyári délután volt. Piroska és Gyula az édes apjukkal a vetések közt ballagtak. A szőlejükben voltak, onnan igyekeztek haza felé.

- Nini, édes apám, milyen fekete felhő közeledik a nap felé - szólt Piroska.

- Siessünk gyermekeim, különben utolér bennünket a záporosó! - felelt az apa.

Gyorsabban lépkedtek. A kis Gyula azonban nem nagyon félt a záportól. Inkább a kíváncsiság bántotta, hogy miből lesz a felhő.

Apja megmagyarázta neki: A víz folyton párolog. Bizonyosan láttad már, hogy a meleg vízből olyan sűrűn száll föl a pára, mint a füst. A földön sok folyó- és állóvíz van. Azokból temérdek vízpára száll fel a levegőbe. A párákból lesz a felhő; ebből a víz lehull a földre. Nyáron eső, télen hó alakjában hull le.

Gyula nézte a felhőt, amely már eltakarta a napot. Hirtelen egy vakító villám cikázott belőle elő. Néhány pillanattal később iszonyú döngés rázta meg a levegőt.

- Jaj, haragszik az Istenke! - sikoltott ijedtében Piroska.

- Dehogyan is haragszik - nyugtatta őt meg édes apja. - A jó Isten nem haragszik az emberekre. Ő mindenkit szeret és még akkor is megbocsát nekünk, ha hibázunk.

Közben haza érkeztek. De már akkor hullottak a kövér esőcseppek. Alighogy a szobában voltak, megeredt, a zápor. Közben egyre villámlott és döngött.

De ez alig tartott tovább öt percnél. Azután a zivatar elvonult és egy óra-hosszat csöndes, meleg eső esett. A gyermekek az ablakból nézték. Édes apjuk figyelmeztette őket:

- Látjátok, hogy nem haragszik a jó Isten? Sőt most is azt mutatta meg, hogy szeret bennünket, mert megöntözte a kiszáradt földet. Végre kisütött a nap. Ekkor kelet felé megjelent az égboltozaton a gyönyörű, hétszínű szivárvány.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le emlékezetből a «Pünkösdi rózsa» c. verset!

2. Írd le a «Dél» c. olv. első szakaszát szótagolva!

3. Írd le ezeket:

a) Zár, szár; zab, szab; réz, rész; hús, húsz; őz, ősz; méz, mész; kéz, kész; víz, visz; ezt, azt; húzta, nézte, ráztam, hoztál.

b) A hal vízi állat. Hová viszed azt a zsákot? Mézből is megárt a sok. A vakolat mészből és homokból készül. A kilincset rézből, vagy vasból csinálják. A ház több részből áll.

HARMINCADIK HÉT.

92. Nyárban.

*Hajnal hasad, harmat esik,
Édes hazánk boldog ország,
Munkálkodjunk sötét estig!
A jó Isten beh jó hozzánk!*

*Gyűl a marok, hosszabb a sor,
Amit szemünk, szívünk kíván:
Majd alhatunk karácsonykor.
Bőven terem halmán, síkján.*

93. Az aratás.

A gazda ősszel elveti gabonáját. Azután féltő gonddal lesi, hogyan kel az ki, hogyan telel, hogyan növekszik a tavaszi esők után. Mikor megérkezik a nyár és a vetések megsárgulnak, olyan a határ mint valami aranytenger: az érett kalászokat lengeti rajta a szellő. Péter-Pál táján a gazda értesíti munkásait, hogy mikor kezdjék az aratást. Nem jó azzal sokáig várni, mert túlérlik a kalász és elhullatja a magot.

Az aratómunkások rendszeresen nem pénzért dolgoznak, hanem részért. Így ők is részesednek a termésben. Ha a gazda jól megművelte földjét, akkor ez gazdagon fizet és az aratóknak is jócskán jut a részből. Az Alföldön aratáskor peng a kasza, dől a kalász kora hajnaltól késő estig. A férfiak egymás után, sorba állva, kaszával vágják a rendet. A serdülő fiúk, leányok pedig a levágott gabonát kévékbe szedik. Nincs idő ilyenkor a merengésre. Minden munkáskézre szükség van.

A szorgos munka nem enged pihenést mindaddig, amíg csak le nincs aratva az egész gabonátábla. De az aratót nehéz munkája közben egy pillanatra sem hagyja el jó kedve. A nap perzselő hevében se hagyja abba a munkát.

Végre le van aratva az utolsó tábla is. A kévéket szép hosszú sorban keresztetekbe rakták. Ekkor az arató nép válogatott szép búzakaralászköböl koszorút fon s énekszóval viszi a gazda házához. A gazda szívesen fogadja munkásait, jó vacsorát főzet nekik, fel is köszönti őket és Isten áldását kéri a jövő évi termésre.

Aratás után behordják a gabonát és kicsépelik. Drága kincs az acélos magyar búza, a magtárakba gyűjtött sok-sok gabona.

94. Este.

Alkonyodik. Az ég nyugati aljáról búcsút int a nap. Homályosság terül el a földön. A nap már nyugovóra tért. A munkás ember is pihenőre vágyik. Megérdemli a nyugodalmat, aki egész nap serényen dolgozott.

Lám, a madarak is elhallgattak. Megtértek fészükbe. Örvendezve csipegnek a fiókák, aztán szépen elalszanak anyjuk, apjuk meleg szárnya alatt.

Örvendeznek a gyermekek is: hazajött édes apjuk. Együtt van az egész család. Együtt ülnek az asztalhoz.

Vacsora közben elmondják, ki mit munkált reggeltől estig. Dolgoztak a gyermekek is erejükhöz mérten. Fáradt testtel, de nyugodt szívvel térnek pihenőre.

Munka után édes a nyugalom.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a könyvből az «Este» c. olv. első szakaszát!

2. Írd le emlékezetből a «Nyárban» c. verset!

3. Írd le ezeket:

Seb, zseb; sír, zsír; rosta, rozsdá, mosdik, vasból, húsból, keresgél,
igazság, község.

4. Felelj ezekre a kérdésekre, azután írd le a feleleteket: Mikor kezdődik a nyár? És mikor végződik? Melyek a nyári hónapok? Mit dolgozik a földműves nyáron?

MÁSODIK KÉSZ. A III OSZTÁLY OLVASMÁNYAI.

ELSŐ HÉT.

1. Fohász.

*1. Édes jó Istenem,
Mindnyájunknak Atyja!
Te vagy az én lelkem
Minden gondolatja.*

*3. Mikor az ég boltján
Kél a piros hajnal,
Feléd rebeg ajkam
Hál'adó sóhajjal.*

*2. Mikor a fejemet
Álomra lehajtom,
Nyugvó párnámon is
Nevedet sóhajtom.*

*4. Téged hívlak, Atyám,
Mindig segítségül!
Nálad nélkül minden
Csak homokra épül.*

*5. Gyöngye a mi munkánk
Nyomtalanul elvész...
Ha te meg nem áldod,
Elsöpri a szélvész.*

2. A fűrj és fiai.

Ott fészkelte a fűrj a búzaföldön, amelyen a vetés már érfélben volt. Meg is szállta az aggodalom, hogy le találják aratni, még mielőtt kis fiai számára valami új menedéket találna. Meghagyta tehát fiainak, hogy amíg ő odajár eleségért, addig figyeljenek minden szóra, amelyet a közelben hallanak.

Haza megy aztán egyszer az anya-fűrj és a kis fiak már messziről kiáltják feléje:

- Édes anyánk, hallottunk valamit!

- Mit hallottatok, édes fiaim? - kérdi az anyjuk.

- Azt hallottam - felelt az egyik aggodalmasan - hogy a gazda így szólt a fiához: «Ugy látszik, a vetés már megérett; holnap tán arathatnánk is. Eredj el barátainkhoz. Mondd meg nekik, hogy kéretem őket, jöjjenek ide holnap és segítsenek aratni. Holnap hát aratunk!»

Az anya-fűrj a fejét rázta és így szólt:

- Ne aggódjatok, fiaim! Ha a gazda barátaira és szomszédjaira számít, akkor holnap semmi sem lesz az aratásból.

Nem is lett.

Másnap este megint haza megy az anya-fürj és a kis fiak megint azzal fogadják:

- Édes anyánk, hallottunk valamit!

- Mit hallottatok, édes fiaim?

Ma reggel a gazda megint itt volt a fiával. Vártak, vártak sokáig, de bizony nem jött senki sem. Ekkor így szólt a gazda a fiához: «Már látom, hogy a jó barátok és szomszédok cserben hagytak bennünket. Eredj el, édes fiam, az atyafiakhoz és mondd meg nekik, hogy kéretem őket, jöjjenek el, segítsenek aratni.» Holnap reggel itt lesznek, levágják a termést.

- Nem lesz abból semmi sem! - vigasztalta az anya-fürj aggódó fiait.

- De vigyázzatok rá, mit fog a gazda holnap mondani.

Az anya-fürjnek igaza volt, az aratásból aznap sem lett semmi. De mikor este hazatért a fészkebe, így szólt az egyik fürjecske:

- Édes anyám, megint tudok ám valamit!

- Mit tudsz, édes fiam?

- Megint itt volt a gazda s azt mondta a fiának: «Már úgy látszik, hiába jártál az atyafiságnál is. Tovább nem várhatunk. Készíts elő holnapra egy pár jó kaszát; majd napkeltével hozzáfogunk a dologhoz magunk.»

- Jertek, fiaim! - szólt ekkor az anyafürj. - Most már itt az ideje, hogy szárnyra keljünk; mert, aki maga fogja meg a dolog végét, az célt ér és annak a keze alatt csak úgy ég a munka!

Másnap reggel a gazda és a fia csakugyan hozzáfogtak az aratáshoz; de ekkor a fürjecskek már túl voltak a hetedik határon is.

3. Tájékozódás.

A mezőn hajnalodik. Az apró csillagmécsek már kialudtak. De a sápadt hold még ott bukdácsol a bárányfelhők között. A látáshatár egyik szélén azonban vörösödik az ég, mintha ott nagy tűz égne.

Lassankint egy nagy tüzes korong emelkedik ki a pirosságból. A korong egyre följebb hág az égen.

Eközben egyre kisebb és egyre ragyogóbb lesz. Ez a fényes korong a nap, melynek sugarai életet árasztanak a földre.

A nap fölkel. Minden reggel az égnek ugyanazon a tájkán kel föl. Az égnek ezt a tájkát úgy hívjuk, hogy kelet. Délelőtt a nap egyre magasabbra hág az égen. Délben ér a legmagasabbra. Azt a tájkát,

ahol a nap délben jár, úgy híjjuk, hogy dél. Délután a nap egyre lejjebb hanyatlik. Végre lenyugszik. Azt a tájékot, ahol a nap lenyugszik, úgy híjjuk, hogy nyugat. Ez éppen szemközt van kelettel.

Ha karjaimat kinyújtom és jobb kezemmel kelet felé mutatok, bal kezemmel pedig nyugat felé, akkor hátam mögött van dél. De előttem is van egy tájék, ezt úgy híjjuk, hogy észak. Ez éppen szemközt van déllel.

Kelet, nyugat, dél és észak: ezek a világtájak. Ahol vagyok, onnan elindulhatok kelet, nyugat, dél vagy észak felé.

Tantermünknek négy fala van: keleti, nyugati déli és északi fala. De van négy sarka is. Az északi és nyugati fal között van az egyik sarok; az északi és keleti közt a második; a déli és keleti közt a harmadik; a déli és nyugati közt a negyedik. Melyik világtájék felé esik ez a négy sarok? Az első északnyugat felé, a második északkelet felé, a harmadik délkelet felé, a negyedik délnyugat felé.

Van négy fő-világtájék és pedig: kelet, nyugat, dél és észak.

És van négy mellék-világtájék; ezek: északnyugat, északkelet, délkelet és délnyugat.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a 3. olvasmány első szakaszát!
2. Írd le a «Fohász» c. költemény 1. és 2. szakaszát emlékezetből!
3. Írd le ezeket a mondatokat: A nap fölkel. Ki visel gondot az árvára? Hová lett a fecskemadár? Fiaim, vigyázzatok! Talpra magyar! Az apró csillagmécsek már kialudtak.
4. Gondolj valamit a napról! Amit gondoltál róla, azt mondd meg, azután írd le!
5. Gondolj valamit a fűről, a gazdáról, a nyárról, a télről, a patakról, a bárányról, a madárkáról! - Amit gondoltál róluk, azt mondd meg, azután írd le!

Gondolatunkat kimondhatjuk, vagy leírhatjuk. A kimondott vagy leírt gondolatnak a neve mondat.

A mondatot nagy betűvel kezdjük. A mondat végére pontot, vagy fölkiáltó jelet, vagy kérdőjelet írunk.

MÁSODIK HÉT.

4. Milyen a föld felszíne.

I.

Szobánk földje sík. Ilyen a mi rétünk is. Néhol az egész vidék sík, ameddig csak a szem ellát. Az ilyen vidéket síkságnak nevezzük.

A síkságon többnyire termékeny szántóföldek, gazdag rétek és kövér legelők vannak. A lakosok a sík vidéken leginkább földműveléssel és baromtenyésztéssel foglalkoznak.

Gyönyörű a síkság nyáron. Nagy búza-, rozs-, árpa- és zab-tábláin hullámszik a szellőben a temérdek kalász. A réten serényen dolgoznak a széna-gyűjtők. A legelőkön fehér- és tarkaszőrű gulyákat őriznek a gulyások és bojtárjaik. Itt egy juhnyáját legeltet a juhász; bozontos kuttyája hűségesen segít neki. Amott ürge ménes siet az itatóhoz. A csikós nagyokat cserdít karikásával, úgy tereli össze a szilaj paripákat.

De nem minden síkságon ilyen eleven az élet. Vannak óriási síkságok, melyeknek talaja futó homok és szíkföld. Az ilyen síkságnak nincs se folyóvize, se kútja, vagy forrása. Nem is terem rajta semmi, legföljebb néhány árva kóró. Ember itten meg nem élhet. Az ilyen vidéket sivatagnak híjják.

5. Pusztai élet.

A nagy síkságon hajnalodik. A gulyák, ménesek és nyájak megmozdulnak. A tehének halk bögést hallatnak, a juhok bégetnek. Ébred a pusztai világ.

Ezalatt fölkel a vérpiros nap. Magasabbra és magasabbra emelkedik és mind fényesebben ragyog.

Hűs szellő kerekedik. A fűszálakra csillogó harmatsöppek ereszkednek. Ezek a nap fényében úgy ragyognak, mint a gyémánt. A gulyák, ménesek és nyájak a legelőre vonulnak. Utánuk a pásztorok (csikósok, juhászok, gulyások és kondások) ballagnak kutyaiktól kísérve.

A nyúl ide-oda szökell a mezőkön. Az ürge föld-alatti lakása előtt játszadozik. A gólya kelepel. A pacsirta magasra repül, mint a nyíl és énekével dicsőíti az eget urát. A faluvégi gémes kútnál napsütötte

barna leányok gyülekeznek. Vállukon hosszú rúd van, két végén korszó vagy kanta függ. Az ostorfát a vederral alámerítik és megtöltik korszóikat.

Mikor a delelő nap legforróbb sugarait löveli a síkságra, néma csönd áll be. Az állatok abbaahagyják a legelést. Fejüket lesütve, csoportba verődnek. Egyik a másiknak árnyékában keres oltalmat a perzselő napsugarak ellen.

Végre hanyatlani kezd a nap, aztán végképp alámerül vérpiros golyója... Majd az alkonyatnak utolsó csikja is eltűnik. Az ég boltozatán egymásután kigyulladnak a ragyogó csillagok. Ekkor megszólalnak a békák; brekegésök és az ebek csaholása messze elhallik. Itt-ott egy-egy madár sívítja el magát. Amott darusereg, emitt szalonkák (szélkiáltók) surrannak el. Időnként egy-egy bőregér cincog, vagy sikoltozó kuvik kereng az éji homályban.

Azalatt a gulyák, ménesek és nyájak az éjjeli tanyára vonulnak. A kolompok szólnak, közbe-közbe egyet kiált a pásztor s nagyokat cserdít ostorával. Nemsokára itt is, ott is fellobognak a pásztorok és csöszök tüzei. Bús népdal, méla furulya és tilinkó szava üti meg fülünket. Végre szende ezüst fényt áraszt az álomba merült pusztára a bújdosó hold.

6. A kisbéres.

*Nem ül kevélyebben a huszár a lovon, Hat címeres ökör sétál a szekérrrel.
Mint a béres a vendégoldalon; Legelöl a hajszás nagy csengetyűjével;
Behordta a szénát gazda padlására, Ritka egy csengetyű, oly hangos a szava,
Üres szekerével ballag a tanyára. Haragnak illenék holmi kis faluba.*

*Kiált a kisbéres: «Cselő, Csákó, Cselő!»
S a szekérből a nagy ostort veszi elő;
Két öles a nyele, három a kötele,
Irgalmatlanul elkezd pattogni vele.*

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a 4. olvasmány első és második szakaszát! (Figyelj, hogy micsoda írásjel van mindenik mondat végén!)

2. Írd le a «Fohász» c. költemény 3. és 4. szakaszát emlékezetből!

3. Felelj írásban ezekre a kérdésekre: A sík vidéken mivel foglalkoznak a lakosok? Mi terem a sík vidéken? Mikor legszebb a síkság? Ki őrzi a gulyát? Ki őrzi a juh-nyáját? Hát a ménest?

Az értesítő mondattal megmondok valamit, amit tudok.

4. Írd le ezt a levelet:

Kedves Mihály bátyám!
Leveledet megkaptuk. Örülünk, hogy már a jövő héten haza jössz a katonaságtól. Katonaruhában jössz-e? Édes anyánk holnap küld úti költséget. Azt izeni, hogy vigyázz az egészségedre.
Várva vár szerető öcséd
Ligetfalva, 1910. szeptember 11. Barna Károly.

5. Írd le ezeket: Haj, háj, bal, bál, ver, ver, merek, mérek, mérég, kerek, kérek. Karom ép és erős. Nincsen nekem semmi bajom. Kerek ez a zsemlye. Kérek egy zsemlyét.

HARMADIK HÉT.

7. Milyen a föld felszíne.

II.

Néhol a síkságból magaslatok emelkednek ki. Ezek nem egyformák. Némelyik nem nagyon magas. Szántóföldek, szőlők, vagy lombos erdők vannak rajta. Az ilyen magaslatnak domb a neve.

Néhol a síkságból egyetlen egy magányos domb emelkedik ki. Más-
hol meg az egész vidék csupa kisebb-nagyobb domb. Ez dombos vidék. Ha a dombok sorjában következnek egymásután, akkor domb-sort, dombláncot alkotnak.

A magasabb emelkedésnek hegy a neve. Vannak nagyon magas hegyek, melyeknek a tetejére csak több órai, vagy egész napi hegy-mászással juthatunk föl. Némely hegy olyan magas, hogy az ember nem is bír följutni a csúcsára.

Az egymás mellé sorakozó hegyeket hegyláncnak híjják. A csoportosan elhelyezkedett hegyek hegycsoportot alkotnak.

A hegy alsó része vagy lába többnyire még használható szántóföldnek, szőlőnek, kaszálónak. A hegy lejtője vagy oldala rendszerint erdős; fölfelé azonban egyre kopárabb lesz. A nagyon magas hegy orma, vagy csúcsa kopár, sziklás.

A hegylánc tetejét hegygerincnek nevezzük. Az olyan helyet, ahol a hegygerinc horpadásos, mint a ló nyerge, nyeregnek hívjuk.

A nagyon magas hegyek csúcsain és szakadékaiban örökös hó van. Ezek a havasok.

Van olyan hegy is, amelynek a tetején tölcseralakú nyílás tátong és ebből füst, tüzes hamu és megolvadt ásvány-folyam tör elő. Ez tűzhányó hegy.

A hegyek belsejében sok kincs van: só, vas, arany, ezüst, réz, kőszén és más hasznos ásvány.

A hegyeket borító erdőségek is kincset érnek. Azokból nyerjük a legjobb épületfát, a bútorkészítéshez való anyagot és a tűzifát.

A hegyek között kisebb-nagyobb síkságok vannak. Ezek a völgyek. A völgyben rendszerint patak, vagy folyó kanyarog. A völgy termékeny. A hegyvidéki községek is a völgyekben húzódnak meg. Ott nem éri őket annyira a szél és a hideg.

Ha a völgyet mindenfelől hegyek zárják körül, akkor az völgykatlan.

8. A havasi pásztorok.

Tavasszal a pásztorok fölhajtják a juhnyájukat és a szarvasmarhacsordákat a havasi legelőre. Mert fönt a havasok oldalain van a legjobb legelő. Ott a nyájak és csordák tavasztól késő őszig kedvükre lakmározhatnak a jó illatos fűből. Adnak is tejet annyit és olyan jót, hogy csoda!

A pásztorok a tejből finom túrót és sajtot készítenek. Ezt a városi emberek jó pénzen megveszik. Így él a havasi pásztor, míg csak le nem esik az első hó. Akkor szépen letereli a nyáját telelni. A havasi pásztor élete magányos és egyforma. De azért ő nem unatkozik. Ha dolgát elvégezte, nézegeti a szép kék eget, a havas hegycsúcsokat és a gyönyörű vízeséseket. Közben alszik is valami árnyékos helyen, mert éjszaka sokat kell virrasztania, nehogy a medve vagy a farkas kárt tehessen a jószágban.

Ha mégis elunja magát a havasi pásztor, előveszi ölnyi hosszú havasi kürtjét és víg meg szomorú nótákat fúj rajta. A szomszéd havasokról az ismerős pásztorok kürtszóval felelgetnek neki vissza. A havasi

kürtnek nagyon különös a hangja. Mikor az ember hallgatja, vígadhathatna is, búsulhatna is egyszerre.

9. Mi a haza?

*Édes anya, édes apa!
Mondjátok csak, mi a haza?
Tán e ház, amelyben vagyunk,
Amelyben mindnyájan lakunk:
Ez a haza?*

*Amerre a hegylánc kéklík,
Merre a berek sötétlik,
Merre a róna kanyarul,
Melyre az égbolt leborul:
Ez a haza!*

*Nem, gyermekem, ez csak házunk,
De amit itt körül látunk,
Merre földeink terülnek,
Merre kertjeink fekiúsznek:
Ez a haza!*

*Hol egykor őseink laktak,
Itt csatáztak, itt mulattak,
Ahol a határt ők szabták
S örökségül reánk hagyták:
Ez a haza!*

*Minden, amit a szem belát,
Itt e föld, mely kenyeret ád,
E folyók tele halakkal,
E szőlőhegyek falvakkal:
Ez a haza!*

*Ahol csontjaik porladnak,
S mindig e földön maradnak,
Ahova bennünket tesznek,
Midőn egyszer eltemetnek:
Ez a haza!*

*Ez a föld, mely drága nekünk,
Melyet legjobban szeretünk.
Ahova - bármerre járunk -
Mindig vissza-vissza vágyunk:
Ez a haza!*

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a «Mi a haza?» c. költemény 1. szakaszát emlékezetből, 2. és 3. szakaszát pedig a könyvből!

2. Írd le ezeket a mondatokat: Mi a haza? - Ez a haza? - Mi fehérlík ott a síkon, távolba? - Ki áll amott a bérctetőn? - Édes hazám, hová lett a jó kedved? - Tán elment a zöld erdőbe vadrózsának?

3. Kérdezz valamit a hegyről, a völgyről, a síkságról, az ősrről, a patakról, az erdőről! - Írd le ezeket a kérdéseket!

Amit meg akarunk tudni, azt megkérdezzük. A kérdőmondat végére kérdőjelet írunk.

4. Írd le ezeket:

a) Mi hír van otthon? - Nem állnál be hozzám? - Hoztál nekem piros kendőt? - Nyalka huszár, hová oly vágatva? Hol tettél szert vezetéklovadra? - Mi járatban vagytok? - Ki kopog? Mi kopog? - Ki viszi levelem hamarább Prágába?

b) Sok, ott, pont, hozom, torony, gondolat, tó, hó, szó, jó, ló, kóró, háló, óra; ólom, bohó, holló, sógor. - Ha szívesen látnak, én ma itt hálók. Mire valók ezek a hálók?

c) öl, öt, tör, körte; ör, öt, kő, lő, erős, rőzse; öröm, öröm, örök, örök. - Ő az ötödik kerék a szekérben... Van-e öt-kerekű szekér? - Hol Mátyás, az igazságos? Te láttad őt, boldog Rákos!

NEGYEDIK HÉT.

10. A legszebb erény.

Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat! Ezt parancsolja a jó Isten. Ki a te felebarátod? Minden ember. Tehát így is lehetne mondani a jó Isten parancsolatját: Szeresd minden embertársadat!

Ne törődj embertársad vallásával, nyelvével! Ne törődj azzal, hogy szegény-e vagy gazdag, rút-e avagy szép, boldog-e vagy boldogtalan. Szeresd őt, mert embertársad!

Hát aki rossz, azt is szeretnünk kell? Igenis, azt is. Mutassuk meg neki a jó utat! Segítsük őt a jóra!

És aki vét ellenem, azt is szeressem? Szeresd azt is! És bocsáss meg neki! Cselekedj úgy, ahogy Jézus cselekedett! Ő is megbocsátott ellenségeinek.

*

Egy embert szándékosan megkárosított a szomszédja. Elment hát a károsult ember a bíróhoz panaszra. A bíró meghallgatta a panaszt, a védelmet és a tanukat. Ezután ki akarta mondani az ítéletet. Több hónapi börtönbüntetést kellett volna kiszabnia a gonosz szomszédra.

Ekkor a panaszos megrendült lelkében. Elgondolta, hogy milyen keserves dolga lesz szomszédjának a börtönben és hogy milyen elhagyatott lesz annak családja. Hirtelen elhatározással odalépett a bíró elébe: - Tekintetes bíró uram, nem kívánom, hogy megbüntesse a szomszédomat. Én megbocsátok neki.

Erre a bíró megszüntette a pört.

A gonosz szomszéd kemény szíve ellágyult. Könnyezve szorította meg a megkárosított ember kezét. Később pedig megtérítette neki a kárát.

A felebaráti szeretetnek legszebb cselekedete a megbocsátás. Ez a legszebb erény.

11. A föld a mi édes anyánk.

Nincs a földiek egyetlen darabkája sem, amelynek az ember hasznát ne vehetné. A termékeny síkság és völgy termi élelmiszereinket. A rét háziállatainknak terem takarmányt. A dombok és hegyek oldalán terem a kitűnő szőlő. Az erdő lát el bennünket tüzelő és épületfával. Amely sík terület szántóföldnek és rétnak nem alkalmas, azt legelőnek használhatjuk. Még a futóhomokot is át lehet változtatni termőfölddé.

Hasznát vesszük a kopár kősziklának is, mert épületkövet fejtünk belőle. A terméketlen kavicsos talajból kavicsot bányászunk; ezt az országutak javítására használják. A föld belsejéből bányászuk a nélkülözhetetlen vasat, a rezet és az ólmot; továbbá a drága aranyat és ezüstöt meg a drágaköveket. Onnan kapjuk a sót is, meg a kőszenet és a többi hasznos ásványt. A földből fakadnak a források is. Olyan a föld, mint a jó édes anya. Ellát bennünket mindennel, amire szükségünk van.

12. A szülőföld.

Az a hely, ahol születtem, az én szülőföldem. Ezt a helyet nagyon szeretem. Itt lagnak az én kedves szüleim. Itt élnek rokonaim, ismerőseim, játszótársaim. Itt tanultam édes anyámtól beszélni, itt játszottam az utca porában.

Ismerős itt nekem a mező, a rét, az erdő, a madárdal, a harangszó. Voltam már másutt is, de a szívem visszavágyott szülőföldemre. Mert másutt még a madár is másképpen dalol, a harang is másképpen

szól. Úgy tetszett, mintha a virág nem volna olyan illatos, a nap oly fényes, az ég olyan kék, mint idehaza.

A felnőtt ember is visszavágyik szülőföldjére, Nem hiába mondja a dal:

*Messze jártam, másutt is volt jó dolgom,
Hej, de szívem csak azt mondja: Jobb otthon!*

13. Szülőföldem szép határa...

*Szülőföldem szép határa!
Meglátlak-e valahára?
Ahol állok, ahol megyek,
Mindenütt csak feléd nézek.*

*De azok nem vigasztalnak,
Bús szívemmel árván hagynak;
Árván élek bús szívemmel,
Mint a fű, mely a sziklán kel.*

*Ha madár jön, tőle kérdem:
Virulsz-e még szülőföldem?
Azt kérdezem a felhőktől,
Azt a suttogó szellőktől.*

*Kisded hajlék, hol születtem,
Hej, tőled be távol estem!
Távol estem, mint a levél,
Melyet elkap a forgószél.*

14. A tó.

Ha szél vagy vihar korbácsolja, akkor mozog, hullámokat vet a tó vize. Csöndes időben a tó is csöndes. Vize alig mozog. A tó álló víz. Hogyan és miért állt meg ott a víz?

Megmondom. Gödröt, mélyedést már láttatok. Most képzeljétek el egy nagy mélyedést, akkorát, mint az egész határunk; vagy akkorát, mint tíz határ. Valamely folyónak az útja e felé a mélyedés felé vezet. A víz belefut a mélyedésbe. Megtölti azt. A víz ott megáll. Kész a tó. A sok esővíztől is megtelhetik egy gödör. Ott is tó keletkezik. Nagy folyók, vagy pedig tengerek közelében úgy is keletkezhetnek a tó, hogy a folyó vagy a tenger vize kiárad és valamely mélyebb helyen megmarad.

Némely tónak lefolyása is van. Így például a mi szép Balatonunk lefolyása a Sió folyó.

Némely helyen maguk az emberek csinálják a tavat. Vájnak ugyanis valami mélyedést és abba belevezetik a vizet. A víz megmarad a mélyedésben és kész az embercsinálta tó. Ez a mesterséges, amaz a természetes tó.

Mesterséges tavat halak tenyésztésére is csinálnak az emberek. A halastóban sok apró bogár van. A halak ezekkel táplálkoznak.

Vannak olyan tavak is, melyeknek vize gyógyító erejű. Az ilyenek mellé fürdőházat építenek. Nyári időben a tó vizében keresnek az emberek üdülést és gyógyulást.

A hegyi tó vize olyan tiszta, hogy a fenekén levő követ és kagylót is láthatjuk benne. Némelyik tó akkora, hogy gózhajók is járnak rajta.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a «Szülőföldem szép határa» c. költemény 1. és 4. szakaszát emlékezetből!

2. «A legszebb erény» c. olv. elejéről másolj le 9 sort!

3. Írd le a következő mondatokat: Előre indulj! - Ne lármázzatok! - Rajta, fiuk! - Ide, ide, kis leányok! - Jaj, de szép ez a Pest! - Istenem, uram, de szépen fütyül ez az én madaram! - Ó, ne hagyj el, maradj itt! - Hej, ha én is köztetek lehetnék!

A parancsolást, tiltást, kívánást, kérést kifejező mondatok végére felkiáltó jelet írunk.

4. Írd le a következőket: Honfiak, vigyázzatok! Honfiak, talpra-sorba álljatok! - Ó, irgalom atyja, ne hagyj el! - Ne bántsod a másét! - Mi kék az ég!

5. Felelj ezekre a kérdésekre, azután írd le a feleleteket:
Mit tett egy embernek az ő rossz szomszédja? Erre mit tett a megkárosított ember? Mit akart a bíró cselekedni? De akkor mit mondott a megkárosított ember? Melyik a legszebb erény?

ÖTÖDIK HÉT.

15. Gólyák, vadludak és vadkacsák.

A tanító úr a gyermekekkel sétálni indult a közeli erdő felé. Mentek, mendégéltek beszélgetve, nevetgélve. Az úttól vagy száz lépésnyire megpillantottak egy villámsújtotta, csonka nyárfát, melynek tetején fészket rakott a gólya. Az anyagólya éppen a fészekben volt

és féllábon állva, kelepelt. Társa magasan lebegett a levegőben. Alighanem valami békatermő pocsolyát kutatott. Fiai pedig a fészektől nem messze a réten sétálgattak nagy begyesen. - Tanító úr - szölt egy kíváncsi fiacská - mit beszél az öreg gólya a fiainak?

- Azt én nem tudom biztosan, de alighanem azt mondja nekik: «Fiaim, ne sétálgatok a fűben, hanem gyakoroljátok a repülést; mert maholnap indulnunk kell Egyiptom felé. Ott örökös nyár van és annyi a kígyó meg a béka, hogy nem győzitek majd a lakmározást.»

- Vajjon miért van a gólyának olyan hosszú lába és csőre? - kíváncsiskodott egy kis leány.

- Azért, hogy a mély vízben gázolhasson és megfoghassa a békát, kígyót és halacskát. Mert ő azzal él. Minden állatot úgy alkotott a Teremtő, hogy meg bírja szerezni az élelmét.

- Bűn-e az, ha valaki a gólyát agyonlövi? - kérdezte most egy nagyobb fiú.

- Bűnnek éppen nem bűn, mert a gólya nem hasznos állat. Temérdek bogárpusztító békát és egér pusztító kígyót, meg sok csigát és halat is fölfal. De még sem szokták bántani, mert a húsa nem jó és a tollát sem lehet használni. Az emberek szeretik, mert ő a tavasz hírhozója. Még törött kereket is tesznek ki neki a kémény mellé, hogy oda rakja a fészket.

Ebben a pillanatban nagy gágogás hallatszott a magasból.

- Mi az? - kérdezték a gyermekek kíváncsian. Hát bizony vadludak húztak délfelé, szép, hosszú rézsút vonalban. De nagyon magasan szálltak és olyan gyorsan, hogy néhány pillanat múlva alig hallatszott már a gágogásuk.

- Ugyan hová mehetnek?

- Most jönnek mihozzánk a jeges tenger mellékéről - magyarázta a tanító úr. - A nyári vadlúd most költözik el tőlünk melegebb vidékekre, az őszi vadlúd meg most érkezik hozzánk.

- Ha van vadlúd, bizonyára van vadkacsa is - szölt egy leányka.

- Van, kis leányom. Ha hajnalban, vagy alkonyatkor jönnénk ki, bizonyosan látnánk vadkacsákat is, amint a mocsarak felé «húznak». A mi határunkban, a «Feneketlen tó»-ban is látni néha vadkacsát. Nagyon hasonlít a házi kacsához. A szép fehérgalléros kacsér büszkén vezérkedik a többiek élén és hangos szóval hívogatja őket.

16. A mocsár. A nádas.

A mocsár is állóvíz. Hasonló a tóhoz. De rendszerint kisebb és sekélyebb. Vízét többnyire a folyók áradásából és az esővízből kapja. Állandó tápláló folyója és állandó lefolyása nem szokott lenni. Ezért a vize zavaros, iszapos.

A mocsárban vízi növények nőnek és vízi állatok ütnek tanyát. Ott hemzseg a temérdek béka, pióca, kígyó, vízi pók, vízi bogár. Ott tanyáznak a vízi madarak: a bicic, a szárcsa, a gém. Oda jár vadászni a daru, a gólya.

A mocsárnak kevés hasznát vesszük. Vize a benne elrothadó növényi és állati hulladékoktól poshadt. Mérges párák szállnak föl belőle. Ezek megrontják a levegőt és a környéken lakó emberek közt veszedelmes betegségeket okozhatnak. Ezért újabb időben a mocsarakat lecsapolják. Vagyis árkokkal, csatornákkal, levezetik a mocsár vizét a folyókba; a mocsár helye pedig kiszárad. Az így nyert területen termékeny szántóföldek, kővér legelők és rétek keletkeznek.

A sekélyebb vizű mocsarakban terem a nád. Az ilyen területet nádasnak híjják. Télen, mikor a nádas vize befagy, az emberek levágják a nádat. Némely vidéken a falusi házakat náddal fődik.

17. Mi lett a ligetfalvi nádasból?

Mikor először jártam Ligetfalván, a falu közelében jókora nádas volt, amelynek senki sem vette hasznát. Nem termett benne egyéb, mint nád, káka, békalencse, lópióca, béka és szúnyog.

Mostanában megint ott jártam. A nádast azonban nem találtam. Ligetfalu lakosai a nádas vizét csatornán levezették a Tiszába. A kiszáradt terület egy részéből rét és legelő lett. Másik részén fűztelepet csináltak a község. Ott most bőven terem a fűz vessző a legfinomabbtól a legdurvább fajtáig.

A fűztelepet a lakosok éppen olyan gondosan művelik, mint a gyümölcsöst, vagy a szőlőt. Terem is temérdek fűz vesszejük. Abból télen, mikor a mezei munka szünetel, kosarat, kocsikast készítenek. A kosarakból szépen pénzelnék. Még a takarékpénztárba is raknak pénzt.

Az ember ésszel és szorgalommal még a haszontalannak látszó földből is kincsesbányát teremthet.

18. Közmondások.

1. A fösvény kétszer költ.
2. A vak tyúk is talál gyöngyöt.
3. Vén fa nem hajlik.
4. A rossz hír szárnyon jár.

Nyelvgyakorlat.

1. Másold le a 18. olvasmányt!

2. Írd le, kiről mondunk valamit az 1. közmondásban!

*Ki költ kétszer? A fösvény.
Mit mondunk a fösvényről?
Azt, hogy: kétszer költ.*

3. Írd le, miről mondunk valamit a 2. közmondásban!

4. Írd le, miről mondunk valamit a 3 közmondásban!

*Mi nem hajlik? A vén fa.
Mit mondunk a vén fáról?
Azt, hogy: nem hajlik.*

5. Írd le, miről mondunk valamit a 4. közmondásban!

6. Írd le, mit mondunk a közmondásban a fösvényről? Hát a vén fáról? És a vak tyúkról? Meg a rossz hírről?

A mondatban valakiről vagy valamiről mondunk valamit. Ez az alany. Az alany felől ki? vagy mi? (kik? vagy mik?) szókkal kérdezősködünk.

Ki?

Amit az alanyról mondunk, az az állítmány. Az alany és az állítmány a mondat főrészei.

Mi?

7. Írd le a következőket:

A gyermek engedelmes. A földműves szánt és vet. Az anya szereti gyermekeit. Az őr éber. Az orvos gyógyít. A juhász őrzi a nyáját. A víz folyik. A rét zöld. A tú hegyes. A nap fölkel. Az óra ketyeg. A hegy magas. A síkság termékeny. A tél közeledik. A szél fúj.

8. Írj feleleteket ezekre a kérdésekre:

- Ki?** - visel gondot mindnyájunkra?
- csinálja a kabátot?
- számol? - arat? - tanul? - tanít?
- Mi?** - édes? - keserű?
- kemény? - nehéz? - könnyű? - esik?
- fagy meg? - illatos? - drága? - olcsó?

HATODIK HÉT.

19. A rab gólya.

1. *Árva gólya áll magában
Egy teleknek a lábujában,
Fölrepülne, messze szállna,
Messze, messze, tengerekre,
Csakhogy el van metszve szárnya.*

2. *Tűnődik, fél-lábon állván,
El-elunja egyik lábán.
Váltogatja, cserélgeti,
Abban áll a
Mulatsága,
Ha beleun, újra kezdi.*

3. *Szárnya mellé dugta orrát,
Messze nézne, de ha nem lát!
Négy kerítés, négy magas fal:
Jaj, mi haszna!
Bár akarna,
Kőfalon nem látni által.*

4. *Még az égre fölnézhetne,
Arra sincsen semmi kedve:
Szabad gólyák szállnak ottan
Jobb hazába,
De hiába!
Ott maradt ő elhagyottan.*

5. *Várja, várja, mindig várja,
Hogy kinő majd csonka szárnya,
S felrepül a magas égig,
Hol a pálya
Nincs elzárva
S a szabadság honja kéklik.*

6. *Őszi képet ölt a határ,
Nincsen rajta gólyamadár.
Egy van már csak: ő, az árva,
Mint az a rab,
Ki nem szabad,
Keskeny ketrecébe zárva.*

7. *Még a darvak hátra vannak,
Mennek ők is, most akarnak:
Nem nézi, csak hallja őket,
Mert tudja jól,
Ott fenn mi szól,
Ismeri a költözőket.*

8. *Megkísérli egyszer-kétszer;
Nem bírná-e szárnya még fel;
Hej, de hogy nem bírná szárnya.
Csak ne volna
Hosszú tolla
Oly kegyetlen megkuszálva!*

9. *Árva madár, gólya madár,
sohse nő ki tollad, ne várd,
soha többé fagyos télig;
Mert, ha éppen
Nő is szépen:
Rossz emberek elmetélik!*

20. őszi virágok és bogyók.

I. Mérges növények.

A gyermekek a határban sétáltak a tanító úrral. Egy rét mellett vitt el útjuk.

- Nini, mennyi virág! - kiáltott Halász Jancsi.

A réten csakugyan szép halvány-rózsaszínű virágok nyíltak. Hosszú szárukon ide-oda ingadoztak az őszi szellőben.

- Az a kikerics virág - szólt a tanító úr. - Szedhetek belőle, amennyit akartok. Az ősz utolsó vadvirága ez. Magányosan hirdeti a meleg nyár elmúlását.

A gyermekek szedtek néhány szálát, azután tovább ballagtak. Az út mellett különös növényt pillantottak meg. Olyan gyümölcse volt, mint a zöld burokban levő dió; csakhogy a burok tüskés volt.

Egy tapasztalatlan kis leány, aki először látta meg, odaszaladt, hogy letépje, de Halász Annuska rákiáltott: «Ne bántsod, mérges!»

- Bizony mérges! - szólt a tanító úr. Azután óvatosan letépett egy gyümölcsöt és kibontotta. Fekete magvak hullottak ki belőle.

- Gyermekeim, ez a maszlag. Halálos mérge. Okos gyermek hozzá nem nyúl ehhez a veszedelmes növényhez. De nini csak, itt van mindjárt mellette egy másik mérges növény! Ezt úgy híjják, hogy nadragulya. Nézzétek a bogyóját, olyan, mint a fekete cseresznye-szem. Aki ebből lakmározik, az nem éri meg a másnapot!

A gyermekek megnézték és jól megjegyezték maguknak ezt a növényt is.

- Különben, kedves gyermekeim, figyelmeztetek benneteket, hogy semmiféle ismeretlen növényvel ne játszatok és semmiféle vad bogyót a szátokba ne vegyetek. Mert sokféle mérges bogyó van és ezek már sok gyermeknek a halálát okozták.

II. Gyógyító erejű növények.

- Mégis csak kár, hogy olyan sok veszedelmes növény van! - szólt most Halász Jancsi.

- Kár, fiam, kár - felelt a tanító úr - de hát óvakodhatik az ember a veszedelemtől, arra való az esze. A gyermek, akinek még nincs elég tapasztalata, hallgasson a felnőttek intésére. Azonban tudni kell ám azt is, Jancsi fiam, hogy némelyik növénynek a mérge sok betegségben nagyon kitűnő orvosság. Talán el se hiszed, hogy ez a veszedelmes nadragulya is nagyon becses orvosság. Persze érteni kell a módját! Ami a tudatlan ember kezében kész veszedelem, az a tudós ember kezében valóságos istenáldássá válhatik. És azt is jegyezd meg, hogy ezerszerre több a hasznos növény, mint a káros.

- Azt úgyis gondoltam - szólt Jancsi. - A búza, a rozs, a burgonya, a sok gyümölcs és virág!

- Úgy bizony, fiam. Aztán nézd csak ezt az útifüvet, amely ezrével terem az út mentén. Ennek a levele gyorsan meggyógyítja a vágott sebet. Vagy ide nézzetek erre a száraz ökörfark-kóróra, ennek a virágjából teát főznek és az jó orvosság a köhögés ellen.

- Az én anyám szárított székfűvirágból főz teát, ha a kis pólyás testvérkém nagyon sír! - szól közbe egy leányka.

- Az is jó, kis leányom. Azután amott van a bodzafa. Látjátok, hogy csipkedik a madarak a fekete bogyoit? Annak a virágját is megszáritják és orvosságul használják.

- A bodzafa különben is hasznos növény - szólt egy hét éves fiucska.

- Miért, Jóska fiam?

- Mert puskát lehet belőle csinálni!

A tanító úr elnevette magát és a gyermekek is nevettek.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le «A rab gólya» c. vers 1. szakaszát emlékezetből!

2. Írj feleleteket ezekre a kérdésekre:

Mit tesz?	a jó fiu, a rossz fiu, a jó leány, a rossz leány, a csikó, a hal, a patak, az eső, a jegyző, az orvos, a pap.
Mit csinál?	a katona, a mesterember, az egészséges ember, a beteg ember.
Milyen?	a hegy, a völgy, a hó, a jég, az erdő, a folyó, a hársfa.
Mi?	a ló, a veréb, a fű, az ibolya, a só, a ház, a kréta, a búza, a kenyér, a vas, a lúd, a patak, a tó, az alma.

Az alanyról meg lehet mondani, hogy mi? (vagy micsoda?), továbbá, hogy mit tesz? (v. mit csinál?) és hogy milyen?

3. Írd le ezeket! (Tollbamondás, v. másolás.)

a)	A munkás dolgozik. A tanuló számol. A madár száll. A holló károg. A rózsa nyílik. A szél fuj. A víz folyik. A mag kikel. A beteg szenved.
b)	A leányka szerény. A fiu illedelmes. A virág illatos. Az erdő, zöld. A nád vékony. A tölgyfa vastag. A hegy meredek. A tél hideg. A tó mély.
c)	A toll íróeszköz. Az iskola középület. A szabó mesterember. A liliom virág. Az ürge állat. A fecske madár. Az alma gyümölcs. A mészkö ásvány.

HETEDIK HÉT.

21. Hogyan lesz az almamagból almafa?

Egy szép őszi napon Pál gazda a kertjében sétálgatott és gyümölcscsel megrakott fáiban gyönyörködött. Egyszer csak szép érett alma esett elébe az egyik fáról. Fölvette és jóízűen megette. De magvát kiszedte a sima magházból. Egy magot a földbe dugott. A magvacska ezután a sötét földben szomorkodott, hogy mi lesz már most ő belőle.

Nemsokára megeredt az eső és jól megáztatta a földet. A magvacska ugyancsak jóllakott az esőcseppekből. Úgy teleszította magát nedveséggel, hogy alig fért a bőrébe.

Másnap jó meleg idő volt. Ezt a magocska megérezte. Vágyott fel a földből a jó melegre és addig nyújtózott, hogy fekete ruhája egyszer csak szétrepedt. S íme, a mag közepén picike fa kandikált ki, melynek picike gyökere, törzse és levele volt. A hajszálnyi gyökerek a földben enni-, innivalót kerestek, s abból a törzsnek és a leveleknek is adtak.

Néhány hét múlva Pál gazda ismét kiment a kertjébe. Észrevette, hogy ahol a minap a magot ledugta, ott egy kicsike fa bujt ki a földből. Megörült ennek gazd'uram. A gyöngye fácskát naponként szorgalmasan öntözte. Az ősz végéig már arasznyira nőtt a fácska. A következő évben még nagyobbra nyúlt; a harmadik évben pedig már jókora ágakat is hajtott.

A negyedik nyáron éles és hegyes késsel ment a gazda a kertbe. Megfogja a fácskát s neki veti a kést héjának. «Jó uram! - szólt a fácska, - ne ölj meg, hiszen én még fiatal vagyok.» - «Nem akarlak én megölni, kis fácskám, - szólt a gazda, - de ha így hagylak felnőni, később rossz gyümölcsöt termesz. Én hasznos és jó fát akarok belőled nevelni.» A fácska elhallgatott. Pál gazda felhasította a héját; nemes gyümölcsöt termő fáról levett egy rügyszemet, azt a hasítékba illesztette, bekötötte kis szalaggal és tovább ment. A beoltott szem gyorsan nőtt és új ágakat hajtott; a régi ágakat a gazda levagdalta és így szólt: «No már most, kis fácskám, nőjj és virágozzál!»

Úgy is lett. Évek múlva a kis fából nagy terebélyes fa lett és jóízű nemes gyümölcsöt termett.

22. Forrás, patak, folyó, tenger, tó.

Az esővíz egy része elpárolog, egy része a patakokba fut, egy részét pedig beissza a föld. A földre leszivárgó víz ott összegyűlik és a föld alatt folydogál. A kutakat az ilyen föld alatti vizek táplálják.

Hegyoldalakon és más helyeken a föld alatti víz kijön a napvilágra. Az ilyen vizet forrásnak hívjuk. A forrás vize többnyire tiszta és hideg.

Vannak meleg források is; ezek olyan mélységből jönnek, ahol nagy hőség van.

Némely forrásnak a vize savanyu, sós, vagy keserű ízű. Az ilyen víz a föld belsejében valami ásványt föloldott és attól kapta ízét, úgy mint a kávé a cukortól, vagy a leves a sótól. Az ilyen vizet ásvány-

víznek nevezzük. Vannak sós, keserűsós, vasas, kénes stb. források. A meleg és az ásványos forrásnak többnyire gyógyító ereje van.

A forrás vize tovább folyik a föld felszínén, a szép napvilágon. Kicsike víz az ilyen. Elrejtőzik a füvek és virágok közé. A kis gyermek is átlépheti. Ennek a kis folyóvíznek ér a neve. A hegyes vidékeken számtalan forrás fakad és számtalan ér folydogál a réten, vagy rohan a lejtőkön lefelé.

Az erek találkoznak, egyesülnek és közös mederben folytatják útjukat. A meder az a mélyedés, melyben a folyóvíz folyik. A folyóvíz a medrében marad; csak akkor lép ki belőle, ha a sok esőtől, vagy hóléttől megárad.

Az erekből keletkezett nagyobb folyóvíznek patak a neve. A sík földön a patak lassan folydogál két partja között. A partokon fűzfák és égerfák állanak és nézegetik magukat a víz tükreben. A hegyi patak szilaj gyorsasággal rohan a hegyoldalról le a völgybe. Néhol a meredek szikláról nagy zúgással zuhan le a mélységbe, ahol fehér habbá törik. Az ilyen hely vizesés. A vizesés a legnagyobb természeti szépségek közé tartozik.

A patak a völgyben tovább folydogál. Útközben találkozik más patakokkal. Ezeket magába fogadja és most már több patak közös mederben halad tovább, így keletkezik a folyó. A folyók megint nagyobb folyókba ömlenek, a nagyobb folyók pedig lesietnek a tengerbe.

A tenger mérhetetlen nagy állóvíz, melybe sok folyó ömlik. Végét, hosszát nem láthatjuk. Olyan nagy, hogy több hétig utazhatnak rajta a hajósok és nem látnak egyebet, mint eget és vizet.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a következő mondatokat:

a) Minden embernek van neve. Az én nevem Kovács János. A kis húgom neve Iluska. - Az ismeretlen embert így szólítom meg: bácsi; az ismeretlen asszonyt meg így: néni. - Ott megy a kovács. Emitt jön az erdész.

b) A tárgyakra is van nevük. Ha édes apám azt mondja: «Hozd ide, fiam, a fűrot!» - akkor én tudom, melyik tárgyat kell oda vinnem. Ha a tanító úr azt mondja: «Vedd elő az olvasókönyvedet!» - akkor tudom, melyik tárgyat kell a táskámból elővennem.

2. Írd le 10 tanuló társadnak a nevét!

3. Sorold el, miféle mesteremberek vannak!

4. Írd le a szobai bútorok neveit!

Minden embernek (vagy személynek) és minden tárgynak van neve. A személy és a tárgy neve főnév. A mássalhangzón kezdődő főnév előtt «a» szót mondunk, a magánhangzón kezdődő főnév előtt «az»-t. Az «a» és «az» szó névelő.

5. Írd le a következő főneveket a hozzájuk illő névelővel együtt: asztal, katona, földműves, olló, kerítés, árok, fiu, leány, cseresznye, eper, udvar, juhász, fal, erdő, hó.

6. A 21. olvasmányból írd ki öt főnevet!

7. A 22. olvasmányból írd ki 10 főnevet!

8. Írd le ezeket: Bor, por, pór; bőr, pör; papa, baba; robog, ropog; lombos, lompos; szabtunk, kaptunk; dobtam; kalapba; dér, tér; dél, tél; dörög, török; rúd, rút; véd, vét. Fényesebb a láncnál a kard, jobban ékesíti a kart!

9. Felelj írásban ezekre a kérdésekre: Hol álldogál a rab gólya? Mit lát a magasban? Miért nem mehet társaival? Lehet-e reménye a szabadulásra? Miért nem lehet?

NYOLCADIK HÉT.

23. A kiskapu.

Galambos Mihály jómódú földműves gazda volt. Háza az erdősoron állott. A ház előtt tágas pázsit terült el, azon túl pedig sűrű bükkös.

Egyszer a kiskapun elromlott a zár. Mivel a kisajtó nem záródott, szabadon ki- és bejárt rajta a malac meg a baromfi. Ezért a cselédek meg a gyermekeket egyre hajszolni kellett, hogy keressék meg a fiastyúkot, majd a süldőt, majd a rucákat.

Márta asszony minduntalan sürgette az urát, hogy csináltassa meg már azt a kiskaput. Húsz-harminc fillér nem a világ! A gazda azonban azt állította, hogy nem nyílik ki magától a kiskapu, ha jól betámasztják. Csak nem szabad hanyagságból nyitva hagyni. Kár volna arra pénzt vesztegetni. A felesége pedig azt hajtogatta, hogy ő aznap háromszor is betette már, de a szél mindjárt kikapta a kilincsből.

Történt egyszer, hogy a hízó disznó kibújt az ólból. A kiskapu megingt tárva-nyitva állott. A disznó, mintha csak kilőtték volna, futott ki a pázsitra s pár perc múlva eltűnt a bükkösben. Mihály gazda az istállóban éppen egy rugós lovat akart megkötni, mikor észreveszi, hogy kiszabadult a disznó. Elkezd kiáltozni, ahogy csak a torkán kifér, és fut a disznó után. A nagy lármára Márta asszony otthagyja a tűzhelyen az ebédet s fut az ura után. Követi őt a leánya, aki éppen a ruháját vasalta a konyhában. A béres, a fiuk, mind szaladtak a disznót keresni.

De a béres, amint egy árkon keresztül akart ugrani, kifecamította a lábát. Fájdalmában ordított, jajgatott. Mihály gazda meg a fiai, mit tehettek mást, abba hagyták a disznóhajszát és hazavitték a szegény bérest. Az asszony meg a leánya is visszafordultak, hogy a béres lábát bekötözzék.

Mire hazaértek, az étel odaégett, úgy hogy teljesen ehetetlen volt. A ruha akkora darabon, mint a két tenyerem, kiégett. A rugós ló, amelyet nagy sietségében meg nem kötött a gazda, agyonrugta a csikót. Ezenfölül a perpatvarnak, a veszekedésnek nem volt se hossza, se vége. Egyik a másiknak tett szemrehányást, hogy ezt nem tette, azt nem tette.

Mihály gazda, mikor már egy kissé lecsöndesedett, számot adott magának a vallott kárról. Bérese legalább két hétig nem dolgozhatik. Oda a szép csikó. Elromlott az ebéd. Elégett a ruha. A hízó disznó sem került meg soha. Bizony jobb lett volna a kiskapu zárát mindjárt idejében megcsináltatni!

24. A szárazföldi utak.

A falusi embernek majdnem mindennap van dolga a határban. A faluból utak vezetnek ki a határba. Vannak keskeny utak, melyeken egy-két gyalogos ember jár el egymás mellett. Ezek a gyalog-utak, vagy gyalog-ösvények. A gyalog-utak nem valami fáradságos munkával készültek, azokat a gyalogos emberek taposták. A kocsik és szekerek szélesebb, csinált utakon járnak. A szántóföldek és rétek közt vezető mezei utakat dülő-utaknak hívják.

Gyakran a szomszéd községekben is akad dolgunk. Sőt néha az ötödik-hatodik községbe, vagy a még távolabb eső városba is el kell mennünk. Ide már csinált kocsitak vezetnek. Amelyik út csak egy megye területén halad, az megyei út. A távoli vidékekre vivő utak: ország-utak. Ahol nincsenek jó utak, ott nagyon nehéz a közlekedés. És ez nagy baj, mert az emberek nehezen szállíthatják áruikat és terményeiket. Jó úton két ló nagyobb terhet elbír, mint rossz úton négy. Az utakat tehát jó karban kell tartani. Ez sokba kerül. Ezért kell út-adót fizetnünk. Szívesen fizethetjük, mert a jó útnak mindnyájan hasznát vesszük.

A gyalogos ember lassan halad. Kocsin már gyorsabban jutunk előre. Aki még gyorsabban akar utazni, annak ott van a vasút. A vasúton a gőzkocsi a szélnél is sebesebben halad és egész sor nagy kocsit von maga után. Aki vasúton utazik, az kényelmesen ül a kocsiban és nem törődik esővel, széllel, faggal, hőséggel. A tehervonat nem jár olyan sebesen, mint a személyvonat; de azért mégis vagy nyolcszorta sebesebb a fuvaros szekérnél. Egy tehervonat annyi terhet szállít, mint 200-300 pár erős ló.

A megyei- és országutak két oldalán rendszerint árkok húzódnak. Ezek az esővíz és hólé levezetésére valók. A jó kövezett út nem issza be a vizet és nem lesz nagyon sáros.

A megyei és országutak mentén alacsony fa-, vagy kőoszlopok állnak egymástól egy-egy kilométernyi távolságban. Ezekre számokkal föl van írva az út hosszúsága.

25. Az útszéli fák.

Sok vidéken az utak széleit élőfák szegik be. Aki az utak mentén fát ültet, az nagyon áldásos munkát végez.

Már az is szép dolog, hogy az utasok gyönyörködhetnek a lombos zöld fákban, a fákon fészkelő madarak dalában. Semmi sem szerez nekünk olyan nagy gyönyörűséget, mint a szép természet. A susogó

falomb, a csattogó madárdal felüdíti lelkünket. De milyen pusztá az országút, ha nem szegélyezik fák!

Azután meg a tikkasztó nyári hőségben valóságos áldás az útszéli fa. Ránk borítja hús árnyékát, legyezget bennünket lomblegyezőjével. A fáradt vándornak kedves pihenőhelyet ad.

Némely vidéken szederfa szegi be az utakat. A zamatos fehér és fekete szeder nyáron érik és eloltja az utasok szomjúságát. A szederlevéllel pedig a selyemhernyót etetik az emberek. Jártam olyan vidéken is, ahol az út mellé madárcseresznyefákat ültettek. A madárcseresznye a búzával egy időben érik. Nem olyan jó gyümölcs, hogy oktalan emberek és vásott fiúk letördeljék érte az ágakat. De a verebeknek kítűnő csemege. Ezek a szürke búzatólvajok tehát ellepik a madárcseresznyefákat és amíg azokon lakmározhatnak, békében hagyják az érfélben levő búzát. Bölcs rendelet az, hogy az utak mentén fát kell ültetni. Bár mindenhol követnék!

26. A vándor fiu.

1. *Az útfélen vadalmafa.
Vándorfiu ül alatta;
Fáradt szegény, de hogy is ne?
A nap oly melegén süt le.*

2. *Hazunna együtt indult el
A patak és szellővel;
Mind a kettő vele van még,
Hogy biztassák, enyhítgessék.*

3. *Most is lassan elringatják,
Szépen álmózni hagyják,
S mind csak arról súgnak-búgnak,
Amit immár otthon hagytak.*

4. *Mit hagytak ott? szép vidéket
Istenfélő, jámbor népet,
Kicsiny falut, magas tornyot,
Mellette egy házat, lombot.*

5. *Álmában újra otthon van;
És megáll künn a pítvarban,
S úgy örvend, hogy a komondor
Farkat csóvál, reá mormol.*

6. *Kicsiny húga szólítja őt:
«Hoztál nekem piros kendőt?»
«Hoztam neked piros kendőt,
Nem is egyet, hanem kettőt.»*

7. *A vén cseléd csak elbámúl,
De a fiu hozzájárul:
«Hogy van, mint van, Sári néni?»
S alig győzik egymást nézni.*

8. *Aztán belép a szobába,
Borul anyjának karjába.
«Édes anyám! Édes fiam!»
S úgy megsirnak-rinak szóltan.*

9. *Még mind alszik és mosolyog,
Szellő, patak még mind susog;
S amit dalol a madárka,
Talán az ő édes álma.*

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le «A vándor fiu» 1. és 2. szakaszát emlékezetből!

2. «A kiskapu» c. olvasmányból írd ki 10 főnevet!

3. Írd le a következőket és húzd alá a főneveket:

a) Egy együgyű ember így címezte a levelét: «A tekintetes kaszakereskedő úrnak, Budapesten.» Persze a postás a levelet nem tudta hová vinni, mert Budapesten több kaszakereskedő is van.

b) Édesapám azt mondta: «Kevés a takarmány, egy tehenet el kell adnunk!» - «Melyiket?» kérdezte édes anyám. - «A Szegfűt, mert az már nem tejel. A Bárányt megtartjuk».

c) «Hová méysz?» - «A városba» - «Melyik városba, tán Vácra?» - «Nem, Esztergomba!»

d) Lajos, Pál, fiúnevek. - Mari, Juliska, leánynevek. - Budapest, Szeged, Mezőtúr városok. - A Duna folyóvíz. - A Balaton tó. - A Bakony hegység.

Az egyfajta személyeknek, vagy tárgyaknak közös nevük van. Az ilyen főnév, közös főnév. Minden személynek és sok tárgynak van a közös nevén kívül még megkülönböztető neve is. Ez az ő tulajdonneve.

4. Írd le a következőket: Lajos, Pál, György, István, Géza: fiúnevek. - Mari, Juliska, Róza leánynevek. - Az én nevem Váradi Juliska. Váradi az előnevem, Juliska az utónevem. - Nagy folyóvizek: a Duna és a Tisza. - Nagy tó: a Balaton. - Városok: Szeged, Kecskemét, Mezőtúr, Pécs.

5. Felelj ezekre a kérdésekre, azután írd le a feleleteket: Mire való az út? Miféle utakat ismersz? Melyik a leggyorsabb közlekedési eszköz? Mi hajtja a gőzkocsit?

27. Az égettek.

Egy szép őszi estén elégett a gazda háza, melyen gólyafészek is volt. Kétségbeesetten járt-kelt másnap a szegény gazda háza romjai között. A gólya szintén ott volt a közelben. Ő már hozzá is fogott az új fészek építéséhez az ól tetején. Mikor a búslakodó gazdát meglátta, leszállott elébe. Letette a csőrében tartott gallyat és szánakozva mondta:

- Sajnálalak, édes jó gazdám. De ne búsulj, az Isten kipótolja azt, amit vesztettünk. Fogj csak újra a munkához.

- Könnyű neked, - szólt a gazda, - mit vesztettél te hozzám képest!

- Édes gazdám, ne beszélj így. Te csak házadat vesztetted el, de megmaradt a vagyoned, van földed, van ruhád... A madárnak a fészke mindene.

- A madárnak a fészke mindene... Igazad van. A fészket vesztett madár mindenét elvesztette és én csak a házamat. Hogy is mondtad?

- Fogjunk a munkához?

- Azt mondtam, mert amit tőlünk a balsors elvesz, azt idő és szorgalom visszahozhatja. De elmulasztott időnket semmiféle kesergés vissza nem adja.

28. Az első vasút.

A felvidéki ember nem szeretett utazni. A nagy kéklő hegyek elzárták előle a világot. Mi is lehetne azokon túl?

De fölépítették az első vasutat. A hegyeket ketté szelték, selyemrétekre rárakták a vaspaszomántot, hogy azon menjenek a kerekek. Az egész vidék összejött arra a napra, kíváncsian és kételkedve, mikor az első szekérsor megindult.

- Már csak megnézzük, - mondták az emberek, - ha igaz-e?

- Bolond beszéd, - szólt Sóki Márton. - Semmi sem lesz belőle! Nem megy az tíz lépést sem!

- Hát hova is menne ló nélkül? - vélte a másik atyafi nevetve.

A vasúti bakterek nem győzték zsebrerakni a sok kötekedést. «Tegyék már föl kendtek a kantárt, mert kendtek fogják húzni ezt a furcsa falut.»

Ezalatt összejöttek a meghívott úri vendégek, fölszálltak a vaskocsikba és a nagy gép egyszer csak prűszkölni kezdett elöl, mint a kehes ló, miközben kieresztette a fűstöt nagy kévékben, hogy az fellegként szállt a kukoricás földeken.

Egy fűtty! ... s uramfia, a nagy szekérsor csakugyan megindult nagy robajjal s hovatovább mindig gyorsabban ment, akár csak a kilőtt nyíl.

Kovács Gábor uramnak elállt a szeme-szája és hüledezve hebegte:

- No ez nem Istentől van. Ez az ördög munkája!

- Hiszi a piszi, - fejelte Tóth István. - Ló van abban sógor, azt mondom én most is.

- De hol? hisz láttuk volna!

- Jaj lelkem, el van az bujtatva. Ugy lesz az, hogy minden második házikóban két parádés paripa húzza az utána következő házikót.

Ez volt a legvalószínűbb, ez vált hitté. Azóta persze nagyot fordult a világ sorja s ma már a felföldi ember sem hiszi, hogy a vasút Isten kísértése és az ördög incselkedése volna.

29. A kereskedés.

A földműves több gabonát termeszt, mint amennyire szüksége van. A fölösleget eladja a kereskedőnek. A kereskedő a vásárolt gabonát elszállítja olyan vidékre, ahol kevés termett. Ott megveszik tőle.

A mesterember, vagy iparos néha szintén készít olyan árukat, melyeket helyben nem tud eladni. A kész árut őtőle is a kereskedő veszi meg, aki elszállítja más városokba és falvakba. Ligetfalván az emberek télen kosarat és gyékényt fonnak. A kész kosarat és gyékényt a kereskedő megveszi tőlük és elszállítja Budapestre. Ott eladja.

A kereskedőnek szüksége van jó közlekedési eszközökre, hogy az árukat gyorsan és olcsón szállíthassa egyik helyről a másikra. Csak így hozhat idegen országokból mihozzánk kávé, borsot, fahéjat, narancsot, citromot, fűgét, rizskását és még sok egyebet. Mitőlünk gabonát, lisztet, gyapjút, lent, kendert, fát, vasat, sőt és más árukat küld idegen országokba.

A vasút gyors és olcsó közlekedési eszköz. Ezért a kereskedő könnyen szállíthatja rajta az árukat egyik városból a másikba, egyik országból a másikba. Néhol vízen is szállíthatja áruit. A vízi közlekedés nem olyan gyors, mint a vasúti, de olcsóbb.

Ha a kereskedő az árut drágábban adja el, mint ahogy vette, akkor nyer rajta. De ha olcsóbban adja el, mint ahogy vette, akkor veszít. A kereskedés hasznos foglalkozás. Egy-egy embernek sok költsége és idővesztésébe kerülne, ha maga akarná terményeit idegen helyre vinni. Ettől megkímél bennünket a kereskedő.

1. Másold le «A kereskedés» c. olv. 2. szakaszát!
2. Írd ki «Az első vasút» c. olvasmányból a tulajdonneveket. - Azután írd ki belőle 10 közös főnevet!
3. Írd le szomszédaitok neveit! (Elő- és utónevét!)
4. Írd le minden tehenetek, lovatok és kutyátok nevét!
5. Írd le községünk nevét és a szomszéd községek nevét!
6. Írd le a községünkben levő utcák (terek) nevét!
7. Írd le a mi megyénk és a mi hazánk nevét!

Tulajdonnevek a következők: az emberek elő- és utóneve, az állatok, az utcák, terek, községek, megyék, országok, hegyek és vizek megkülönböztető nevei.

A tulajdonneveket nagy kezdőbetűvel kell írni!

8. Írd le a következőket:

- a) Legkedvesebb tanulótársam Kerekes Róza. Szomszédunk Erős Pál kovácsmester. Községünk bírója Igaz Mihály földműves. A kisbíró Túri György.
- b) Édes lovam, Ráró lovam, előre! - Morzsa kutyánk, hegyezd füled! - Ekém előtt négy tulok jár: Csákó, Szilaj, Gyöngyös, Bogár.
- c) Az Alföldön híres város Kecskemét. - Egyszer volt csak Budán kutyavásár! - Ki a Tisza vizét issza, vágyik annak szíve vissza. - Hullámzó Balaton tetején, csónakázik egy halászlégeny.

TIZEDIK HÉT.

30. A kelepcebe került jövendőmondó.

Nagy híre volt a faluban egy asszonynak, aki jövendőmondással foglalkozott. Az emberek seregestől jártak hozzája és ő megjósolta nekik a jövendő dolgokat. Ez a mesterség szépen jövedelmezett neki. Lakott abban a faluban egy okos földmíves. Az nem hitt a babonában. Sokat törte a fejét, hogy miképpen világosíthatná fel a község-belieket.

Egyszer elment ő is az asszonyhoz, hogy jövendöltesse magának. A jósnő föltárta előtte a jövő idők titkait. Beszélt neki mindenfélét össze-vissza.

Mikor az asszony elvégezte a mondókáját, a mi emberünk nyugodt hangon minden jót kívánt és el akart távozni. Ámde az asszony utána szólt, hogy az ő tudományáért fizetés is jár ám.

Erre a földmíves visszafordul s megütközve így szól vissza: «Micsoda? Maga tőlem pénzt kér? Hogyan állíthatja hát, hogy mindent tud, mikor azt sem tudja, hogy egy krajcár sincs a zsebemben?»

A jelen voltak belátták, hogy az asszony csak csalja őket balga jövendölgetésével. Azontúl nem jártak hozzá jövendőt kérdezni.

31. A tutajozás és hajózás.

I.

A magas hegyek oldalait óriási erdők borítják. A húsz-harminc méter magas fenyőszálak büszkén emelik az ég felé örökzöld lombjukat. Ott tanyázik közöttük a medve, a vaddisznó, a farkas, az őz, meg a sok-sok mindenféle színű és hangú madár. Fenyőillat és madárdal szállong a napsugaras levegőben, amíg a szép nyár tart. Hanem azután beköszönt az esős ős, majd meg a zord tél. Hó és zúzmara temeti el az erdők életét és a fenyők fagyosan, némán meredeznek a szürke felhők felé.

Egyszer csak fejszés emberek közelednek. Léptük alatt ropog a hó, lehelletük párázata, mint könnyű füst száll el a levegőben. Vajjon mit akarnak? Fejszét emelnek a gyönyörű, karcsú fenyőkre!

Serényen dolgoznak a kemény hidegben és a büszke szálfákat ledöntik a hóra. Utóbb meg a havas hegyoldalon lecsúsztatják a völgybe. Ott hevernek a fenyőszálak tavaszig.

Mikor a hegyeken a hó olvadásnak indul és a folyók jégpáncélja millió darabra reped, az apró hegyi patakocskák, melyeket nyáron a gyermek is átléphet, megdagadnak és zúgva rohannak a nagyobb patakok és folyók felé. A sok szép szálfát leúsztatják rajtuk a nagyobb patakokig, vagy folyókig. Ott már várakoznak a csáklával fölfegyverkezett emberek és kifogják az érkező szálfákat. A folyó partján azután a tutajosok összerójják belőlük a kisebb-nagyobb tutajokat. Mikor a tutaj kész, a tutajos másod- vagy harmadmagával fől száll rája és elindul rajta lefelé.

Addig utaznak, míg abba a városba nem érnek, ahol a tutaj vevője lakik. Ott a fűrészgyárban gerendát, deszkát, lécet, zszindelyt fűrészselnek a szálfákból. Néha a kész deszkát, lécet és zszindelyt tutajokra rakják és úgy szállítják tovább.

A tutajosnak nem valami irigyelni való a sorsa. Mert a tutajozás a hegyi folyókon nagyon veszedelmes. Megesik nem egyszer, hogy a tutaj neki megy a sziklának, vagy örvénybe kerül és a rajta levő tutajosok a vízbe fúlnak. Lent a sík vidéken már kellemesebb az utazás. Ott két vagy négy kisebb tutajból egy nagyobbat csinálnak és ez a nagy tutaj csöndesen és veszély nélkül úszik lefelé.

II.

Az embert a természet tanította a hajózásra. Látta, hogyan úszik a vízben a fatörzs. Gondolta magában: «Ha én ráülnék egy ilyen törzsre, én is utazhatnám a vízben.» Megpróbálta és sikerült. Azután kivájta a fatörzset, hogy kényelmesen ülhessen benne és a szállítani való holmiját is bele rakhassa. Utóbb megfigyelte, hogy milyen gyorsan siklik a hal a vízben, melyet hegyes fejével könnyedén hasít. Hát ő is halalakúra csinálta a csónakját.

Ez volt a kezdet. Nagyon sokáig tartott, amíg az ember megtanulta a hajóépítést. Utóbb vitorlánhajókat készített, melyeket a szél hajtott. Ma már gőzhajók járnak a nagy folyókon és a tengereken. Némely

tengeri hajónak a hosszúsága 300-400 méter, a szélessége 30-40 méter, a magassága meg akkora, mint egy toronyé. Az ilyen hajón háromezer embernél is több fér el. Terhet pedig annyit bír szállítani, mint 30 vasúti vonat, amelyeknek mindegyike 50 kocsiból áll; vagy mint több ezer pár erős ló.

Hogy a hajók egyik folyóról vagy tengerről a másikra könnyebben átmelessenek, az emberek csatornákat ásnak a folyók és a tengerek között. A csatorna nagyon széles és mély árok, amely valamely folyóból, vagy a tengerből kapja vizét. A csatornákat a mezők és rétek öntözésére is használják.

32. Tél felé.

*Erdőn, mezőn méla bánat,
Fonnyadó lomb, hervadó;
Meleg ruha, meleg szoba
De jó is most, ej, de jó!*

*Dalba öntöm, dalba sírom
Halljátok meg, halljátok:
Kiket a sors itt e földön
Minden jóval megáldott!*

*Pattog a tűz a kályhában,
Lángja vígan föllobog...
Búsán nézem, - s az árvákra,
Szegényekre - gondolok*

*Ha kopogtat ajtótokon:
Adjátok majd, adjátok
Dideregőnek meleg ruhát,
Éhezőnek falatot.*

*Az árvákra, szegényekre,
Hányan vannak, Istenem
Kik most éhen dideregnek -
Értők a bú szívemen.*

*A jó Isten számon tartja,
Kivel mi jót tettetek,
S áldó keze fönn az égben
Majd úgy áld meg bennetek.*

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a «Tél felé» 1. és 2. szakaszát emlékezetből!

2. Írd le a következő mondatokat: A tanuló szorgalmas. A tanulók szeretnek iskolába járni. A cseléd hűséges. A cselédek megérdemlik bérüket. A havas tetején nyáron is hó van. A havasok messzire látszanak.

3. Írd le a következő mondatokat! A fekvő vonal (-) helyére írd oda a hiányzó betűket: A fiu- iskolába mennek. A holló- télen ellátogatnak a fálvakba. A véső- acélból vannak. A kis leány- kötni tanulnak. A kert- most puszták. A hal- télen sem fáznak.

A -k (-ak, -ok, -ek, -ok) rag a többes szám ragja. - Ha a főnévhez -k ragot teszünk, akkor az több személyt, vagy tárgyat jelent.

4. Írd le a következőket:

a) Gém, kém; gomb, komp; gőz, köz; ég, ék; méreg, mérek; agár, akár; féreg, férek; vér, fér; vég, fék.

b) Méz, mész; őz, ősz; víz, visz; réz, rész; hús, húsz; kéz, kész; gerezd, kereszt; vezet, veszed.

5. Felelj ezekre a kérdésekre, azután írd le a feleleteket: Melyek a vízi közlekedési eszközök? Miből készül a tutaj és mit szállítanak rajta? A csónakot mivel hajtják? A vitorlás hajót mi hajtja? Hát a gőzhajót?

TIZENEGYEDIK HÉT.

33. Korhely Jancsi

Alig került haza Jancsi a katonaságtól, meghalt az édes atyja. Nem volt gazdag ember; de volt mit aprítania a tejbe s amije volt: a ház, a kert, a föld, a rét most mind Jancsira szállott, aki büszkén fészelt a faluban. Mert hogy csinos legény volt, azt mindenki mondta és édes anyja is váltig emlegette. Ő vasalta a fehérenműit, kötöztette a nyakendőit. Kényeztette, öltöztette, munkához látni nem engedte. - Hadd pihenje ki magát, szegény. Eleget robotolt a katonaságnál - mondta minduntalan, megsimogatván arcát.

És Jancsi pihent hétről hétre, hónapról-hónapra. Heverészett a tornáccon, vagy a méhesben, pipázott a ház előtt a lócán. A dologra nem is gondolt.

Kapa, kasza dehogy került a kezébe. Legföljebb néha a puskát vette elő s varjakra lövöldözött. Aztán ment a korcsmába. Akadt mindig víg cimborája. Jobban érezte magát boros üvegek között, mint a forró napon, munkában verejtékezve.

Öregebb gazdák rászóltak hébe-hóba, hogy miért lopja a napot, miért nem dolgozik? Az édes anyja felelt helyette:

- Ugyan minek erőltetné meg magát a lelkem, kap ő leányt, szépet is gazdagot is, majcsak megél mellette.

És Jancsi csakugyan a legmódosabb leányt akarta elvenni. De az kikosarazta. Nem kellett neki korcsmacégér, duhajkodó, kasza-kapa kerülő.

Rosszul esett Jancsinak az igazmondás. Elhatározta, hogy dologhoz lát. De a cimborák váltig biztatták, ráér még, nem jó azt elsietni. Együtt ittak hát tovább. Folyt a bor meg a pálinka, szólt a muzsika.

Mivel pedig ez egyre gyakrabban történt, el kellett adni a rétet és a tehenet.

Éjjelenként botorkált haza nap-nap után Korhely Jancsi. Olyankor fölverte álmából az édes anyját és ha az nem adott neki pénzt, gorbábáskodott vele. Szegény asszony, már bánta, hogy nem fogta szorgos munkára a fiút. De késő bánat, eb gondolat.

Most már nem kellett a legénynek egyéb, mint a bor, meg a pálinka. Néha úgy támogatták haza, mert már a lábán is alig tudott állani. Lassankint elúszott a föld is és a ház fölött is megütötték a dobót. Szegény édes anyja nem állhatta ki ezt a szégyent, meghalt bánatában. Korhely Jancsi az árok partján pusztult el lerongyolva, elpiszkosodva. Tönkre tette az ital.

134. A folyók áldásai.

Azt már tudjuk, hogy a folyó közlekedési út gyanánt szolgál. De sok más tekintetben is hasznunkra van.

A legfőbb haszna az, hogy termékennyé teszi a vidékeket, melyeken áthalad. Párázata megnedvesíti a levegőt és élteti a növényzetet.

A folyó tisztaságot és egészséget ad az embereknek. A partjain épült városok és falvak minden veszedelmes szennyét, hulladékát a folyóba viszik a levezető csatornák, vagy odasodorja az esővíz.

A folyó malmokat hajt. Nyári időben üdítő fürdővel várja az embereket és az állatokat. Azonkívül a folyóban halak és rákok tenyésznek.

A folyóvíz tehát igen nagy áldása a természetnek. Régi időben az emberek legszívesebben a folyók mentén telepedtek le. Ezért látjuk, hogy a legnagyobb városok a folyók mentén vannak. A folyóktól távol eső városok nem bírtak úgy fejlődni.

35. A hal.

A hal fürge, eleven, gyors mozgású, mint a madár a légben. Örökösen mozog, mintha soha sem pihenne. Pedig a halász jól tudja, hogy a hal is alszik, mikor mozdulatlanul lebeg a vízben, csak hogy nem oly hosszú ideig, mint az ember. Alvása sem oly mély, mert a víznek legkisebb mozgására is fölébred.

A hal csak a vízben élhet meg. Ha a szárazra kerül, rövid idő alatt elpusztul. Teste a vízben való élésre van alkotva. Csónakalakú és ezért könnyen siklik a vízben. Nincs sem keze, sem lába; kézre, lábra nincs is szüksége.

De vannak e helyett úszói, melyekkel oly gyorsan mozog a vízben, akár a madár a levegőben. Az úszásnál főképpen a mell-úszóknak és a fark-úszónak veszi hasznát. A nagy halaknak oly nagy erejük van a farkukban, hogy a csónakot is fel tudják vele fordítani.

A hal is lélekezik, csak hogy nem úgy, mint mi, emberek, vagy a szárazföldi állatok, mert neki nincs is tüdeje. A feje tövén, két oldalt, ahol az emlős állatoknak a nyakuk van, két nyílást látunk; ezek a kopoltyuk. A hal a száján vizet vesz be, s azt a kopoltyuján kibocsátja; de az így átbocsátott vízből a kopoltyu a levegőt kiválasztja.

A hal a nálánál kisebb állatokat, bogarakat, férgekét pusztítja; megesszik minden állati hulladékot, ami a vízbe kerül. Vannak ragadozó halak. Ezek a náluknál kisebb halakat falják föl. Sőt némelyik az embert is megtámadja. A halnak testéhez képest nagy szája van és a nagy szájban erős fogazata. Vannak olyan halak is, melyeknek kettőnél több fogsoruk van, sőt torkukban és nyelvükön is vannak fogaik. A hal testét fillér alakú, kerek kisebb-nagyobb pikkelyek fedik. De van sok olyan hal is, melynek testét csak csupasz bőr borítja.

A hal tojásból kel ki. A haltojás apró, mint a köleskása, vagy a gombostűfej és puha; ha szétnyomják, nedves, nyálkás. A haltojást ikrának vagy petének hívják.

A hal ikráit, rendszeren tavaszkor, a folyóvizek partján rakja le, olyan helyen, hol a víz áll, vagy csak csendesen folyik. Ott a nap melegétől kelnek ki az ikrák. A kikelt halacskák mindjárt maguk szerzik meg a táplálékukat. A hal húsa ízletes.

De a legtöbb hal húsa tele van vékony, hegyes csontocskákkal. Ezeket szálkának hívják. Aki nem vigyáz, mikor halat eszik, annak könnyen a torkán akadhat a szálka s attól meg is fülhat.

A halakat halastavakban is tenyésztik.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a «Tél felé» 3. és 4. szakaszát emlékezetből!

2. Írd le a «Korhely Jancsi» c. olv. utolsó szakaszát!

3. Írd le a következő mondatokat:

Tegnap én nem voltam az iskolában. Hát te voltál? Voltam, pedig szüleim azt akarták, hogy maradjak otthon, mert ők a vásárra mentek. De én azt mondtam, hogy az iskolát nem szabad elmulasztani. Édes apám azt felelte, hogy igazam van, gyermek korában ő sem mulasztotta volna el a tanítást száz forintért sem.

A beszédben a személynevek helyett más szót lehet mondani.

Ha én beszélek, a magam neve helyett ezt mondom: én. Akihez beszélek, annak a neve helyett azt mondhatom: te. Akiről beszélek, annak a neve helyett azt mondhatom: ő.

Én, te, ő: személynévmások. A többes számuk: mi, ti, ők.

Aki beszél, az az első személy. Akivel beszél, az a második személy. Akiről beszél, az a harmadik személy.

4. Írd le a következőket:

a) Vagyok olyan legény, mint te, vágok olyan rendet, mint te! - Mik vagyunk mi? Apró porszemek; csak ő nagy, kinek kezében van életünk és halálunk.

Ott, ahol én születtem, egy hegyről egy patak folyt. - Szegény anyám, ha ő ezt tudta volna!

b) Én, engem, velem, tőlem, bennem, nekem. Hozzám, rajtam, rám. Mi, minket, velünk, tőlünk, bennünk, nekünk, hozzánk, rajtunk, ránk.

c) Gólya, vályog, hólyag, hely, mély, mely, folyó, király, Károly, fogoly, bagoly, sülyed, mélység, pocsolya, polyva, kályha, ilyen, olyan, kevély, korhely.

TIZENKETTEDIK HÉT.

36. Édes jó anyámnak.

*Édes jó anyámnak
A neve napjára
Belefogok százszor
A levélírádba.*

*És fölé hajolva,
A fehér levélnek
Köszöntő szó helyett
A könnyem eredt meg.*

*Mit írnak? Mit írnak?
Hogy mikor olvassa:
Engemet érezzen,
Engem lásson abba'.*

*Mintha az ő fehér
Kézére hajolnék,
Mintha őt ölelném,
Mintha otthon volnék!*

*Bíznám a szivemre,
Bíznám a lelkemre,
De szót nem találok,
Sem arra, sem erre.*

*S ím, mire a papírt
Lassan telesírtam;
Azon veszem észre,
Hogy amit akartam,
Mind, de mind megírtam!*

37. A legszebb csillagok.

- Szeretnék angyal lenni! - szólt egy kis fiú.
- Miért?
- Hogy játszhasam a csillagokkal.
- Azért nem szükséges, hogy angyal légy. Nemsokára itt a tél. Egész télen játszhatol csillagokkal.
- Nem értem, Gergely bácsi.
- Mikor a hó hull, te azt csak pehelynek látod. Nézd meg csak közélről; ha lehet, nagyító üvegen. Ha nincs nagyító üveged, szabad szemmel is megláthatod, hogy minden hópehely ragyogó kis csillag. Én egyszer olyan nagyító üvegen néztem a hópehely, amelyik emberfej nagyságúnak mutatta. Hát láttam én már királyi koronát, láttam gyémánt koszorút. De ez mind semmi ahhoz a tündökléshez, szépséghez képest, ami a piciny hópehely, nagyító üvegen vizsgálva. És ha csak egy csillag volna, de száz meg száz, összetapadva és mind más meg más. Van ötküllös, hatküllös csillag. Van olyan, amelyik öt-hat kis hegyes dárdát mutat. Van olyan, amelyiknek a küllői, mint a fenyőgallyak, szétágaznak. De valamennyi gyémánt ragyogása és minél erősebb nagyítóval nézzük, annál pompásabb látvány.

Nagyító üveget nem nehéz szerezni. Ha nincs más, jó a pápaszem üvege is és minden üveg, ami gömbölyű.

38. A verebek lakomája.

Egy téli napon a tanító úr kieresztette a gyermekeket az udvarra játszani. Nagy hideg nem volt, de az udvart arasznyi hó borította, az eget szürke fellegek takarták el. Látszott, hogy megint havazni fog; pedig úgyis fehér volt már a vidék.

Fönt a magasban varjúserég kóválygott. Olyan volt mint a fekete felhő. Szegény károgó madarak bizonyosan olyan helyet kerestek, ahol valami ételmet találhatnak. Az iskola előtt, a lombtalan fákon nagy sereg veréb gubbasztott szomorúan, hallgatagon. Nem volt kedvük csiripelni. Pedig hej, milyen lármások szoktak lenni jobb időben! - Gyermekek - szólt a tanító úr - akinek kenyérmorzsa, van a zsebében, szórja oda a tisztára sepet útra a verebeknek. Szegények, majd megveszi őket az éhség. Mindenütt hó van, nem találnak sehol semmit sem.

Nem kellett ezt kétszer mondani. A gyermekek kiszedték zsebeikből a morzsákat és oda szórták a szegény madárkáknak. Akadt olyan gyermek, aki még az uzsonna-kenyerének egy részét is szétmorzsolta és oda szórtá nekik.

Mikor a gyermekek félrehúzódtak, az éhes madárkák tanakodni kezdtek egymás közt.

Az egyik megszólalt verébnyelven: Terítve az asztal, oda menjünk-e? Felelt a másik: Nem tanácsolom. Az ember gonosz teremtés, vesztünkre tör. Ismerem már. Valami furfangnak kell lenni ebben a dologban. - Én sem bízom az emberben - toldotta a harmadik. - Sok testvérünk pórul járt már, aki bízott benne!

Így folyt a tanácskozás. A legtöbb veréb óvatosságra intette társait. Azonban mi haszna, ha az éhség parancsol? Az éhség nagy úr, szót kell neki fogadni. Hát megpróbálkozott egy-két bátrabb verébifju. Mert a verebek közt is a férfiak a bátrabbak. Meg lehet őket ismerni szép fekete nyakravalójukról. Ezek közül tehát néhány megpróbálkozott: nem lesz-e belőle baj, ha hozzá nyúlnak a kínált eleséghez.

Óvatosan odatáncoltak a kíváncsú morzsákhoz. Fölcsíptek egyet-kettőt. Látták, hogy nincs semmi baj. Kapkodták a fejüket jobbra-balra. Okos szemükkel a gyermekek mozdulatait figyelték. Ej, nem bántanak ezek minket! gondolták magukban és oda kiáltották a

többieknek: - Ugyan, ti gyávák, hát féltitek az irhátokat? Nem mer-tek idejönni? Arra aztán a többi is odaszállt és olyan vidám lakmá-rozást csapott, hogy öröm volt nézni.

- No lám, gyermekeim - szólt a tanító úr - ezt mindennap megtehe- titek. Ti nektek ez a morzsa fölösleges szemét; ezeknek a szegény kis állatoknak meg fölséges reggeli.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le az «Édes jó anyámnak» c. költemény 1. és 2. szakaszát emlékezetből, 3. és 4. szakaszát pedig a könyvből.

2. Írd le a következőket, de úgy, hogy minden fekvő vonás helyébe írj egy odaillő szót:

- a) A -, -, a - és a - kézi munkával foglalkozik. Az -, a - **Ki?**
és a - szellemi munkával foglalkozik. A -, a -, a - és a - **(Kik?)**
községi előljárók. **Mi?**
- b) A - és a - a vízben él. A -, a - és a - mérges növény. **(Mik?)**
A -, a -, a - és a - éneklő madarak.

Némely mondatban több alany van. Ezek több alanyú mondatok.

Ha a többalanyú mondatot leírjuk, minden egyes alany után vonást (,) írunk, csak ott nem, ahol és szó köti össze az alanyokat.

3. Írj többalanyú mondatokat!

4. Írd le a következőket. (Tollbamondás vagy másolás.)

a) Bor, búza, tele csűr sokat ér; szeretet, békesség többet ér. Erdő, mező mézet terem a kis méhecskének. A virág és erény két atyafi gyermek. Bú és bánat marta szívét. Munka és megelégedés közel atyafiak.

b) Menjen, kívánjon, bánjuk, nénje, anyja; menyé, leánya, kötényed; bánja, bányá; menj, menny. Szánja, bánja tettét. Anyja leánya. Csinján kell vele bánni.

5. Felelj ezekre a kérdésekre és írd le a feleleteket:

Mi mindent készít a szabó? Melyek az eszközei? Mit csinál a méterrel, az ollóval, a tűvel, a vasalóval? A szabó miből készíti a ruhát? Honnan veszi a szövetet? A szövetet miből csinálják?

TIZENHARMADIK HÉT.

39. A két lányka.

Esett a hó. Mariska vígan ment az utcán. A karján kosár volt, a kosárban ebéd. Kinek az ebédje? Az édes atyjáé, aki a gyárban dolgozott és nem mehetett haza délre.

- Vigyázz magadra, kis lányom! - kiáltotta utána édes anyja.

Odakünn zúgott a szél, a fagyos hó belecsapódott Mariska szemébe. Csikorgó hideg volt.

Mariska azonban nem törődött a szél zúgásával, sem a fagyos hó duruzsolásával, sem a csikorgó hideggel. Arra gondolt, hogyan megörül majd édes atyja, mikor belép hozzá az ebéddel. Sietett a gyár felé.

Egyszer csak mit látott? Egy lányka közeledett feléje, aki nálánál is kisebb volt és sírt. Boriska volt, a harmadik szomszédjuk leánya, akinek atyja szintén a gyárban dolgozott. Ennek is kosár volt a karján.

- Miért sírsz, Boriska? - kérdezte Mariska.

- Nagyon fázom és elestem, megütöttem magamat, - szepegett a kis lány.

- Miért mentél ki az utcára ebben a hidegben?

- Ebédet viszek apámnak.

- Hát miért viszed te?

- Mert édes anyám beteg, nem volt más, aki vigye. De nagyon nehéz a kosár, fázik a kezem, nem bírom már vinni.

Mariska megszánta. Megölelte, letörülte könnyeit és így szólt:

- Ne sírj, Boriska. Én is a gyárba megyek, viszem a te kosaradat is, csak ne sírj.

Ezzel mind a két karjára egy-egy kosarat vett és biztatta Boriskát:

- Kapaszkodjál te is belém. Hiszen elvisz a szél. Így ni!

Boriska belekapaszkodott a Mariska karjába és hozzásimult. Így haladtak.

Hát mi történt? A szél ezt kiáltotta:

- Zzzzz ... vigyük innen az irhát, ameddig szemünk lát. - És elfutott a harmadik utcába. Ott dudált a járókelők fülébe. A hó ezt zizegte: «Ni, be kedves ez a két kis lány! Ne bántsuk a szemüket, hanem tegyük a fejükre főkötőt, a vállukra palástot.» - Ezzel szép csendesen

belepte a két kis lányt fehér takaróval. Tett a fejükre fehér főkötőt, a vállukra fehér palástot, de szemüket, arcukat nem csipdeste.

A hideg álmélkodott. Ezt mondta magában:

- Ej, ni, miféle melegséget érzek? A két kis lányhoz nem tudok hozzáférni ettől a melegségtől.

Hát bizony az a meleg a Mariska szívéből áradt. Nem is fázott már Boriska. Mosolygott is, mikor beléptek a gyárba. A két lányka vígan kiáltotta:

- Édes apa, itt hozzuk az ebédet!

40. A falu. (Kis- és nagyközség.)

A községek nem egyenlő nagyok. Némely községben csak 20-30 család lakik, némelyikben sok ezer. A kisebb községet falunak nevezzük, a nagyobbakat városnak.

Bármilyen kicsi legyen is a község, rendet kell benne tartani. Gondoskodni kell arról, amire minden lakosnak szüksége van. Gondoskodni kell iskoláról, orvostól, kórházról, jó utakról. Arról is gondoskodni kell, hogy minden lakosnak a személye és vagyona biztonságban legyen.

Míndez a községi elöljáróság dolga. A kisebb falvaknak kevés lakosuk van. Ezek nem tudnak annyi adót fizetni, vagyis annyi pénzt összerakni, hogy jusson belőle mindenre. Nem bírnak külön jegyzőt sem tartani. De az egyesülésben rejlik az erő. Több ilyen kis község közösen tart egy jegyzőt. Ezek a kisebb községek kört alkotnak. Jegyzőjük körjegyző. A körjegyző rendszerint körének legnagyobb községében lakik. Onnan látogatja meg a köréhez tartozó többi községeket.

Amely község több községgel egyesülve közös jegyzőt tart, az iskola község. A kisközségek közösen fizetik a körorvost is; ez a köréhez tartozó községeket gyakran meglátogatja és a betegeteket gyógyítja. Választanak a kisközségek közös gyámat is; ez az árva gyermekek vagyonára és nevelésére ügyel.

A nagyobb község a maga erejéből tart községi jegyzőt és gyámat, sőt többnyire községi orvost is. Az ilyen községnek nagyközség a neve.

A kisközségek is, meg a nagyközségek is falvak. A község lakosai maguk közül képviselőket választanak, a kisközségekben 10-20-at, a nagyközségekben 20-40-et. Választanak továbbá három esztendőre

bírót, helyettes bírót (vagy törvénybírót) és néhány tanácsbeli, vagy esküdt embert. Kisközségekben legalább két tanácsbelit kell választani, nagyközségekben legalább négyet.

A községi képviselők választják a jegyzőt, az orvost és a gyámot. A községi képviselők időnként gyűlést tartanak és tanácskoznak a község dolgairól. A község dolgait állandóan az előjáróság intézi. Az előjáróság tagjai: a bíró és helyettese, a tanácsbeliek, a jegyző, az orvos, a gyám, a pénztáros.

41. Közmondások.

A rest kétszer fárad.
A fősvény kétszer költ.
Lassú víz partot ront.
Sok lúd disznót győz.
A jó pap holtig tanul.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a 41. olvasmányt!

2. Felelj írásban ezekre a kérdésekre:

Mit csinál?	a rest, a fősvény, a lassú víz, a sok lúd,
	a szorgalmas tanuló, az orvos, a földműves,
	a molnár, a harangozó.

Van olyan szó, amellyel azt fejezzük ki, hogy mit csinál valaki, vagy valami. Az ilyen szó ige.

3. Felelj írásban ezekre a kérdésekre: Mit csinál a madár, a kakas, a hal, a tehén? Mit csinál a kutya a fogával? a kovács a kalapáccsal? a tanuló a tollal? a földműves az ekével?

4. Írj ki «A két lányka» c. olvasmányból tíz igét!

5. Írj tíz igét!

6. Írd le ezeket: Ki mint vet, úgy arat. Több szem többet lát. Ki jókor kel, aranyat lel. Befújta az utat a hó. Aki mer, az nyer. Nem fúj a

szél, nem forog a dorozsmai szélmalom. Pusztán születtem, pusztán lakom. Szőrén szoktam megülni a lovat. Lekaszálták már a rétet, nem hagytak rajt virágot. Káka tövén költ a ruca, jó földben terem a búza. Nem zörög a haraszt, ha a szél nem fújja.

TIZENNEGYEDIK HÉT.

42. A kóró és a kis madár.

Egyszer egy kis madár rászállott a kóróra és mondta neki: «Ringass engem, kóró!» Felelt a kóró: «Biz én nem ringatlak.» Megharagudott a madárka, repült a kecskéhez s kérte: «Kecske, rágd meg a kórót, mert nem akar engem ringatni.» - Biz én nem rágom meg, eleget rágtam már. Repült a madár a farkashoz és kérte: «Farkas, edd meg a kecskét, mert nem akarja a kórót megrágni, kóró pedig nem akar engem ringatni.»

- Bizony nem eszem én - felelt a farkas - ettem én már kecskét eleget.

Berepült a madár a faluba és kérte a falut: «Falu, lódd meg a farkast, mert nem akarja megenni a kecskét; kecske nem akarja megenni a kórót; kóró nem akar engem ringatni.»

- Bizony nem lövöm én, lőttem én már farkast eleget.

Most a madárka elrepült a tűzhöz, és kérte a tüzet: «Tűz, égesd meg a falut, mert nem akarja meglőni a farkast; farkas nem akarja megenni a kecskét; kecske nem akarja megrágni a kórót és kóró nem akar engem ringatni.» - Biz én nem égetem, égettem én már eleget.

Hej Istenem, mit csináljon a madárka, elrepült a vízhez szörnyű haragjában: «Víz, oltsd el a tüzet; tűz nem akarja elégetni a falut; falu nem akarja meglőni a farkast; farkas nem akarja megenni a kecskét; kecske nem akarja megrágni a kórót; kóró nem akar engem ringatni.»

- Biz én nem oltom, oltottam én már eleget.

Repült a madárka az ökörhöz és kérte: «Ökör, idd meg a vizet; víz nem akarja eloltani a tüzet; tűz nem akarja elégetni a falut; falu nem akarja meglőni a farkast; farkas nem akarja megenni a kecskét; kecske nem akarja megrágni a kórót; kóró nem akar engem ringatni.»

- Bizony nem iszom én, ittam én már eleget.

Istenem, Istenem, hová, merre forduljon szegény kis madárka! Fordult a járomhoz és kérte: «Járom, törd fel az ökör nyakát; ökör nem akarja meginni a vizet; víz nem akarja eloltani a tüzet; tűz nem akarja elégetni a falut; falu nem akarja meglőni a farkast; farkas nem akarja megenni a kecskét; kecske nem akarja megrágni a kórót; kóró nem akar engem ringatni. » - Bizony nem töröm én fel, feltörtem én már elégszer.

Hát, most már igazán merre menjen, hová forduljon a madárka. Ő bizony egyet gondolt, elment a szú-bogárhoz és kérte szépen: «Szú, edd meg a jármot, mert járom nem töri fel az ökör nyakát; ökör nem issza meg a vizet; víz nem oltja el a tüzet; tűz nem égeti el a falut; falu nem lövi meg a farkast; farkas nem eszi meg a kecskét; kecske nem rágja meg a kórót; kóró nem ringat engem.»

No, a szú-bogár meghallgatta a kis madár kérését. Szú megette a jármot; járom feltörte az ökör nyakát; ökör megitta a vizet, víz eloltotta a tüzet; tűz elégette a falut; falu meglőtte a farkast; farkas megette a kecskét; kecske megrágta a kórót; kóró ringatta a madárkát és még mai napig is egyre ringatja.

43. A falusi élet.

A falusi emberek többnyire földművelők. Mesterember (iparos) kevés akad köztük. Ezek is csak kicsinyben üzik mesterségüket, egy-két legénnyel és egy-két inassal dolgoznak.

A falusi ember sokat dolgozik. Tavasszal, nyáron és ősz elején napkeltétől napnyugtáig talpon van. Lankadatlanul dolgozik az Isten szabad ege alatt. Kiállja kora tavasszal és ősszel a hideg szelet meg a havas esőt, nyáron a záport és a forróságot.

Szívesen teszi, mert a jó Isten megáldja munkáját. Őszre megtelik a kamra és a pince minden jóval. Az istállóban hízik a jószág, nő a borjú és a csikó.

Téli csökken a munka; a földműves kissé megpihenhet. De tétlenül akkor sem tölti idejét. Akad mindig tenni-venni, igazítani való, amire nyáron nem jutott idő.

Egyszer megkérdeztem egy falusi gazdától, nem vágyott-e jobb sorsra? Azt felelte:

- Nem biz' én, uram. Hála Istennek, olyan jó dolgom van, hogy a királlyal sem cserélnék.

Kételkedve néztem rája, de ő nyugodtan folytatta:

- Egészségem van; a két kezem munkája után Isten segédelmével megélek családotul. A feleségem jó, dolgoz, a gyermekeim szépen nőnek, jólküek. Hát kell-e ennél több? Egész héten dolgoztam, most az én kedves családommal vagyok. Olyan tejfölös bablevest, amilyent én ma délben ettem, a király szakácsa nem tud főzni, meg olyan túrósderelyét sem, az már bizonyos. De ha kerül is a király asztalára finomabb étel, mint az enyémmre, van-e a király vendégeinek olyan jó étvágyuk, mint nekem és családomnak? Nincs, nem is lehet, mert hajnali harmat, pacsirtaszó, déli napsugár, alkonyati szellő növeli a mi étvágyunkat. És nem rontja el a holnapért való gond; mert ha megtettük a mai dolgunkat, a holnapi napot a jó Istenre bízunk.

44. Fekete kenyér.

*Miért aggódom, lelkem, jó anyám.
Hogy kenyeretek barna, amiatt?
Hisz meglehet: ha nincs idehaza,
Tán fehérebb kenyérrrel él fiad!*

*De semmi az, csak add elem, anyám,
Bármilyen barna is az a kenyér!
Itthon sokkal jobb ízű én nekem
A fekete, mint máshol a fehér.*

Nyelvgyakorlat.

1. Másold le a «Fekete kenyér» c. költeményt!

2. Felelj írásban ezekre a kérdésekre:

Milyen? a tanuló? a bíró? a kovács? a szegény ember kenyere?
a gazdag ember kenyere? a nyár? a tél? a gyalogút? az
országút? a bárány? a farkas?

Van olyan szó, amellyel azt fejezzük ki, hogy milyen valaki, vagy valami. Az ilyen szó melléknév.

3. Felelj írásban ezekre a kérdésekre: Milyen a hó, a szén; a jegenyefa, a bokor; a vas, a vaj; az aggastyán, a csecsemő; a jég, a tűz; a pehely, a kő.

4. Írj ki a 43. olvasmányból 5 melléknevet!

5. Írj tíz melléknevet!

6. Felelj ezekre a kérdésekre, azután írd le a feleleteket: A falusi emberek többnyire mivel foglalkoznak? A földművesnek mikor van a legtöbb dolga? Mikor pihen? Munkájáért mi a jutalma? Meg van-e elégedve a sorsával? Miért?

TIZENÖTÖDIK HÉT.

45. Diósgyőr.

Azon a tájékon, hol most Diósgyőr van, élt sok száz esztendővel ezelőtt egy Diós Pál nevű vadászember. Szerény házikója az erdő kellő közepén egy dombon állott; óriási diófa vetett rája árnyékot. Ez a diófa Pál gazda családjának mindene volt. Gyümölcséből annyit szerzett, hogy megélhetett, míg a fának új gyümölcse megérett.

Egy derült nyári estén, amint a kis család a diófa húsében pihent, Pál így sóhajtott föl:

- Istenem, miért is nem adtál nekem sok kincset!

- Ó! ó! - kiált a felesége - hová beszélsz, vagy nincs eszed?

- Lásd anyjuk - szölt tovább Pál - mily termékeny, áldott és mégis puszta ez a vidék. A halmot nem építi, nem lakja senki. A tért nem szántja egy lélek sem! Hej, ha nekem módomban volna, én megnépesíteném e tájat. A hegyoldal szőlőt teremne. A bérc tetején vár állana. Parancsolnék a zuhatagnak, hogy vízi malmokat hajtson. Feltörném a gypet, hogy adjon piros magú kalászokat. Nem is tudom, mi mindent mívelnék még!

Ezt mondta a vadász. És míg felesége bámulva nézte, Pál fölkel s eltűnt az erdő mélyében. Ott bolyongva s gondolkozva töltötte el az éjt és napot, míg az álom el nem nyomta. Ekkor azt álmodta: Egy ősz embert látott, aki így szólt hozzája: «Kérésed teljesülni fog. Csak eredj el, fiam, és ülj Nagyvárad kapujában három napig.»

Pál gazda tüstént útra kelt. Éjjel-nappal gyorsan haladt, míg végre Nagyváradra ért. Ott korán, hajnal hasadtával leült a város kapujában és leste a jó szerencsét. Jött egy öreg ember s így szólította meg Pált:

- Mit kérsz egy napra?

Pál elképedett, mert megismerte az öreg embert, aki neki álmában kincseket ígért volt. De aki most vele beszélt, nem ígért ám kincseket, hanem hat poltura napszámot. Mert ott szoktak összegyűlni asszonyok, leányok, férfiak, hogy szőlőbe, rétre napszamba elszegődjenek. Az öreg ember is, ki Nagyvárad polgármestere volt, odább

szállított közülök vagy hatvanat. Pált pedig, aki hat polturáért nem akart menni, ott hagyta a faképnél.

Másnap ismét megszólítja Pált az öreg ember:

- Hát te, fiam, mit keresel itt?

- Engedelmet, nagy uram, valakit várok.

Pedig dehogy várt! Bánta a szegény szörnyen, hogy ennyire eljött.

De már, ha itt vagyok, gondolta, bevárom a harmadik napot.

Harmadnapra azonban az öreg ember már összevissza szidta Pált, elmondta korhelynek, csavargónak.

- Megkövetem, nagy uram - szólt a szegény vadász - nem vagyok én sem korhely, sem csavargó. Egy álomnak a bolondja vagyok.

Aztán elbeszélte álmát. És az öreg ember erre olyat nevetett, hogy csak úgy peregetek a könnyei.

- Ha az álom beteljesülne - úgymond - én talán herceg is lehetnék. Már háromszor is álmodtam, hogy arra föl messze, messze nagy rengeteg terület, Bükk, vagy hogy is hívják; hogy ott nagy kincset találok, csak induljak el oda. Él ott egy Diós Pál nevű vadász, annak a háza előtt vén diófa áll. Csak a fát kell kivágni, s tövében három kád arany. Az apám sem hallotta hírét Bükknak, Diós Pálnak. Nos földi, kell-e a kincs? Neked adom, csak menj oda!

Így tréfált az ősz ember. De Pál egy ígét sem felelt, hanem kapta magát, elindult hazafelé és otthon termett nagy hirtelen. Másnap többet magával neki állt a fának. Reng a terebélyes diófa, ágai a földre omlanak. De alatta nincs egyéb, mint kő és agyag. Mit tegyen most Diós Pál? Röstelte mód nélkül, hogy így pórul járt. De ha már az ásáshoz fogott, nem akarta abbahagyni. Törte tovább is a földet, s mivel maga nem győzte, embereket fogadott s velük együtt munkálkodott. Csakhamar benépesült az elhagyott vidék. Szőlőt ültettek a hegyoldalon, vár épült fent a bérctetőn és munkára kényszerítették a zuhatag szilaj folyását, így megtalálta Pál gazda, amit álmodott, amit keresett. Azt a helyet pedig, hol az összegyűlt nép megtelepedett, Diósgyőrnek nevezik mind a mai napig.

46. A város.

A kis- és nagyközségek falvak. Igaz ugyan, hogy némely nagyközségnek már városias külseje van. De városnak mégis csak az olyan községet tekinthetjük, amelynek előljárósága, közigazgatása nagyban különbözik a falusitól.

A városi előljáróság fejét nem bírónak, hanem polgármesternek hívják. Ezenkívül van a városnak több tanácsnoka, továbbá rendőrkapitánya, mérnöke és még számos hivatalnok. Ezek mind olyan emberek, akik felsőbb iskolákat jártak. Mert a város igazgatásához több tudomány kell, mint a faluéhoz.

A város lakosai többnyire iparosok és kereskedők. A falusi emberek nyersterményei a városba kerülnek földolgozás végett. A városi iparosok már nagyban üzik a mesterségüket. Több segéddel és inassal dolgoznak. Amelyik iparos nagyon sok munkással és gépekkel dolgozik, az már gyáros. Műhelye pedig gyár. Némelyik gyár három-négyemeletes nagy épület. Van olyan gyár is, amelyik több kisebb-nagyobb épületből áll és egész városnak látszik. Némely nagy gyárban néhány száz, sőt néhány ezer ember is dolgozik.

A falu és a város osztozkodik a hasznos munkában. A falu termeszt a gabonát, a város megőrli a gőzmalmokban. A falu termeszt a lent, a kendert, meg a gyapjút; a városi gyárak a lenből és kenderből vásznat csinálnak, a gyapjúból pedig posztót. Falun tenyésztik a marhát, a városban pedig a marha bőrét kikészítik és cipőt meg egyéb bőrárakat gyártanak belőle.

Amit a falusi gazdák termesztenek és amit a városi iparosok készítenek, azt a kereskedők hozzák forgalomba.

A városban vannak a felsőbb iskolák is. Némely falusi ember a városba küldi gyermekeit felsőbb iskolába.

Nyelvgyakorlat.

1. Másold le «A város» c. olvasmány második szakaszát!

2. Írd le emlékezetből a «Fekete kenyér» c. költeményt!

3. Írd le a következőket, de úgy, hogy minden fekvő vonás helyébe írj egy odaillo szót:

a) A madár -- és --. A tanuló --, -, -- és --. A földműves --, -- és --. **Mit csinál?**

b) A szoba -- és --. A tölgyfa --, -- és -. A rózsa -- és --. **Milyen?**

Némely mondatban több állítmány van. Ezek több állítmányú mondatok.

Ha a több állítmányú mondatot leírjuk, minden egyes állítmány után vonást (,) írunk, csak ott nem, ahol és szó köti össze az állítmányokat.

4. Írj több állítmányú mondatokat!

5. Írd le a következőket:

a) Diós Pál elaludt és álmodott. A víz csöpög, folyik, párolog, megfagy. A tölgyfa magas, vastag és terebélyes. Az üveg színtelen, átlátszó és törekeny.

b) Szánts, vess, fát ültess! Nyihog, kapál, rüg Toldi paripája. Sokat láss, hallj, de keveset szólj! Foly, folydogál a kis patak; a virágok nézik, nézik. Hajladozik, hullámszik, susog a sárga kalásztenger.

c) Engedj, mondj, adjatok, cselédjük, beszédje; adj, agy. Adj a szegénynek! Igazat mondj! Higyjétek el! Hagyjátok abba! Olyan a beszédje, mint a csurgatott méz. Tudja-e, mi újság? Ha tudja, hát mondja el nekem is! Adj' Isten! Fogadj' Isten!

TIZENHATODIK HÉT.

47. Az ős ember parazsa.

Volt a világon egy szegény ember meg egy szegény asszony. Olyan szegények voltak, hogy még az sem volt nekik, amivel tüzet gyűjtésnek. Egyszer elmentek a faluba, kaptak egy kis lisztet. Az asszony csinált belőle pogácsát, de nem volt, amivel megsüssék. Azt mondja ekkor az asszony az urának: «Menjen kend ki az utcára, nézzen valahol tüzet!» Kimegy a szegény ember, hát látja, hogy az utca végén csillámlik a tűz. Bemegy a feleségéhez, kér tőle egy fazekat s elmegy parázst hozni. Eléri az utca végét, de a tűz még mindig jó távol volt. Mikor odaér, látja, hogy a tűz mellett ott ül egy ős ember. Köszön neki: «Jó estét, öregapám!» «Adjon Isten! Hát hol jársz, hol kelsz?» A szegény ember elmondja, mi járatban van.

«No fiam!» mondja az ős ember, «vihetsz, amennyit akarsz, úgyis szegények vagytok.»

A szegény ember megrakta parázzsal a fazekat, megköszönte szépen s elment haza. Otthon tüzet gyűjtöttek s ami megmaradt a parázsból, fazekastul betették a kuckóba, azután lefeküdtek. Reggel fölkeltek és

tüzet akartak gyújtani. Nézik a fazekat, hát arany lett a parázsból meg ezüst.

Megtudta ezt a gazdag szomszéd. «Ej - azt mondja - elmegyek én is!» Elment hát ő is, vitt egy nagy fazekat s örült, hogy majd mennyi pénze lesz. Odaér a tűzhöz s azt mondja az ősz embernek: «Jó estét adjon Isten, öregapám!» «Miért jöttél, fiam?» «Tűzért jöttem, nem bírunk tüzet gyújtani,» füllentett a gazdag ember. «No hát, fiam, vihetsz, van itt elég!»

Megörült a gazdag szomszéd, teleszedte a fazekát parázzsal és vitte haza. Ő is betette a kuckóba. Reggel fölkel, nézi a fazekat, hogy tele van-e pénzzel? Bizony nem lett abból pénz, hanem csak pernye. Tudta az ősz ember, hogy kivel van dolga s a gazdag szomszéd kapzsiságát meg akarta büntetni.

48. Járás, megye, ország.

A mi községünk határán túl más községek következnek. Azokon túl más községek vannak.

Szükséges, hogy minden község közigazgatása rendben menjen. Azért a község elöljáróságát egy főbb tisztviselő ellenőrzi: a szolgabíró. A szolgabíró időnként bejárja a községeket. Minden községben vizsgálatot tart a községházán. Megnézi, vajjon az elöljáróság megteszi-e kötelességét? Egy-egy szolgabíróra csak annyi községet bízhatnak, amennyit évente többször be tud járni és meg tud vizsgálni. Ezek a községek együttvéve teszik az ő járását. Némely járás több községből áll, némelyik kevesebből. A járás legnagyobb községében lakik a szolgabíró. Ez a járás székhelye.

A járás székhelyén van a járásbíróság is, ahol a pörös ügyeket intézik el. Továbbá az adóhivatal, ahova a járásbeli lakó sok adóját be kell fizetni. Van ott azután még többféle hivatal: sóhivatal, erdészeti hivatal, pénzügyőrség, csendőr-őrsparancsnokság stb.

Több járás együtt egy vármegyét tesz. A vármegye élén áll a főispán, az alispán és több más főtisztviselő.

Számos vármegye együtt teszi a szép, nagy Magyarországot. Magyarország a mi hazánk. Magyarország határán túl más országok vannak; de nekünk ez az ország a legkedvesebb a világon. Itt születtünk, itt is fogunk meghalni.

«Bölcsöd ez s majdan sírod is, Mely ápol s eltakar.»

49. Ismerek egy szép országot.

*Ismerek egy szép országot,
Földje gazdag, istenáldott;
Égbe nyúló büszke bércek
Védőn körülzárják:*

*Pusztá zúgó viharától,
Erdő dalos madarától,
Zengő nyelvét, édes nyelvét
Ott tanulta, ottan;*

*Járj északon, déli tájon:
Sehol széles e világon
Nem találod párját!*

*Mennydörögve harcra hívni,
Bűbájosan nótát sírni
Nyelv nem is tud jobban!*

*Valamikor réges-régen
Napkeleti szép vidéken,
Künn a pusztán, száz viharban
Ott nőtt fel a népe;*

*Ismerek egy szép országot,
S imádkozva imádságot,
Áldást kérek, áldást mondok
Igaz szívből rája.*

*A szabadság égi képe
Oda is van írva, vésvé
Szíve közepébe!*

*- Te vagy a föld gyöngye, éke,
Hármas halom szép vidéke,
Magyarok hazája!*

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le az «Ismerek egy szép országot» c. költemény 1. szakaszát emlékezetből, 2. szakaszát a könyvből!

2. Írd le a következő mondatpárokat, A fekvő vonalak helyébe írd oda a hiányzó szókat:

Én már leveleket is írok. Mi már leveleket is - --.
A béka a vízben él. A halak is a vízben ---.
A hal kopoltyúval lélezkzik. A békák nem ---
kopoltyúval.
Te jól ismered községünk határát. Ti mindnyájan
jól --- községünk határát.

Egyes szám:
írok
ismered
lélezkzik
él

Az igének is van egyes és többes száma.

Többes szám:
írunk
ismeritek
élnék
lélekeznek

A 48. olvasmányból írd ki 3 olyan igét, amely az egyes számban van és 3 olyant, amely a többes számban van! Írd ki 10 igét az egyes számban, azután változtasd át őket többes számúakká! Írd le a következőket: (Tollbamondás vagy másolás.)

Kedves Mihály bátyám!

Itt nagy szerencsétlenség történt. Tudod, hogy Vári Péter sokat járt a korcsmába. A minap is részegen ment haza. Égő pipával a padláson a szénába feküdt. A széna meggyulladt. Vári Péter háza leégett, ő maga is bennégett. Két szomszéd ház is elpusztult. Milyen nagy károkat is okoz az ital! Mi, hála Istennek, egészségesek vagyunk. Téged mindnyájan tisztelünk.

Szerető öcséd

Pálfalva, 1901. május 28.

Timár Gyula.

TIZENHETEDIK HÉT.

50. Az éneklő madarak táplálása.

Délutántól másnap reggelig havazott. Hó és hó volt mindenütt. Szegény madárcák nem találtak sehol semmit sem. Ott szomorogtak az eresz alatt meg a havas fákon a veréb rokonai is.

Ott volt a szép tarka tengelic. A bogáncskóró és a bojtortján magvaiból ebédelt még tegnap. Ma már azokat is hó takarja.

Megjött a kis pirók. Fekete sapkája, fekete szárnya és farka, mintha azt hirdetné, hogy gyászol ez a szegény kis madárka. De piros mellénye mégis vidámbbá teszi külsejét.

A verebek közé keveredett a búbos pacsirta is, akit becéző néven pipiskének hínak. Tollbóbitás fejét meghajtva, köszönt a verebeknek és így szólt: «Eljöttem hozzátok atyafilátogatóba. Unokatestvérem, a mezei pacsirta, délvidékre utazott telelni. Én unatkozom odakint a hártárban egyedül. Aztán mi túrés-tagadás, ott bizony most szűk világ van.» De eljött a csíz meg a sármány is, a veréb-népségnek ez a két csinos rokona. És eljött az örökké fűrge, kicsi ökörszem, megnézni, mi újság a gyermekek közt. Ez a virgonc kis jószág nem búsult, nem horgasztotta le a fejét, hanem ugrándozott, énekelt jókedvűen, mintha ki tudja, milyen jó dolga volna.

Mikor a tanító úr kieresztette a gyermekeket, ezek csodálkozva látták a sok vendéget. «Ejnye, ejnye - mondta Halász Jancsi - bizonyára nesztét vették, hogy itt ingyen lakmározhatnak, azért jöttek!»

- Hát adjunk nekik, amennyit adhatunk! - szólt a tanító úr. - Eredj, fiam Jancsi, végy magad mellé még valakit és söpörjetek a kertben tisztára egy jó darab helyet. Ma ott fogunk teríteni szárnyas vendégeinknek.

A tanító úr parancsolatát hamar teljesítette a két fiú. A morzsákat két kis leány összegyűjtötte papiros zacskókba és oda szórta a hótól megtisztított helyre. Az éhes madárcák csakhamar ellepték a számukra terített asztalt. Néhány perc alatt mohón el is fogyasztották a gyermekek adományát.

- Megérdeklék, hogy etessük őket? - kérdezte Halász Jancsi. A többiek is kíváncsian várták a feleletet.

- Hogyne érdemelnék, Jancsi fiam! Hiszen ezek a mi legjobb barátaink. Most, mikor mindent hó borít, így szegénykednek a kedves kis jószágok. Hanem kora tavasztól fogva pusztítják a hernyót, férget és bogarat. Ők a mi legjobb és legügyesebb kertészlegényeink. Ha ők nem volnának, a sok hernyó és bogár elpusztítaná valamennyi fánkat. Nekik köszönhetjük a zöld lombot és a gyümölcsöt. Ráadásul pedig kedves dalukkal mulattatnak bennünket.

- De kárt is tesznek! - szólt Jancsi.

- Némelyikük kárt is tesz, az igaz; de a hasznuk százszor több a kárnál, amit okoznak. Nemrég olvastam, hogy egy faluban és határában a tudatlan vásott fiúk a hasznos madarokat pusztították, a madárfészkeket kifosztották. És tudjátok-e, mi történt? A megriasztott madárcák elköltöztek abból a határból. Néma lett az erdő és a mező. A következő nyáron pedig pusztán, kopáran meredeztek a kertekben a gyümölcsfák. Mert a hernyók, bogarak és férgek, a fák veszedelmes ellenségei, elszaporodtak és mindent elpusztítottak. Bezzeg sajnálták már most azok a fiúk helytelen cselekedetüket!

A gyermekek hallgattak. Attól fogva, amíg csak a hó és hideg tartott, minden nap megvendégelték a madárcákat. A kis madarak már egész bátran jártak oda. Nem féltek, mert tapasztalták, hogy jó gyermekekkel van dolguk.

51. Az egészséges lakásról.

Szomorú a sorsa a kis madárnak kemény télben. Szomorú a sorsa a többi mezei és erdei állatnak is. Százával pusztulnak el a hidegtől. Nem csoda, hisz nincs meleg hajlékuk.

Mennyivel jobb dolgunk van nekünk, embereknek! Lakásunk megvéd hidegtől, széltől, esőtől és hótól.

Ámde máskülönben meg mi vagyunk rosszabbul. A madarak és a többi vad állatok a szabadban élnek, egészséges jó levegőt szívnak. Az emberi lakás ebben a tekintetben sokkal rosszabb. Csak akkor

mondhatjuk, hogy lakásunk jó, ha tiszta benne a levegő. A rossz levegőjű szobában könnyen megbetegszünk. Azért napjában többször kell szellőztetni a szobát, hogy a romlott levegő kitakarodjék és helyét friss levegő foglalja el.

A kis ablakú lakás nem jó. A kis ablakon kevés friss levegő tódul be. Az ilyen szoba rendszerint sötét is. Az alacsony szobában hamar megromlik a levegő. Újonnan épített házba, mely még ki nem száradt, ne menjünk lakni. Szemfájás, csúsz, köszvény és mindenféle más baj érhet ily lakásban.

Sajnos, hogy nem mindenkinek lehet tágas, világos lakása. Egy tulajdonsága azonban még a legszegényebb lakásnak is lehet és ez a tisztaság. A szobát naponkint kitakarítani, a port letörölgetni és szellőztetni nem kerül nagy fáradságba. A tisztaság sok betegségnek elejét veszi s megment sok undorító és kellemetlen féregtől. A ház tisztán tartása az asszonynak egyik fő kötelessége. A tisztátalan lakás nemcsak rendtelenségnek a jele, hanem az egészségre is veszedelmes.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le az «Ismerek egy szép országot» c. költemény 3. szakaszát emlékezetből, 4. szakaszát pedig a könyvből!

2. Az 50. olvasmányból írd ki 15 igét!

3. Írd le a következő szokat:

Tanulok. Kérek.

Ülök. Tanulsz. Tanul. Kér.

Tanulunk. Kérünk. Tanultok.

Kértek. Ültök. Tanulnak. Kérnek.

Egyes szám:

Első személy -ok (-ek, -ök)

Második személy -sz

Harmadik személy ----

4. Írd le a következő mondatokat!

A fekvő vonások helyébe írd odaillő személynév-másokat:

- tanulok. - kérek.

- ülök. - tanulsz.

- tanul. - kér. - tanulunk. -kérünk.

- tanultok. - kértek. - ültök.

- tanulnak. - kérnek.

Többes szám:

Első személy -unk (-ünk)

Második személy -tok (-tek, -tök)

Harmadik személy -nak (-nek)

Az igével azt is ki tudjuk fejezni, hogy az első személy, vagy a második személy, vagy a harmadik személy cselekszik-e.

Az ige végén levő ragok személyragok, mert a személyt jelzik. Személyragok: -ok (-ek, (-ök), -sz, -unk, (-ünk), -tok (-tek, -tök), -nak (-nek).

5. Írd le a következőket:

a) Tudok egy szép verset; tudsz-e te is egyet? Hát ti tudtok-e? - Mit szedtek? Hát te mit szedsz? Epret szedek. - Szeretsz engem? Szerettek-e engem mindnyájan? Én minden jó embert szeretek.

b) Kérsz, félsz, ülsz, szedsz, szenvedsz, szaladsz, látsz, ütsz, aratsz; szedek, szedtek; maradok, maradtok; fáradok, fáradtok; kötök, köttök; mutatok, mutattok; futok, futtok; látok, láttok.

6. (Levél.)

Nagyon tisztelt Tanító úr!

Kis leányom, Boriska, kedden és szerdán nagyon köhögött. Ágyban fekvő beteg volt. Ezért nem mehetett az iskolába. Nagyon kérem, szíveskedjék Boriskám mulasztását igazolni.

Mély tisztelettel

Jegyenyésztanya, 1907. január 30.

Török Istvánné.

TIZENNYOLCADIK HÉT.

52. A határ télen.

Vastag hólepel borítja a földet. Olyan a határ, mintha halotti lepedővel volna beterítve, mozdulatlan a tájék. A szántóföldek és rétek nagy fehérségéből csak egy-egy száraz kóró, egy-egy magányos bokor mered ki. Szinte bántó csönd uralkodik.

A kis patak, amely nyáron vígan csacsogva kanyarog partjai között, most elnémult. Vastag jégpáncél feküdt rája. A jégpáncélt pedig befödte a hó. Nemcsak az, amely a szürke fellegekből hullott rája, hanem az is, amit a sivitó északi szél hordott oda.

Nem is tudnók, hol a patak, ha a búsuló vén fűzfák nem mutatnák.

Az erdő fái zúzmarásan tekintenek reánk. Ha néha kisüt a nap, a fák és bokrok zúzmarája vakítóan ragyog, mint millió és millió gyémántcsillag. Ilyen szép gyémántjai a királynak sincsenek!

Ez a csönd, ez a fagyos némaság még sem jelenti a halált. A tiszta havon állati lábnyomok mutatják, hogy a természetben most is van élet. Erre nyúl szaladott. A falu felé visz az útja. Bizonyosan a szélső gyümölcsös kertek felé tartott, ahol gyöngye kérgű, fiatal fák vannak. Egy helyen a nyomok véget érnek. Ott a hó széjjel van rúgva rajta; elszórt szörccsomók és vércsöppök jelzik, hogy szörnyű dolog történt. Valami ragadozó madár - talán parlagi sas - lecsapott a jámbor nyuszira. És volt nyuszi, nincs nyuszi. A kegyetlen rabló gyomrában lelta a sírját.

A nagy természetben örökös az ádáz harc. A paraj, a konkoly, a vadóc elnyomja búzáunkat, ha meg nem védjük. A gyom elszívja a táplálékot kerti veteményeinktől, ha szorgalmasan nem gyomláljuk. A moha és a sokféle élősdigomba a fák életnedvét szívja ki. Egyik növény a másik rovására akar megélni. Még ádázabb ez a harc az állatvilágban. Ott egyik a másikat marja, falja. Különösen télen dül az állatok közt rettenetes küzdelem a létért. Aki a friss óról olvasni tud, az a havas határban sok véres csatának történetét ismeri meg.

Télen nincs sűrű lomb, mely a kis madárkákknak, a nyulaknak és őzikéknek rejtekhelyet adna. Különben is kénytelenek szegények közelebb húzódní a fálvakhöz, ahol eleséget találhatnak. A magasban kőválygó rabló madár, a vérengző farkas, a kegyetlen hiúz és a ravasz róka ilyenkor viszi véghez a legnagyobb pusztítást a gyöngye kis állatok között.

Az emberek ne kövessék az állatok példáját. Éljenek egymással békében!

Az erősebb ne üldözze a gyengét, sőt inkább oltalmazza, gyámolítsa!

53. Értzi már a madár...

*Vadonerdőn végig
Süvölt a hideg szél;
Értzi már a madár,
Hogy közeleg a tél.*

*Mindig beljebb-beljebb
Húzódik szegényke,
Kertünknek fájára,
Házunk közelébe.*

*Hideg már a fészke,
Fogy az eledele,
Süvölt a hideg szél,
Hull a fa levele.*

*Meg is kocogtatja
Néha az ablakot,
Szórjatok szegénynek
Egy kis morzsát, magot!*

54. A halálbagoly.

Szegény halálbagoly! Mennyit üldözik, mennyit ki-
nozzák és milyen érdemetlenül!

Nappal csöndesen ül a rejtekhelyén: elhagyott épüle-
tek, tornyok, templomok padlásán. Csak éjjel indul
vadászatra. Ilyenkor pusztítja az egeret, ezt a nagy
kártevőt.

Ha a nagy munkában elfárad, pihenőt keres. És bár a
sötétség madara, rendszeren a világos ablakok közelébe
vágycokozik és odahívja társát is: Kuvik! Kuvik!

A falusi ember házában késő éjjel ok nélkül nem ég a lámpás, vagy a
gyertya. Nagy dolognak kell ott történni. A leggyakrabban az olyan
házban nehéz beteg fekszik, aki talán utolsó óráit éli.

És ha most az éj madara éppen a szegény beteg ablakán kiáltja
«Kuvik» szavát, kész a babonás gondolat, hogy a beteg halálát
hirdeti a «halálmadár».

Pedig ő szegény sem oka, sem hírnöke a halálnak. Odarepülne ő
akkor is a kivilágított ház közelébe, ha ott javában vigadnának; hisz
őt csak a világosság csalja oda.

De ezzel a babonás emberek nem törődnek. Nem, még azok sem,
akiket már az iskolában fölvilágosítottak. Üldözik tehát a jó barátot.

A bagoly nappal gyengén lát. Sérti a világosság a szemét s ilyenkor
könnyű elfogni. Fogdossák is mindenfelé. Hogy boszújukat töltsék
rajta, hogy elriasszák az udvarról még a társait is, elevenen kiszege-
zik kifeszített szárnyainál fogva a pajták kapujára, istállók ajtajára.
Szegény halálbagoly!

Nyelvgyakorlat.

1. Másold le az «Érzi már a madár» c. költemény 1. és 2. szakaszát!

2. Írd le a következő kérdéseket. A kérdések után levő fekvő vonalak
helyébe írd odaillő feleleteket. Minden felelet csak egy szó legyen!

Mit csinálsz éjjel? - Mit csinálsz a templomban? - Mit csinálsz, ha a
tanító úr magyaráz? - Mit csináltok a jégen? - Ki segíti meg az
árvákat? - Ki gondoz tégedet? - Mi lesz a vízből, ha megfagy? -

Némely mondatból kihagyjuk az alanyt vagy az állítmányt. Az ilyen mondat kihagyásos mondat.

3. Írjátok le a következőket:

a) (Farkas játék.) Gyertek haza ludaim! - Nem merünk! - Mitől féltetek? - Farkastól! - Hol van? - Bokorban! - Mit csinál? - Mosdik! - Miben mosdik? - Arany medencében! - Mibe törülközik! - Kis cica farkába!

b) Kertbe, kertben; iskolába, iskolában; templomba, templomban. - Hová sietsz? Az erdőbe. - Hol voltál? Az erdőben. - Hová jártok ünnepnapokon? A templomba. - Hol imádkoztok? A templomban.

4. Feleljetek a következő kérdésekre, azután írjátok le a feleleteket: Hasznos madár-e a halálbagoly? Miért? Mit hisznek róla a babonás emberek? Igazuk van-e? Miért repül a halálbagoly oda, ahol beteg mellett virrasztanak? Hogyan bánnak vele a tudatlan emberek?

TIZENKILENCEDIK HÉT.

55. Rege a csodaszarvasról.

Réges-régen, messze keleten, élt egy hatalmas fejedelem, kit Nemrótnak hívtak. Nemrót nagy vadász volt, s két legidősebb fia, Hunor és Magyar is korán hozzá szokott a vadak üzéséhez.

Mikor Hunor és Magyar férfiakká lettek, különváltak apjuktól és anyjuktól, Enéhtől, s külön sátrakban telepedtek le. Történt egyszer, hogy nagyobb vadászatra mentek. Hunor is, Magyar is ötven vitéz ifjút választott maga mellé kísérorül és jól fölfegyverkezve, kiindultak a nagy pusztaságba. Nappal vadásztak, este pedig egy-egy patak mellett megszállva, vígan lakomáztak az elejtett vadakból. A vadászat mindig tovább vitte őket. Egyszer csak csodaszép gímszarvas bukkant fel előttük. Az ifjak utána iramodtak a szarvasnak, és napestig üldözték. Ekkor a vad nyomtalanul eltűnt előlük az erdők sűrűjében. Másnap reggel azonban már ismét előttük cikázott és újra kezdődött a hajsz. Így csalogatta őket a szarvas maga után egy ingoványos vidékre s azon át egy szép nagy szigetre.

Ott a szarvas, mint a pára - Kőd előtte, köd utána, - Míg az ember széjjel nézne, - Szemök elől elenyésze.

Hunor és Magyar ekkor összejárták a szigetet. A sziget földje nagyon megtetszett nekik. Folyóiban sok volt a hal, a réteken dús fű nőtt, a faoduból méz csöpögött, a sűrű erdőkben pedig vad is volt bőven. Visszatértek tehát szüleikhez, búcsút vettek tőlük s barmaikkal és minden vagyonukkal az ingoványok közé telepedtek. Idővel úgy elszaporodtak, hogy a szigeten meg sem fértek, hanem előzőlötték a szomszéd tartományokat is.

Hunornak és társainak utódaiból lettek a hunok, Magyarinak és embereinek ivadékaiból származtak a magyarok. Idők multán Hunor és Magyar ivadékaik itt is úgy megsokasodtak, hogy az ősi föld nem bírta őket eltartani. Fölkerekedtek tehát a hunok és elindultak nyugat felé új hazát keresni. Vándorlásaik közben sokféle ellenséges népeken keresztül a Tiszáig jutottak. És mivel nagyon megtetszett nekik ez a föld, elhatározták, hogy itt mindenestől megtelepednek. Úgy is cselekedtek. Az itt talált népeket legyőzték és az országot maguknak elfoglalták. Azután pedig Attilát királyukká választották.

56. A magyar nemzet.

*Járjatok be minden földet,
Melyet Isten megteremtett,
S nem akadtok bizonyára
A magyar nemzet párfjára.*

*Ha a föld Isten kalapja.
Hazánk a bokréta rajta!
Oly szép ország, oly virító,
Szemet-lelket andalító.*

57. Erdős vidék.

Hazánk északi részében vannak a legszebb fenyvesek. Ezek többnyire a magas hegyvidék sziklás bérceit borítják. Ahol a tengeri már nem érik meg, a szántóvető már csak zabot és árpát vet: ott díszlik a fenyőerdő.

A fenyő a legszálasabb fa. A sűrűn álló fatörzsek egymást érő koronái sötétes árnyékba borítják az erdő alját. A lehullott tűlevelekkel vastagon borított talaján oly kellemes a járás, mint a legpompásabb puha szőnyegen. A levegő gyanta-illattal van telve. Mély csönd uralkodik köröskörül, mert a lombos erdők énekesei a fenyvest kerülik. Csak a fekete harkály kopácsolása zavarja meg itt-ott a csendet.

A Tisza- és Dunamentén levő tölgyeseknek egészen más a képük. Tavasszal és nyár elején rendszeren előnti ezeket az erdőket az árvíz, amely dúsán táplálja a talajt termékenyítő iszapjával. Ilyenkor

nagyon érdekes az erdő. Egy helyen a vízből kiálló törzsrészekre és magasabb bokrokra csoportosan tekerődznek a kígyók. Másutt a búsan guggoló róka úszik egy ringó szálfán. Szárcsák, kacsák és más vízimadarak repdesnek csónakod mellett. Fejed fölött pedig fehér és fekete gólyák, meg a halász- és kígyász-sasok kóvályognak. A friss zöld színnel pompázó erdő fáin vidám rigók fütyörésznek. A messzire terjedő víz sima tükreben virágzó tölgyek és szép lombú nyárfák nézegetik magukat.

De nem olyan szép ez a vidék, ha a sima hullámokat a vihar föl-korbácsolja. Ha szélvész rázza a fákat, a letört ágak messze hallatszó recsegéssel zuhannak le az áradatba. Sajkáddal ilyenkor az erdőben haladva, nem tudod, hogy a vízből kiálló tuskókat, vagy az utadban álló fákat kerüljed-e? Az elárasztott erdő ilyenkor szép és borzalmas egyszerre. Borzalmas azért, mert már nem egy ember életét kívánta áldozatul.

Nyelvgyakorlat.

1. Másold le a könyvből az 55. olv. második szakaszát!

2. Írd le emlékezetből «A magyar nemzet» c. költeményt!

3. Írd le a következő mondatokat. A fekvő vonások helyébe írd odaillő személy névmásokat:

a) - már tudom a leckémet. - is tudod már? - még nem tudja. Ezt - is tudjuk. Hát - miért nem tudjátok? Hiszen - is tudják már.

Egyes szám:
Első személy - am (-em, -óm)
Második személy -od (-ed, -öd)
Harmadik személy -ja (-i)

b) - ezt a könyvet kérem apámtól. - a másikat kéred tőle? Hát - melyiket kéri. Ha jön az ellenség, - is megvédjük hazánkat. Hát - megvéditek-e. - bizonyára szintén meg-

Többes szám:
Első személy -juk (-jük)
Második személy -játok (-itek)
Harmadik személy -ják (-ik)

Az igék végén ilyen személy rag ok is vannak: -om (-em, -öm), -od (-ed, -öd), -ja (-i), -juk (-jük), -játok (-itek), -ják (-ik).

4. Megírja, lerajzolja, megtalálja, mondja, tudja, eladja, megoldja, látja, kibontja, megmutatja, bántja.

5. Megírjuk, lerajzoljuk, kérjük, tudjuk, eladjuk, védjük, látjuk, féltjük, mutatjuk, megkötjük.

6. Megírójátok, gondoljátok, megtaláljátok, tudjátok, mondjátok, eladjátok, tanítjátok, siratjátok, bántjátok, mutatjátok, szántjátok, hajtjátok.

7. Megírják, lerajzolják, gondolják, tudják, mondják, eladják, bántják, mutatják, tanítják, siratják.

8. Feleljetek a következő kérdésekre, azután írjátok le a feleleteket: Mi volt Nemrót? Hány fia volt és hogy hitták őket? Ezek hová tévedtek vadászat közben? Mire kérték azután atyjukat? Megmaradtak-e új hazájukban? Melyik két nemzet származott Hunortól és Magyartól?

HUSZADIK HÉT.

58. A nagylaki iskolás fiuk.

*Anyám, anyám, édes anyám,
Adj kenyeret, széles karéjt,
Jól neki eressed a kést,
Sok is legyen, jó is legyen,
Iskolába megy kis fiad.*

*És ez mindennap így megyen,
És így megyen minden háznál:
Kakastejjel, varjújajjal
Sütött kenyért egyre hordják
Iskolába járó fiuk.*

*Minek neked széles karéj?
Kicsinyke vagy, kicsit eszel.
Megárt a sok, rosszul tanulsz,
Rest tanuló a jóllakott.
Iskolába minek kenyér?*

*Anyák otthon el nem tudják
Vélni, honnan ennyi éhség?
Még az ebédnél megmaradt
Falatot is eldugdossák
Iskolába járó fiuk.*

*Édes anyám, kedves anyám,
Ne szánd tőlem karéj kényért.
Leckém mondom, mint a patak;
Nagy munka közt kicsiny fiad
Iskolában megéhezik.*

*Édes anyák meg nem tudják,
Meg nem tudják a tanárok,
Sem a bírák, sem a papok,
Hová hordják a kenyeret
Iskolába járó fiuk.*

*De megtudja igaz Isten,
Mindent látó, mindent halló:
Amit tesznek nagy titokban,
Elhallgatva, rejtegetve,
Iskolába járó fiuk.*

*Tíz szegény fiu van köztük,
Kiknek otthon nincs mit enni:
Hetek óta, havak óta
Így táplálják e tíz pajtást
Iskolába járó fiuk.*

59. A község is gyakorolja a felebaráti szeretetet.

A jó ember minden embertársát testvérének tekinti. Másokat nem károsít meg. A gyöngéket és ügyefogyottakat segíti, pártolja. Az özvegyeket és árvákat gyámolítja. A koldustól az alamizsnát nem sajnálja.

Azonban nagyon sok a gyámolításra szoruló ember, a nyomorék, a gyöngö aggastyán, a szegény özvegy, az elhagyott árva. Egyes emberek jótékonyága nem segíthet valamennyin. Ezért a községnek is kötelessége, hogy a gyámoltalanokat segítse. A község a lakosok adójának egy részét erre a célra fordíthatja.

A nagyobb községek kórházat állítanak, ahol a vagyontalan betegeket ingyen gyógyítják. Megteszi ezt némely kisebb község is.

Néhol a község szegényházat állít. Ebben az elszegényedett öreg emberek, akiknek nincs a világon senkijük, ingyen kapnak szállást, ételmezt és ruházatot.

Sok helyen van községi árvaház, ahol a gyámoltalan árvákat nevelik addig, míg maguk meg nem kereshetik kenyerüket.

Amely község nem tud szegényházat állítani, az legalább állandóan segíti a szegényeit pénzzel, élelmiszerral, hogy ne legyenek kénytelenek koldulni.

Némely nagy városban van külön intézet, amelyben a siket-némákat beszélni tanítják, vagy a szerencsétlen vakokat munkára nevelik.

A község adót szed lakosaitól, hogy a felebaráti szeretetet gyakorolhassa. A lakosok szívesen adóznak ilyen nemes célra. Hiszen amit a szegényeknek és nyomorultaknak adunk, azt az Istennek adjuk. Ő majd megfizet érte.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le «A nagylaki iskolás fiuk» c. költemény 1. szakaszát emlékezetből, 2. szakaszát pedig a könyvből.

2. Írd le a következő mondatokat és húzd alá a bennük levő igéket: Iskolába megy kis fiad. Leckém mondom, mint a patak. Édes anyák meg nem tudják. De megtudja igaz Isten, így táplálják e tíz pajtást.

megy, mondom,
megtudja, táplálják:
Ez mind most történő
cselekvés.

3. Írd le a következő mondatokat és húzd alá a bennük levő igéket: Iskolába ment kis fiad. Leckém mondtam, mint a patak. Édes anyák meg nem tudták. De megtudta igaz Isten, így táplálták e tíz pajtást.

ment, mondtam,
megtudta, táplálták:
Ez mind elmúlt cselekvés.

Az igével azt is ki tudjuk fejezni, hogy a cselekvés különböző időben történik.

4. Írd le a következőket:

a) Hímez-hámoz. Csetlik-botlik. Lót-fut. Dúl-fül. Jár-kei. Dirmeg-dörmög. Sír-rí. Lim-lom. Giz-gaz. Dirib-darab. Ákom-bákom. Szánom-bánom. Dinom-dánom.

b) Édes jó Nagypám!

Nem is tudom kimondani, mennyire megörültem a szép képes könyvnek, melyet nevem napjára küldött.

Nagyon szépen köszönöm. Egyszer már elolvastam végig, de elolvasom még többször is. Meg akarom tanulni azokat a gyönyörű elbeszéléseket.

Kedves szüleim és testvéreim tisztelik és csókolgatják a drága jó nagypót. Én is csókolom a kezét és maradok

Cegléd, 1906. május 1.

hálás unokája

Vajda Endre.

HUSZONEGYEDIK HÉT.

60. Attila.

Attila lett a hún nép leghatalmasabb fejedelme. Székhelye a Duna és Tisza között, Szeged tájékán volt. Ha roppant seregével valamely országba berontott, nyomában pusztulás, vérontás és mindenféle veszedelem járt. Ezért az idegen népek annyira féltek tőle, hogy elnevezték Isten ostorának.

Attila zömök testű, széles mellű, erős ember volt. Egyszerű ruházatban járt, sem arany, sem drágakő nem csillogott a köntösén; de azért büszke magatartásából, villogó szemének tekintetéből mindenki észre vehette, hogy nem közönséges halandó. Rendszerint keveset beszélt. Ha megharagították, arca elkomorodott, szeme szikrázott; ilyenkor a legbátrabbak sem mertek eléje lépni.

Ellenségei rettegettek tőle. Rosszul jártak azok, akik neki hízelegtek. A gyávákat, az alattomos embereket szívéből utálta és megvetette. Barátságos volt saját népe és azok iránt, akik meghódoltak neki; az esedezőkkel szemben könyörületes, hívei és szolgálói iránt nagylelkű volt.

Uralkodása kezdetén egy pásztor-ember hatalmas kardot vitt hozzá, amelyet nyájának legeltetése közben talált. Erről a hatalmas kardról aztán azt hirdették a pogány hűn papok, hogy istenük juttatta Attila kezébe, hogy vele meghódítsa a világot. Ez a hit jókerman meg is valósult, mert Attila a maga birodalmát a tengerekig kiterjesztette és számos népet legyőzött.

Hadjáratái alkalmával történt egy ízben, hogy egy nagy, gazdag és erős olasz várost sokáig hiába ostromolt seregével. Vitézei e miatt már csüggedezni kezdtek. - Ámde mi történt? Attila megpillantott egy gólyát, amely éppen akkor hordta el kis fiait a városból. Rögtön rámutatott a bölcs vezér és elhitette seregével, hogy a gólya azért költözik ki a városból, mivel előre érzi, hogy az csakhamar el fog pusztulni. A hűn vitézek ezen felbátorodva, új ostromra készültek és csakugyan bevették a várost.

Hogy Attila nem volt oly szívtelen és kegyetlen, mint amilyennek sokan mondják, azt számos tette bizonyítja. Például Róma városát elpusztíthatta volna, de megkegyelmezett neki, mert a római főurak és a pápa könyörgésükkel meg tudták engesztelni nagy haragját. Ekkor mondta neki a pápa azt a bölcs mondást, hogy az az igazi hűs, aki magamagát le tudja győzni.

81. A természet ébredése.

Február hónap vége felé hirtelen megenyhült az idő. A hó és a jég olvadásnak indult. Az ereszekről csurgott a hólé és csörögve hullottak le a jégcsapok. Az utcán apró kis erekben folydogált a víz.

Mire március hónap beköszöntött, már alig lehetett a faluban és környékén havat látni. A nap meleg sugaraival végigcsókolta a földet. És ettől a meleg csóktól a fák rügyei zsendülni kezdtek. A gyöngye öszi vetés is nekibátorodott és szép zöld színűre festette a barna táblákat. Oh, az áldott tavaszi nap sugara csodákat művel! Új életre kelti a téli álmukat alvó állatokat. Izenetet küld az idegenbe költözött vándormadaraknak, hogy készülhetnek már hazafelé. És az ember szívét is örömmel, boldogsággal tölti el.

Tavaszelő hónap napsugaras vasárnapjain a gyermekek kint sétálnak az erdőszélen. Hóvirágot szednek és hallgatják a fészekrakó madárkák csicsergését. Az újra éledő fűszálak közt aranyos hátú bogárkák és hangyák nyüzsögnek. A patakban a tiszta kék ég tükröződik. Barkás fűzfák hajolnak a patak vize fölé és kíváncsian nézegetik a fürge halacszkákat, melyeket a napfény a víz színére csal. Minden él, örül, ragyog! A faluból harangszó szálldogál a gyermekek felé és ők kezüket összetéve, így fohászkodnak:

«Édes jó Istenem, dicsértessék a te neved! Íme, te új életre keltetted a természetet, fényt, meleget és boldogságot árasztottál a földre. Áldom a te jóságodat!»

62. A fiu és a pacsirta.

*Gyer ide, szállj ide,
Te dalos pacsirta!
Nézd csak, nézd, milyen szép
Aranyos kalitka!*

*Jobb lesz itt, ha mondom,
Mint kicsi fészekben.
Úgy élsz majd, éldegélsz,
Kis király se szebben.*

*Minden, amit kívánsz,
Teljesül egyszerre.
Szép ezüst vályúból
Ihatol kedvedre.*

*Nem csinálsz egyebet,
Te dalos madárka,
Csak dalolsz énnekem;
Ennyi lesz az ára!*

*Köszönöm, jó fiu,
Nem kérek belőle!
Jobb nekem szegényen
A szabad mezőbe!*

*Nem fényes a fészekem,
Mint az a kalitka,
Boldogabb a rögben
Mégis a pacsirta.*

*Felszállok a porból
Lebegő szárnyamon.
Hirdetem a tavaszt
Szívemből, szabadon.*

*Dalom nem eladó,
Imádság az nékem!
Szabadságdalommal
Az Istent dicsérem.*

1. Írd le emlékezetből «A nagylaki iskolás fiuk» c. költemény második szakaszát!

2. Írd le a következő mondatokat. Húzd alá bennük azokat az igéket, a melyek most történő cselekvést jelentenek: Kiülök a dombtetőre, onnan nézek szerteszét. Elment a tél, elvitte a hideget. Zöldül az erdő, nyílnak a virágok. Látom, hogy félsz tőlem. Miért félsz? hiszen nem bánталak! Ezt a kerek erdőt járom én. Pitypalattyol a fűrjecske, csicsereg a villás fecske. Tavaly itt fészkelte a gólya. A méhecske megnézi, milyen világ van idekint.

A most történő cselekvést az ige jelen idejével fejezzük ki.

3. Írd le a következőket:

Úgy él, mint hal a vízben. Úgy élnek együtt, mint a galambok. Ki mit szeret, arra néz. Ki a kicsit nem becsüli, az a nagyot nem érdemli. A hol nincs, ott a király sem talál. Aki mer, az nyer. Addig jár a korszó a kútra, míg el nem török. Addig üsd a vasat, míg tüzes.

HUSZONKETTEDIK HÉT.

63. Tulipántos öreg láda...

*Tulipántos öreg láda
Amelyen én tanulgattam,
Régesrég áll a szobába',
Sok szép mesét olvasgattam.*

*Van szobánkban bútor elég,
Mind csupa új, mind csupa szép,
Másoknak is becses, drága...
Nekem legszebb ez a láda.*

*Körülötte csend és béke;
Édes anyám, Isten áldja,
A múlt idők szép emléke.
Itt tanított imádságra!*

*Azóta az idő haladt,
De a szívem csak jó maradt;
Járok messze idegenbe,
S az a láda jut eszembe.*

*Régen volt új, rég pingálták
Sok-sok cifra tulipántját.
Régen járom a világot
S szebbet náluk nem talállok.*

*Tulipántos öreg láda
Régesrég áll a szobába',
Körötte csend és béke,
A múlt idők szép Emléke.*

64. Matyi és az óriás.

Gondtalanul és vígan élte Matyi a világát, mint valami kis király. Egész áldott nap a szabadban ugrált. Széles jó kedvében füttyörészett és énekelt, csak úgy zengett tőle a tájék.

Egyszer Matyinak kedve kerekedik, bemegy a rengeteg erdőbe. Csatangol, barangol, végre a vígan csörgedező patakhhoz ér. Lehajol, hogy tiszta vízből igyék, hát - uram fia! - egyszerre csak megragadja hátulról valami durva kéz. Ez a kéz egy óriásé volt, egy hatalmas óriásé, aki százszorta nagyobb volt Matyínál. Az óriás egy darabig vigyorogva gyönyörködött szegény Matyi rémületében. Aztán kapta, bedugta egy zsákba, a zsákon egyet csavarintott, a vállára vetette és ballagott vele hazafelé.

A szegény Matyi sikoltott, ahogy a torkán kifért, rúgkapált és tépte a zsákot. Mind hiába. Az óriás nevetve ment tovább és ügyet sem vetett Matyi kétségbeesett óbégatására.

Otthon az óriás kivette Matyit a zsákból. Milyen lakás! Négy rideg fal, sem lomb, sem virág. A szegény Matyi szíve összeszorult. Azt hitte, no most mindjárt vége lesz. De nem. Az óriás nem ölte meg, hanem betette egy szűk ketrecbe. Ebben semmi egyéb nem volt, mint egy darab száraz kenyér meg valami edényben egy kis víz. Mikor Matyi magára maradt, kétségbeesetten fejjel nekiment a ketrec vasrácsának, úgy hogy több helyen kiserkedt a vére. Majd a rács közt próbált kibújni. Nem lehetett. Ilyen gyötrelmek közt töltötte az éjszakát.

Másnap már korán reggel ott termett a ketrecnél az óriás. Látta, hogy Matyi nem evett a kenyérből, nem ivott a vízből. Hogy is evett, ivott volna az istenadta, mikor lelke tele volt búval és bánattal?! Az óriás fogta és erőszakkal tömött a szájába kenyeret úgy, hogy szegény Matyi majd megfűlt.

Megint egyedül maradt Matyi nagy keservével. Visszagondolt vidám játszótársaira, a napfényre, a fákra, a virágokra, az édes szabadságra, amely immár örökre elveszett. Ilyen kedvben töltötte a szerencsétlen Matyi fogságának második napját és éjjelét. Harmadnapra azt követelte tőle kínzója, hogy legyen víg, daloljon, énekeljen, mint annak előtte. De hogy tudjon ő a börtönben vidám lenni? Hogy tudjon vígan énekelni, mikor szegény szíve a megrepedésig tele volt keserűséggel?

Hogy nem hajtott a szavára, az óriás türelmetlen lett. Kapta, kirántotta Matyit a ketrecből, hogy majd kényszeríteni fogja az éneklésre. De hatalmas ujjával szíven szorította a szerencsétlent. Matyi felsikoltott, egyet-kettőt vonaglott, meghalt...

Ti azt hiszitek, úgy-e, hogy ez mese? Pedig dehogy az! A szegény Matyi madár volt, az óriás pedig egy kegyetlen fiu.

65. A levegő.

Teljesen üres tér sehol sincs a föld kerekiségén. Ha valamely helyről hisszük is, hogy üres, az csak látszat. Mert mindenütt van levegő.

Legyezgesd magadat a tenyereddel, vagy a könyveddel! Tudod-e, mi az a hűvösség, ami arcodat éri? Az a levegő.

Végý a kezedbe egy talpas üvegpocharat. Azt hiszed, hogy üres, úgy-e bár? Pedig tele van levegővel. Nem hiszed? Hát végý elő egy vízzel telt tálat. No most fordítsd a poharat szájjal lefelé és nyomd bele a vízbe! Mi történik? A víz kívülről befődi az egész poharat, de a belséjébe nem tud behatolni. Miért? Mert ott levegő van. A te helyedre sem ülhet le más gyermek ugyanakkor, amikor te ülsz rajta. No most billentsd félre a poharat, úgy hogy egyik széle a vizen kívül legyen! Mi történik? A víz behatol a pohárba. Miért? Mert a víz kiszorította belőle a levegőt. Éppen úgy, mintha téged egy társad leszorítana a helyedről és ő ülne oda.

Levegő nélkül az ember, az állat és a növény nem élhet meg. Fogd be a szádat és az orrodat! Vajjon sokáig kibírod-e így?

A levegő többféle anyagból áll. Egyik anyaga az emberi és állati élet fentartására alkalmas; a másik az egészségre ártalmas.

Az ember lélezkzik. Mellkasa és a mellkasban tüdeje folyton jár, mint a kovácműhelyben a fűjtató. Mikor a mellkas kitágul, levegő hatol a tüdőbe. A levegőnek azt a részét, amely az egészségre hasznos, a tüdő kiválasztja és átadja a vérnek. Az egészségre káros részeket pedig, amelyeket a vér eltávolított magából, a kilélekezéskor kilöki a tüdő.

Ha a szobában sok ember van együtt, ezek a levegő jó részeit lassanként elfogyasztják. Megtöltik a levegőt káros anyagokkal, amelyeket a tüdő kilökött magából. Ilyen módon a szoba levegője megromlik és az ott levők romlott levegőt szívnak magukba. Elgondolhatjátok, hogy milyen káros ez az egészségre! Ezért nem szabad sok embernek huzamos ideig együtt tartózkodnia a zárt szobában. Ezért kell ki-

nyitni az ablakokat, hogy a romlott levegő kimehessen és helyette jó levegő jöjjön be.

A tudatlan emberek ezt nem akarják belátni. Az ablakokat, különösen télen, ki nem nyitnák semmiért sem. Sajnálják a meleget, félnek a friss levegőtől.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a «Tulipántos öreg láda» c. költemény 1- és 2. szakaszát emlékezetből!

2. Írd le a következő mondatokat és húzd alá bennük azokat az igéket, amelyek elmúlt cselekvést jelentenek: Járom a világot. Sok szép mesét olvastam. Édes anyám itt tanított imádságra. Járok messze idegenbe. Itt születtem én ezen a tájon, az alföldi szép nagy rónaságon. Elment a tél, elvitte a hideget. Kossuth Lajos azt üzenté, elfogyott a regimentje.

A már megtörtént, elmúlt cselekvést az ige múlt idejével fejezzük ki. A múlt idő jele mássalhangzó után t, magánhangzó után tt.

3. Írd le a következőket: írtam, tanultam, kerestem, híttam, vittem, vettem, tudtam, szedtem, eladtam, megmondtam, küldtem, kötöttem, ütöttem, tanítottam.

4. Felelj írásban a következő kérdésekre: Kik a falusi község előjárói? Ki választja őket? Mi az ő kötelességük? Ki áll a járás élén? Ki áll a megye élén?

HUSZONHARMADIK HÉT.

66. Népek vándorlása.

Attilának három fia maradt. Ezek apjuk halála után a birodalmon megosztottak, egymással egyenetlenkedtek és a hún népet testvérháborúban gyöngítették, rontották. A meghódított népek kapva-kaptak a kedvező alkalmon, megrohanták a viszálykodó testvéreket és legyőzték a hún népet. A maradék hunok Csaba királyfi vezérlete

alatt visszamentek Ázsiába. Csak néhány ezer maradt itt Csaba népéből. A monda szerint ezektől származnak a székelyek.

A hunok után sok mindenféle nép lakta ezt az országot. Mert akkoriban volt a népvándorlás. Számos nép nem tudott hazájában megmaradni a rossz szomszédok, vagy egyéb okok miatt. Ezek a népek elindultak új hazát keresni. Ahány nép ezt az országot útba ejtette, majdnem valamennyinek kedve támadt itt letelepedni. Mert ilyen áldott szép országot útjukban sehol sem találtak. Folytonos háborúskodás folyt köztük Attila országáért. Öt-hatféle nép is lakott itt egyszerre és egyik a másikat szorongatta.

Azonban messze napkelet táján, Ázsiában, élt a hún nép rokona, a magyar, amely ott nagyon elszaporodott. Jó négyszáz esztendő múlt el azóta, hogy Csaba és népe visszatért Ázsiába, a testvér magyar néphez. Azóta a magyarok mindig vágyakoztak a Duna és Tisza vidékén elterülő szép országba.

67. A magyarok útra kelnek. Álmos vezér.

A magyarok vezérei, kiket közönségesen hét magyarnak neveztek, tanácsot tartottak. Elhatározták, hogy új hazát szereznek maguknak ott, ahol hajdan Attila birodalma volt.

Útra keltek tehát családostul és minden jószágostul. Álmos, Előd, Ond, Kund, Tas, Huba és Töhötöm voltak akkor vezéreik. Útközben belátták, hogy jobban boldogulnak, ha egy vezér parancsol mind a hét nemzetségnek. Álmost szemelték ki a fővezérségre, mert ő volt a legkitűnőbb köztük. Így szóltak tehát Álmosnak: - Mától fogva téged ismerünk vezérünkül s ahova szerencséd vezérel, oda követünk.

Álmos elfogadta a fővezérséget. Megfogadta, hogy amit közös erővel foglalnak el, abban a vezérek mindegyikét részesíti és tanácsuk nélkül semmi fontos dologba nem kezd. A fejedelmek viszont megfogadták, hogy a fővezért mind ők, mind pedig az ő utódaik mindig Álmos családjából választják.

Erre egy ősz táltos előhozta a szent edényt, a hét magyar megmetsette karján a véreket és véröket az edénybe csurgatva, így szólottak: «Így omoljon ki annak vére, ki akár közülünk, akár utódaink közül hűtlen lenne a vezérhez. Így folyjon a vezér vére is, ha valaha megszegi szent esküvését!»

Ekkor őseink Álmos vezérlete alatt útra keltek és sok viszontagság után megérkeztek mai hazánkba. Azonban Álmos már öregnek és gyöngének érezte magát az ország elfoglalására. Tanácsot tartott tehát a fejedelmi személyekkel. Ezeknek beleegyezésével fiát, az ifjú, vitéz Árpádot tette vezérré és rája bízta az ország elfoglalását.

68.

*Isten, áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel.*

*Őseinket felhozád
Kárpát szent bércére,
Általad nyert szép hazát
Bendegúznak vére;*

*Balsors, akit régen tép,
Hozz reá víg esztendő!
Meggűnhődte már e nép
A multat s jövőndőt.*

*S merre zúgnak hajjai
Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai
Felvirágozának.*

69. A lakás.

Ősrégi időkben az ember még nem tudott házat építeni. Barlangban lakott, mint a vadállatok. Sok ezer esztendő múlva megtanulta a sátorkészítést és kunyhóépítést.

Amely nép baromtenyésztésből élt és barmaival ide-oda vándorolt, az sátrakban lakott. Ilyen volt hajdan a magyar nemzet is.

Így éltek, a biblia szerint, a pátriárkák is: Ábrahám, Izsák és Jákob. A földművelő népek azonban kunyhókat, házakat építettek.

Ma már az ember nagy mester az építésben. Szép házakat, gyönyörű kastélyokat, fényes palotákat és nagyszerű templomokat épít.

A falusi ember egyszerű házban lakik. Nem kívánja a pompát. Csak erőt, egészséget kér a jó Istentől. Ámde az erő és egészség a jó lakástól is függ. A szűk, sötét, nedves lakás megrontja az ember egészségét. Azért a jó lakás éppen olyan fontos, mint a jó táplálék és ruházat.

Milyen legyen az egészséges lakás? Legyen mindenképp elég tágas. A szerényebb családnak is szüksége van két szobára. Mert ha éjjel-nappal egy szobában lakunk, megromlik a lakás levegője; pedig a rossz levegő mérgező. Tisztogatni is jobban lehet a lakást, ha két szobánk van. De ha egyszobás a lakás, annál sűrűbben kell szellőztetni és takarítani. A szoba ablakai nagyok legyenek, hogy sok világosság és sok friss levegő férjen be rajtuk. Nézzenek napkelet felé, hogy a

délelőtti nap besüthessen rajtuk. Az ablakokat nyáron akár nap-hosszat is nyitva kell tartani. Télen a reggeli takarításkor tartsuk nyitva legalább félóraig, hogy a lakás jól kiszellőződjék. Napközben is szellőztetni kell néhányszor. - Ahol csak egy szoba van, ott a család menjen a konyhába, amíg a szoba szellőződik. Jegyezzétek meg magatoknak: kicsiny ablak, kevés egészség!

A szoba földje padlózott legyen. A padlót gyakran kell súrolni. A falakat évenként többször kell meszolni. Port ne tőrjünk lakásunkban. A poros, dohos levegő sok bajt okoz, különösen sok tüdőbetegséget. Magyarországon évenként annyi ember pusztul el tüdőbetegségben, amennyiből kitelnék száz közepes nagyságú falu. És ezt a nagy szerencsétlenséget nagyrészt az egészségtelen, túlszűfolt lakások okozzák.

Némely asszony és leány elhanyagolja a lakását, Inkább azzal törődik, hogy cifrán kiöltözködve mutatkozhassak az utcán. Az ilyenről szokták mondani: Úti cifra, házi ronda.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a «Himnusz» 1. szakaszát emlékezetből!
2. A «Népek vándorlása» c. olvasmányból írd ki a múlt időben levő igéket!
3. Írd le a következőket:
 - a) írtál, megtanultad, kerestél, elhíttad, vittél, tudtad, szedtél, küldtél, kötöttél, megütötted, tanítottál.
 - b) írt, megtanulta, beszélt, keresett, nézte, nézett, szedte, szedett, küldte, küldött, meghívta, vitt, tanított.
 - c) írtunk, tanultatok, kerestek, vittünk, elhitték, mondtuk, tudtátok, eladták, megütötték, leszakítottuk.
 - d) Hallja meg a háznak ura, éjfél utött már az óra! Adtál uram esőt, nincs köszönet benne. Szilágyi Erzsébet levelét megírta, szerelmes könnyével azt is tele sírta. Kockára tette mindenét. Vakot vetett neki a sors. Kudarcot vallott. Lovon ment, gyalog jött. Póru jár.
 - e) Keveset hozott. Sokat vett. Tejet vitt a vásárra. Szekeret húzott. Malmot hajtott. Ruhát szárított. Levelet küldött. Epret szedett. Verset mondott. Nagyot nevetett. Virágot ültetett. Földet szerzett. Hollót látott. Bakot lőtt. Halat fogott. Árkot ásott. Ásót vitt. Tanácsot adott.

HUSZONNEGYEDIK HÉT.

70. János vitéz az óriások hazájában.

*János vitéz ment, és elért nemsokára
Az óriásföldnek félelmes tájára.
Egy vágató patak folyt a határ mellett,
Hanem folyónak is jóformán beillett.*

*A pataknál állt az óriásföld csősze.
Mikor János vitéz a szemébe néze,
Oly magasra kellett emelnie fejét,
Mintha nézné holmi toronynak tetejét.*

*Óriások csősze őt érkezni látta,
S mintha memykő volna, úgy dörgött reája:
«Ha jól látom, ott a fűben ember mozog;
Talpam úgy is viszket, várj, majd rád gázolok»*

*S az óriás, amint rálépett volna,
János feje fölött kardját föltartotta.
Belelépett a nagy kamasz és elbődült,
S hogy lábát felkapta, a patakba szédült.*

*Volt ennek a tájnak sok akkora fája,
Hogy a tetejüket János nem is látta.
Aztán olyan széles volt a fák levele,
Hogy szűrnek is untig elég volna fele.*

*A szúnyogok itten akkorára nőttek,
Hogy ökrök gyanánt is máshol elkelnének.
Volt is mit aprítani János szablyájának,
Minthogy feléje nagy mennyiségben szálltak.*

*Hát még a nagy varjúk! hú, azok voltak ám!
Látott egyet ülni egyik fa sudarán,
Lehetett vagy két mértföldre tőle,
Mégis akkora volt, hogy felhőnek vélte.*

*Így ballagott János, bámulva mód nélkül,
Egyszerre előtte valami sötétül.
Az óriáskirály nagy fekete vára
Volt, ami sötéten szeme előtt állta.*

*Nem hazudok, de volt akkora kapuja,
Hogy, hogy... biz én nem is tudom, hogy mekkora
Csakhogy nagy volt biz az, képzelni is lehet,
Az óriás-király kicsit nem épített.*

*Hát oda ért János, s ekkép elmélkedék:
«A külséjét látom, megnézem belsejét!»
S nem törődve azzal, hogy majd megugratják,
Megnyitotta a nagy palota ajtaját.*

*No, hanem hisz ugyan volt is mit látnia!
Ebédelt a király s tudj' Isten hány fia.
Hanem mit ebédelt, ki nem találjátok,
Gondoljátok-e mit? ... Csupa kösziklákát!*

71. A táplálkozás.

Étel és ital nélkül meg nem élhetünk. A munkában testünknek sok anyaga felhasználódik. A fölhasznált anyagokat az étel és ital pótolja.

Még a leglustább embernek is szüksége van táplálékra, mert az is dolgozik. Tudniillik minden mozgásunk munka, amely erőt használ föl. Ezt az erőt pedig pótolni kell. Igazi munkának persze csak a hasznos munkát tekinthetjük.

Minél többet dolgozik az ember, annál több táplálékra van szüksége. A dolgozó ember erősen megéhezik. Az éhség annak a jele, hogy sok anyagot veszítettünk és azt sürgősen pótolnunk kell. Aki éhes, annak jó étvágya van. A jó étvágyú és jó gyomrú emberről azt szokták mondani: «még a kavicsot is megemésztené». Vagyis: nem változós; jól esik neki minden étel.

De azért nem mindegy, hogy mit eszik az ember. Mert némelyik ételben több a tápláló erő, némelyikben kevesebb. Legtáplálóbb ételeink a tej, tojás, hús, bab, borsó, lencse, vaj, sajt, kenyér, szalonna. A munkásembernek és a gyermeknek ezek az ételek valók. A különféle csemege, finom sütemény, édesség nem sokat ér; inkább gyomorrontást okoz.

Az evésben legyünk mértékletesek. A mértéktelen evés megárt. Némely ember és sok gyermek azt hiszi, hogy addig kell ennie, amíg csak beléje fér. Az ilyen falánkság gyomorbetegséget okoz.

Az ételt jól meg kell rágni. A jól megrágott ételt a gyomor könnyebben megemészti. Azért mondják tréfásan: «Aki sokáig eszik, sokáig él.» Nem szabad az ételt forrón behabzsolni, mert az is ártalmas.

Ital csak egy van, amit mindenkinek bátran ajánlható, ez a jó friss víz. A szeszes italok: a bor, a sör s különösen a pálinka még a felnőttek is ártanak, a gyermek pedig úgy őrizkedjék tőlük, mint a méregtől. A tiszta friss víz soha sem árt meg. Csak akkor nem szabad vizet inni, ha az embernek melege van. Ilyenkor várunk, amíg egy kissé lehűltünk.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a «János vitéz» c. költemény 1. és 2. szakaszát!

2. Írd le a következő mondatokat; húzd alá bennük azokat az igéket, amelyek ezután történő cselekvést jelentenek: Megtanultad-e már a versedet? Nem, még csak holnap fogom megtanulni. - A jövő héten kukoricát fogunk ültetni. - Holnap hajnalban fogunk fölkelni. - Ha henyélni fogtok, akkor én is másképpen fogok veletek bánni!

Az olyan cselekvést, mely csak ezután fog történni, az ige jövő idejével fejezzük ki.

3. Írd le ezeket a mondatokat úgy, hogy az igék mind jövő idejűek legyenek: Elérkezik a nyár. Az iskolában megtartjuk a vizsgálatot. Azután kezdődik a szünidő. Sokat járunk az erdőn, a mezőn, a réten. Virágot és epret szedünk. Szüleinknek is segítünk munkájukban. Így töltjük el a nyarat.

4. Írd le a 3. gyakorlat mondatait úgy, hogy az igék mind múlt idejűek legyenek.

5. Írjátok le ezeket: (Tollbamondás v. másolás.)

Elérkezik; nem érkezik el; el fog érkezni; nem fog elérkezni. Megtartjuk; nem tartjuk meg; meg fogjuk tartani; nem fogjuk megtartani. Eltöltjük, nem töltjük el; el fogjuk tölteni; nem fogjuk eltölteni. Megmondtad neki? Nem mondtam meg, nem is fogom megmondani.

6. Felelj ezekre a kérdésekre, azután írd le a feleleteket: Melyik a legegészségesebb ital? Melyek a szeszesitalok? Miért nem szabad a gyermeknek szeszes italt innia? Láttál-e már részeges embert? Mit tesz a részeges ember? Milyen bajokat szerez magának?

HUSZONÖTÖDIK HÉT.

72. A székelyek követsége és Kusid útja.

A székelyek meghallották, hogy a magyarok Attila örökségét vissza akarják foglalni. Követeket küldtek tehát Árpád üdvözlésére s megizenték, hogy őt szintén vezérökké, fejedelmökké fogadják.

Árpád nagy örömmel vette a testvérnép csatlakozását és szövetséget kötött vele.

A székelyek nem győzték ezt az országot dicsérni Árpádnak. Elmondták, hogy milyen a Duna vize, mennyi benne a hal és hogy ennek az országnak földjénél jobb nincs a kerek ég alatt, tanácsot tartottak tehát és a fejedelem elküldte Kund fiát, az okos, bölcs Kusidot, menjen, tekintse meg azt a földet és ismerje meg, milyenek a lakosai.

Kusid útnak indult s nemsokára elérkezett az ország közepébe, a Duna mellékére. Gyönyörűség volt, amit látott.

A föld, ameddig a szem ellát, mindenfelé gazdag, termékeny. A folyóvíz iható és halban bővelkedő; mellékén kövér zöld legelők. És megtetszett neki a tájék szerfölött. Elment tehát a tartomány királyához, Szvatoplukhoz, aki morva nemzetbeli volt és köszöntötte őt ura és övéi nevében. Aztán elmondta az okot, amiért jött. Szvatopluk nagyon megörült. Azt hitte, hogy a magyar jámbor földműves nép s azért jó, hogy a földet művelje. A követet tehát megajándékozta és úgy bocsátotta el. Kusid pedig a Duna vizéből megtöltötte a kulcsát, vett egy marok perjefüvet meg egy marok fekete földet és visszaindult. Mikor a magyar vezérek a vizet, a füvet, a földet meglátták, igen jónak ítélték az országot.

Árpád pedig egy aranyos kürtöt megtöltött a Duna vizével, fölemelte és így szólt: «Hatalmas Isten! Hálát adunk teneked, hogy minket e földre kihoztál. Könnyörgünk neked, adjad ezt a földet nekünk mindörökké birodalomul.»

73. Dal a hazáról.

*1. Azt dalolja a kis madár
A virágos ágon:
Legszebb ország Magyarország
Ezen a világon.*

*3. Azt ragyogja a csillag is
A csillagos égen:
Magyarország Tündérország
A földkerekségen.*

*2. Azt zúgja a Tisza, Duna
Hömpölygő hulláma:
Magyarország a világnak
Ékes koronája.*

*4. Azt dobogja a szívemnek
Forró dobogása:
Legyen áldott a magyarnak
Gyönyörű hazája.*

74. A szivárvány.

Ha nyári esőzésekör, reggel vagy még inkább délután a nap rásüt az átellenben lévő fellegre: gyönyörű színes ívszalagot látunk az égen. Ez a szivárvány. Az ív felső széle piros, azután narancsszín és világos sárga, zöld, kék és alul lilaszín következik.

Tölts egy pohárba vizet, tedd egy ív fehér papirosra, állítsd napfényre s nézd meg, mit látsz a pohár mögött? Vagy nézd meg a malomkerékről lehulló vizet, mikor a nap oda süt: mily szép színeket vet a zúgó deszkáira, a malom oldalára!

Szivárvány mindig ott támad, ahol a nap sugarai a vízcseppekről visszaverődve színekre bomlanak. A szép szivárvány tehát nem egyéb, mint a felhő vízcseppjein megtört napsugarak színes képe.

Mikor a nap magasabban áll, a szivárvány íve kisebb. Mikor a nap az ég karimájához közelebb esik, a szivárvány nagyobbodik és rendszeren kettős. A felső szélesebb, de halaványabb s a színek benne fordított sorban következnek.

A szivárványról a tudatlan emberek mindenféle együgyű badarságot hisznek és beszélnek. Az egyik azt állítja, hogy földre érő vége a tengerből vizet szí föl a felhőkbe. A másik azt mondja, hogy aki a szivárvány íve alatt átmegy, ha fiu volt, leánnyá, ha pedig leány, fiúvá változik. Ez azonban mind csak mesebeszéd, mert a szivárvány ártatlan természeti tünemény.

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a «Dal a hazáról» c. költemény 1. és 2. szakaszát emlékezetből, 3. és 4. szakaszát a könyvből. Azután húzd alá a benne levő mellékneveket!

2. Írd le a következő mondatokat; a fekvő vonások helyébe írd odailleső mellékneveket:

A tölgy magas fa. A jegenye a tölgnél -. De a fenyő mindhármuk közt a -. A farkas erős. A medve -, mint a farkas. Az oroszlán a - valamennyi szárazföldi állat között.

A melléknévvel nemcsak a tulajdonságot fejezzük ki, hanem a tulajdonság fokát is. A tulajdonságnak három foka van: alapfok, középfok és felsőfok.

A középfok jele -bb. A felsőfok úgy képződik, hogy a középfok elé a leg- szótagot tesszük.

3. Írd le a következőket:

a) Nagy, nagyobb, legnagyobb; mély, mélyebb, legmélyebb; drága, drágább, legdrágább; erős, erősebb, legerősebb; híres, híresebb, leghíresebb; nehéz, nehezebb, legnehezebb; jó, jobb, legjobb; hű, hívebb, leghívebb; sok, több, legtöbb; kicsiny, kisebb, legkisebb.

b) Legszebb ország Magyarország! Mindenhol jó, de legjobb otthon. Legjobb az egyenes út. Legjobb fűszer az éhség. Jobb a mai veréb, mint a holnap túzok. Két rossz közül válaszd a kisebbet. Többet ésszel, mint erővel. Több szem többet lát.

HUSZONHATODIK HÉT.

75. A fehér ló mondája.

Árpád Kusidot visszaküldte Szvatopluk királyhoz és küldött neki a földért egy szép fehér lovat, melynek arany volt a féke és aranyos a nyerge. A ló láttára a király még jobban megörült. A követ azt kérte tőle, hogy adjon földet, fűvet és vizet. A király az ajándékon való örömeiben azt mondta, hogy annyi földet ad, amennyit kívánnak. A követ erre visszatért a magyarokhoz.

Árpád pedig és a vezérek bementek az országba, melyet akkor Panonniának neveztek. Előzőnlőtték a földet, de nem mint jövevények, hanem mint Attila országának jogos örökösei.

Ekkor másik követet küldtek a királyhoz, még pedig azzal az izennel, hogy arról a földről menjen ki, mert nekik adta a földet a fehér lóért és a füvet az aranyos fékért, a Duna vizét pedig az aranyos nyeregért. Szvatopluk haragjában így felelt:

*«Ha a lovat azért küldték,
Sulyokkal majd agyonüssék.
Nyergét a Dunába vessék,
Fékét fűben elrekkentsék!»*

A követ mondta a királynak: «Ha azt mívelteti nagyságod, azzal a magyarok semmi kárt nem vallanak, mert a lovat az ő ebeik eszik meg, a fék az ő kaszásaiké lesz, a nyereg pedig az ő halászaiké.»

A magyarok e közben elindultak minden táborostul. Mikor Szvatopluk ezt meghallotta, kiszállott eléjük és megütközött velük. De a magyarok megverték és megfutamították az ő seregét. Maga Szvatopluk pedig futás közben a Dunába fült.

Árpádnak így kezébe került az ország nagy része.

Azután a magyarok folytatták hadakozásaikat. A Duna-Tisza közén diadalt arattak Zalán bolgár fejedelmen. De nemcsak a haza földjét foglalták el, hanem be-becsaptak a szomszéd országokba is. Semmit sem szerettek úgy, mint földet foglalni. Árpád azonban lassankint határt vetett a kalandos hadjáratoknak. Nemsokára aztán meghalt a bölcs és gondos fejedelem és a nép egy patak mellé temette el, mely akkoron kőmederben folyt Attila városán, Óbudán át a Dunába. Később, mikor már a magyarok keresztényekké lettek, azon a helyen templomot építettek.

76. Amerre a Tisza folyik.

*Vágyik oda az én szívem,
Amerre a Tisza folyik;
Elszáll oda ezerszer is
Napfeljöttől napnyugotig,
Amerre a Tisza folyik!
A folyó is, a vidék is
Itt van, itt él a szívemben,*

*Hát még, aki édes, örök
Szeretettel vár ott engem,
Amerre a Tisza folyik!
Áldja meg az Isten őket:
Az én lelkem jó anyámat,
Meg ő érte, ahol csak jár,
Azt a földet, azt a tájat,
Amerre a Tisza folyik!*

77. A hangya.

A hangya társas életet él, mint az ember. Az ősidőben az ember is olyan csoportokban élt, mint a hangya. Néhol vándoroltak ezek a csoportok, néhol városokat építettek.

A hangya is várost épít magának a föld alatt. A tudósok sokszor megfigyelték a hangya életét. Látták, hogy micsoda gondos nagy munkával készül a hangyaváros, amit mi hangyabolynak nevezünk.

A föld alatt utcák ezrei keresztezik egymást és vezetnek itt-ott egy tágas térre. Ez a tér vagy gyermeknevelő hely, vagy istálló, vagy éleltár, vagy másféle hely, aminek célját mi nem ismerjük.

Mert nem ismerjük ám teljesen a hangyák életét, sőt nagyon is keveset tudunk róluk. Az a kevés azonban érdekes. Azt már régen tudjuk róluk, hogy úgy háborúskodnak, mint az emberek. Amelyik győz, elviszi a legyőzöttek a tojásait.

De minek nekik a más hangyák tojásai? Megeszik talán? Nem; azokat a tojásokat hazaviszik és kiköltetik a nap melegével. A kikelt hangyákat aztán fölnevelik rabszolgáknak.

A rabhangyák egész életükben szolgálnak. Ők végzik a hangyavárosban a munkát, ők építenek, ők takarítanak, ők cipelik napos helyre a hangyatojásokat. Ők dajkálják a kis hangyákat, mikor már kikeltek. Belőlük telik ki a hangyaváros honvédő katonasága is. Ez a katonaság a legerősebb rabszolgákból való. Nem dolgozik mást, csak őrökdi a hangyaboly körül. Mikor aztán ellenséges hangyák érkeznek, birokra kelnek velök és mindhalálig harcolnak.

Már ennyi is elég volna arra, hogy a hangyában valami emberi észet lássunk. De még bámulatosabb dolgokat is látunk hangyaországban.

Ilyen például, hogy a hangyák is tartanak házi állatot. A hangyák házi állata a levelészbogár. Ezeket kint fogdossák és fejegetik. De sokat be is hordanak belőlük a hangyabolyba és ott etetik őket zöld takarmánnyal, mint mi a teheneinket.

Mert a hangyáknak olyan hasznos ez a házi állatuk, mint nekünk a tehén. Mikor a hangya csiklandozza, a levelész valami édes nedvet bocsájt ki s a hangyának ez a legkedvesebb eledele.

A hangyák, tudósok állítása szerint, nem hanggal beszélnek, hanem a tapogatóikkal. Ilyenkor szembe-állanak egymással, a tapogatóikat billegetik. Vajjon miket beszélnek? Mit mondanak egymásnak rólunk?

Nyelvgyakorlat.

1. Az «Amerre a Tisza folyik.» c. költemény 1. szakaszát írd le emlékezetből, a 2-ikat pedig a könyvből.

2. Írj feleleteket ezekre a kérdésekre: Látod-e a levegőt? A levegőnek van-e színe? Hát szaga? Érzed-e a levegőt? Meg tudod-e fogni? Látod-e a vizet? Van-e a víznek színe? A hal meg tud-e élni a szárazon? Hát a béka?

A mondattal vagy állítunk, vagy tagadunk valamit. E szerint vannak állító mondatok és tagadó mondatok. A tagadást ezekkel a szókkal fejezzük ki: nem, nincs, sem, sincs, ne, se.

3. Írd le a következőket:

a) Nem megyek én idegenbe. Ne menj el, maradj itt, majd meglátod, jobb lesz itt. Se pénz, se posztó. Nincs foganatja. Meg se bírok hol pihenni, nem ismer itt, nem szeret itt engem senki. Szólani sincs kihez nekem, senki se tud a nyelvemen. Zavaros a Tisza vize, nem tiszta, rávezetem kis pej lovam, nem issza.

Hogyan?

b) Nagyon, szépen, bátran, melegen, magasán, erősen, fényesen, hűvösen, nehezen, szárazan, egészen, merészen.

HUSZONHETEDIK HÉT.

78. Mátyás, a szántó.

*Még iskolás fiu korában
Mátyás, egy könyvvel tarsolyában,
A háztól elveszett,
Földekre tévedett.
Már szántogattak a mezőben,
A szép tavaszra vált időben,
S a Szent-Gellért megett
Ép egy öreg szántót találta,
Kinek sehogy sem folyt munkája;
Vagy ökre nem vont jól
Recsegteté a taligát;
Vagy nem fogott tisztán ekéje,
Ha megtolult a föld perjéje.*

*Az ostorost meg a barázda
Végén hideg gyötörte, rázta.
«Adj' Isten jó napot!
Hogyan megy a dolog?» -
Fogadj Isten! -
Rosszul, mivel magam vagyok.
Nem állanál be hozzám?
Én jól megfizetek;
Szolgámon, nyavalyáson,
Harmadnapos hideg.»
«Miért ne, jó díjért?» -
Mátyás így felel -
«Még rá jó áldomás,*

*S megteszem, ami kell.»
És ő suhancnak állt.
Az ökröket jól terelé,
Az ösztökét jól viselé,
Barázdált, boronált,
Mindent helyén csinált.
Már a nap is leáldozóban.
A szolgálja félig lábadóban,
Mátyás a fél napért
Követelése a bért.
A szolgálja bús szemmel tekint,
Az ő béréből hajlik az ki.
Gazdája rá zúg mérgesen,
Hogy már csak éppenségesen
Húsz pénze van bent, - mind kiadta
A sok betegségnek miatta.
Szegény fia majd síra, hogy
Épsége és a bére fogy.*

*Mátyás azonban jó szemes,
Az emberek szívébe les.
- Hej! már akkor kitört belőle,
Mily nagy lesz ő egykor időre -
S a fizetést csak elfogadja,
De a szolgáljának visszaadja,
Mondván a gazdának keményen:
«Úgy vedd rám a szemed,
Hogy az Isten éltetvén, akárhol
Megismerj engemet!»
Nem jó igazság ez: nem így kell
«Bánnod, ha szolgál is, beteggel!
Bérét, ha elvonod,
Tovább mért bántanod?!
Különben, én vagyok
Hunyadnak gyermeke;
A kard lesz az nekem,
Mi néked, az eke.»*

79. A munka.

Az embernek szüksége van táplálékra, ruházatra és lakásra. Azonban a természetben kevés táplálékot talál készen. Ruhát és lakást pedig egyáltalában nem talál. A természetben csak nyers anyagok vannak. És az ember a nyers anyagokból állítja elő mindazt, amire szüksége van. Ezeket a nyers anyagokat a növény-, állat- és ásványvilágból vesszük.

A nyers anyagok feldolgozásához munka szükséges. Ha senki sem dolgoznék, akkor úgy élnénk, mint az állatok. A szabad ég alatt, vagy barlangokban, odúkban laknánk; ruházatunk nyers állati bőr volna; eledelünk pedig gyümölcs, gyökér, madártojás, nyers hús.

Ilyen vad állapotban éltek az ősemberek. A munka lassanként kiemelte őket nyomorúságukból, megneemesítette lelküket és Istenhez hasonlóbba tette őket.

Isten után a munkának köszönhetünk mindent. Ezért becsüljük a munkát és a munkás embert. Azt mondjuk: a munka neemesít.

A munka sohasem szegény, még a legsilányabb munka sem. Régente még a királyok is megfogták az eke szarvát. A királynék fontak, szőtték és a király-leányok kiálltak a patakra ruhát mosni.

A munkátlanság gyalázat. Aki nem dolgozik, az ne is egyék. Lám, a kis méhek kilökik maguk közül a dologtalan herét; hadd vesszen el éhen.

80. Népdal.

*Vagyok olyan legény, mint te;
Vágok olyan rendet, mint te;
Ha nem hiszed, gyere velem,
Fogd meg az én kaszanyelem!*

*Vagyok olyan legény, mint te!
Rakok olyan kazlat, mint te;
Ha nem hiszed, gyere velem,
Fogd meg az én villanyelem!*

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le emlékezetből a 80. olvasmányt!

2. Felelj ezekre a kérdésekre, azután írd le a feleleteket:

Kinek a fia volt Mátyás? Iskolásfiu korában hová ment egyszer? Kit talált a Szent Gellért-hegy mögött? Mi baja volt az öreg ember szolgájának? Mit tett ekkor Mátyás? Mit dolgozott? A kapott bérrel mit tett? Az öreg gazdát miért dorgálta meg? Milyen király vált később Mátyásból?

3. Írd le a következőket:

Mivel? Hálóval, ollóval, vesszővel, könyvvel, enyvvel, kanállal, bottal, dobbal, vízzel, késsel, tűzzel. Nem jó a tűzzel játszani. Tüzel az arca. Vízzel oltják el a tüzet. Bottal ütik a nyomát. Dobbal nem lehet verebet fogni. Félkézzel is főlemelem. Szívvel-lélekkel dolgozik hazájáért.

HUSZONNYOLCADIK HÉT.

81. A növények védekezése.

A virág nem tud mozogni, sem a fa, sem más növény. A marha le-eszi, a gyerek letöri, a bogár megrágja - hej, sok minden veszedelem fenyegeti az életét.

Bezzeg könnyebb az állatnak: egyik rúg, a másik harap, csíp, szúr, öklel, vagy szalad szinte elérhetetlenül. Védni tudja magát még a méh is.

De azért valami védelmi módja a növénynek is van. A csalán például megégeti az embert, mintha tüzes vas volna; a vadrózsa, az akác, a vadszeder a töviseivel védi magát.

A fűzfa inkább a nyulak ellen védekezik: a héjában olyan keserűség van, amit a nyulak nem szeretnek. S majdnem minden fiatal fának a héjában van efféle keserűség. Ha ez nem volna, télen minden növendékfát megennének az őzek, a nyulak.

Az útifűnek az életét nem a nyulak fenyegetik, hanem a mezőn legelő állatok: a birkák, szarvasmarhák, lovak. Hogyan védekezik az útifű? A leveleit a földön teríti széjjel, hogy föl ne tudják harapni.

A kutyatej nevű virág nem fél attól, hogy lelegelik. Amelyik állat belekóstol, az nem nyúl hozzá többet, mert a kutyatej olyan maró nedvet ereszt az állat szájába, hogy annak elmegy tőle az étvágya.

A csészekürt-virág az erdőkben terem, ennek hát kevés baja van a legelő állatokkal, annál több baja volna a csigával. A csiga rámászna és leeszegetné a gyöngye hajtásait. A csészekürt tehát úgy védekezik, hogy ragadós savanyu nedvet bocsát ki magából. Jön a csiga. No, csészevirág, - mondja - megeszlek! Azzal neki kezd a mászásnak, de csakhamar lefordul: nem tetszik neki a savanyu ragadós enyv, s a virág bántatlan marad.

Így védekezik valami módon majdnem minden növény az olyan ellensége ellen, amelyik leginkább fenyegeti. Némelyiknek a szárában rejtőzködnek apró tühegyes szilánkok, s az állat, ha belé is kezd az evésébe, csakhamar észreveszi, hogy ezt jó lesz otthagyni.

Persze az érett korú állat ismeri már mindazokat a növényeket, amiket kerülnie kell. A legelő állatok különösen ismerik a növényeket. Egynémelyik állat még azt is tudja, hogy ha beteg, melyik fű segít a baján. Ez az oka, hogy gyakran látjuk a húsevő állatokat is fűvet rágni. A kutyánál tapasztalhatjuk ezt legjobban. Pedig a kutya, úgy-e, nem járt az iskolába?

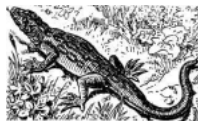
82. Dal a földről.

*Szeretem az édes, drága anyaföldet,
A kalászos rónát, az erdőt, a zöldet.
Illata ha megcsap s meglegyint szellője:
Szívem, a borongó, kedvre derül tőle.
Mint a dülő széle kétfelől mellettem:
Oly harmatos, olyan virágos a kedvem...
Arany koronáért, száz drága kövével,
Bokrétás kalapom dehogy cserélném el!*

83. A gyík.

Igen szelíd kis jószág a gyík. Milyen szép a szeme! Olyan, mint valami gyöngyszem. Csak úgy tündöklök az elevenségétől. Mikor bogárra les, kitátja a száját és ki-kiölti kétágú, hosszú nyelvcskáját. A fogát is látni lehet; bár nagyon apró, de azért éles, akárcsak a fűrész. Hasznát is veszi, különösen hogyha bogarat, szöcskét, pillangót, vagy tücsköt fog. De azért megtámadja néha a csigát, a madárfiókot, meg az egeret is. A körakáson szikrázó szemmel, tátott szájjal várja az arra repülő pillangót. Ha elszáll mellette, hirtelen elkapja, leharapja szárnyát és aztán elnyeli. Így fogdossa a szöcskét, legyet, szünyogot is. A pókot is elfogja, ha észreveszi. Hirtelen ugrással ráveti magát és bekapja.

Örökké a napon süt kérez. Nap nélkül nem is tudna megélni, annyira szereti a meleget. Minél melegebben süt a nap, annál elevenebb. Reggel és alkonyatkor, amikor nem olyan nagy a nap ereje, alig mozog. Lankadt és igen szelíd. A déli órákban pedig nagyon fürge. Ilyenkor aztán mindenütt látható: fán, falon, kerítésen, úton, útfélen.

Ha hűvös és esős az idő, sötét üregébe búvik. De ha kisüt a nap, csakhamar elősurran és vidáman futkos a verőfényen. A hideget sehogysen tűri. Ősszel a föld alá ássa magát és átalussza a telet.

Ha jártában-keltében a farka valahogy leszakad, sebj! Gombház, ha leszakad, lesz más. A gyíkokskának a farka rövid idő múlva újra megnő. Sőt megesik, hogy néha két farka is nő azon a helyen, ahol a régi leszakadt.

Van a gyíknak még egy igen szép tulajdonsága. Híven ragaszkodik ahhoz a kis darab földhöz, ahol a világra jött. Ott tölti az egész életét a szülőföldjén. Ha elzavarják onnan, ismét visszatér, ha hű ragaszkodásáért az életével kell is meglakolnia.

Nyelvgyakorlat.

1. Másold le a «Dal a földről» c. költeményt!

2. Másold le a 83. olvasmány első szakaszát!

3. Írd le a következőket:

a) Fűrészsel, kalapáccsal, ronggyal, rizzsel, kaláccsal, mésszel, ésszel. Tyúkkal-kaláccsal csalogatják. Nem **Mivel?** éri föl ésszel.

b) Írni, beszélni, látni, tenni, venni, vinni, inni, enni, unni, behunyni, tudni, adni, szedni. Könnyű beszélni, de nehéz tenni. Enni-inni bőven kaptak. Jobb adni, mint kapni. Sehonnai bitang ember, ki most, ha kell, halni nem mer. Hazudni nem szabad!

c) Édes jó Nagyszüleim!

Édes apám megígérte, hogy vizsgálat után elvisz kedves jó nagy szülémhez. Ennél nagyobb öröm nem is érhetett volna. Most már türelmetlenül várom azt a napot; de majd csak elérkezik. És akkor én újra láthatom kedves jó Nagyapámat és Nagyanyámat. Kezüket csókolja szerető unokájuk

Tolna, 1908. június 12. Pali.

HUSZONKILENCEDIK HÉT.

84. Magyarország.

A mi megyénk határán túl más megyék következnek. Hatvanöt vármegye van a mi hazánkban, Magyarorszáiban.

Gyönyörű egy ország ez! Északnyugaton, északon, keleten és délkeleten hatalmas hegység veszi körül, mint egy óriási koszorú. Ez a Kárpátok hegysége, melyben erdős lejtők, égbe nyúló havas ormok, viruló völgyek, kristályvizű patakok és folyók váltakoznak.

Az ország közepe táján hatalmas nagy síkság terül el: a Nagy-Magyar-Alföld. Itt terem a páratlan magyar búza, itt legelnek a kövér pásziton a szilaj ménesek, a kolompoló gulyák, a bégető juhnyájak. Itt terem a törzsökös magyar ember is. Az Alföldet két legnagyobb folyónk öntözi: a Duna és a Tisza.

A Dunától jobbra van a termékeny Kis-Magyar-Alföld. Ettől délnyugatra a híres Bakony hegység és tovább délnyugatra a kék vizű Balaton-tó.

Magyarországról azt is mondják, hogy «a négy folyó és a hármashegy országa.» A négy nagy folyó neve: Duna, Tisza, Dráva, Száva. A három hegy: Tátra, Fátra, Mátra. De ezeken kívül még sok folyója és sok hegye van hazánkban.

A hegyek belsejében temérdek kincs rejlik: arany, ezüst, réz, vas, só, kőszén. A folyók bővelkednek halban, az erdők mindenféle vadban, a hegyek lejtői tüzes bort teremnek. Gabonája, gyümölcse, bora, hízott marhája, baromfija, tojása, vaja, méze bőven van hazánknak; még idegen országokba is jut belőle.

Magyarországot becsületes, munkás, iparkodó nép lakja. A népnek több mint fele tisztán magyarul beszél. Kisebbik felének más és sokféle az anyanyelve, de azért a szíve tele van hazaszeretettel. Ha ellenség bántaná hazánkat, mindnyájan védelmére kelnének.

Hazánk népe néhol elszórt tanyákon, de többnyire barátságos falvakban és nagy városokban lakik.

Legnagyobb városunk Budapest. Ez az ország fővárosa; a Duna két partján fekszik, az ország közepe táján. Gyönyörű paloták vannak benne, de legszebb a király palotája és az országház.

A Nagy-Alföldön legszebb városaink Szeged, Szabadka, Arad, Temesvár, Debrecen, Nagyvárad, Szatmár, Kecskemét. A Dunától jobbra eső vidéken Sopron, Győr, Pécs, Székesfehérvár a legnagyobb városaink. Északon, a Kárpátok vidékén, Pozsony és Kassa. A Királyhágó hegyen túl eső vidéken Kolozsvár.

Több mint ezer éve immár, hogy őseink Árpád vezérlete alatt ezt a szép országot elfoglalták. Azóta temérdek ellenség támadt ellenünk. De apáink meg tudták védeni és meg tudták tartani hazájukat. Mi is megvédjük bárki fia ellen!

85. Hazatérő vándormadár.

Elmegy ősszel a gólya, a fecske meg a többi vándormadár messzire, melegebb országba. Itt nem állják ki a telet. De alig hogy beköszönt a tavasz és megenyhül az idő, visszatérnek ők is, a kedves vándorok. Hiába, itt az ő igazi hazájuk, ide vágnak ők vissza a távol idegenből, akármilyen jó dolguk legyen is ott.

Így van az ember is.

Két évvel ezelőtt útra kelt a mi szomszédunk fia, Fazekas Mihály. Nagy útra indult. Túl, túl a nagy tengeren van egy ország: Amerika. Oda utazott Fazekas Mihály szerencsét próbálni.

Két évig volt oda, a minap visszajött. Hozott pénzt, szerzett ezüst órát, láncot; de meggörnyedt a sudár dereka, megritkult a fényes sűrű haja, elbágyadt a villogó szeme. Megtörte odaát a sok munka, de még jobban megtörte a honvágy.

Hazajött, mint a vándormadár. És könnyezve mondta: «Nem megyek el soha többet!»

86. Bujdosó dala.

*Bujdosom a kerek földön,
Szomorúság jártom, költöm;
Meg se bírok hol pihenni,
Nem ismer itt, nem szeret itt engem senki!*

*Édes hazám drága földje,
Messze vagyok, száz mérföldre!
Messze vagyok, messzebb megyek,
Ámde tudom, ott is igaz fiad leszek!*

*Szólan sincs kihez nekem,
Senki se tud a nyelvemen;
Ha nem értik a szavamat,
Hogy értenék sok keserű bánatomat!?*

*Két szememet ha bezárom,
Rólad esik álmodásom;
Ott vagyok én alva, ébren
Róna-mezők délribábos közepében.*

*Ott szabadon fú a szél is,
Igazabban ver a szív is;
Ott terem a magyar ember,
Ha az Isten megad egyet... semmi sem kell!*

Nyelvgyakorlat.

1. Írd le a «Bujdosó dala» c. költemény 1. és 2. szakaszát emlékezetből!

2. Felelj ezekre a kérdésekre, azután írd le a feleleteket: Hogy hívják a mi hazánkat? Miféle hegység koszoruzza? Melyik a négy legnevezetesebb folyója? Melyik a három legnevezetesebb hegysége? Melyik a fővárosa? Melyik, a legtermékenyebb része? Mióta laknak itt a magyarok?

3. Írd le a következőket:

Hozza, rázza, húzza, ássa, megissza; hozzuk, húzzuk, ássuk, keressük, megisszuk, visszük, vesszük; hozzátok, húzzátok, ássátok, megisszátok. Húzza-halasztja a dolgot. Ebre bízta a hájat. Ezt már nem vesszük tréfára.

HARMINCADIK HÉT.

87. Családi kör.

*Este van, este van; ki-ki nyugalomba!
Feketén bölintgat az eperfa lombja.
Zúg az éji bogár, nekimegy a falnak,
Nagyot koppan akkor, azután elhallgat.
Mintha lába kelne valamennyi rögnek,
Lomha földi békák szanaszét görögnek.
Csapong a denevér, az ereszt sodorván.
Rikoltoz a bagoly csonka régi tornyán.
Udvaron fehérlik szőre egy tehénnek,
A gazdasszony éppen az imént feje meg.
Csendesen kérődzik, igen jámbor fajta,
Pedig éhes borja nagyokat döf rajta.
Ballag a cica is... bogarászni restel...
Óvatosan lépked hosszan elnyúlt testtel,
Meg-megáll, körülnéz; most kapja hirtelen
Egy iramodással a pítvarban terem.
Nyitva áll az ajtó, a tüzelő fénye
Oly hívogatólag süt ki a sövényre.
Ajtó előtt hasal egy kiszolgált kutya,
Küszöbre a lábát s erre állat nyújtja.
Benn a háziasszony elszűri a tejet,
Kérő kis fiának enged inni egyet;
Aztán elvegyül a gyermektársaságba,
Mint csillagok közé nyájas hold világa.
Pendül a kapa most, letevő a gazda,
Csikos tarisznyáját egy szögre akasztja...
Kutat az apró nép, örülne, ha benne,
Madárlátta kenyérdarabocskát lelne...
Rettenve sikolt fel, amelyik bele nyúl:
Jaj! Valami ördög ... vagy ha nem, hát kis nyúl.
Lesz öröm, aludni sem tudnak az éjjel,
Kínálják erősen káposztalevéllal.
Nem késik azonban a jó háziasszony,
Illő, hogy urának ennivalót hozzon.
Kiteszi középre a nagy asztalszéket,
Arra tálalja fel az egyszerű étket.
Maga evett ő már, a gyermek sem éhes,
De a férj unszolja: «Jer közelebb, édes!»
Jobb ízű a falat, ha mindnyájan esznek...
Egy-egy szárnyat, combot nyújt a kicsinyeknek.*

88. A pihenés.

Aki dolgozott, az megérdemli a pihenést. De szüksége is van rá. Mert a test és a szellem a pihenés idejében gyűjt új erőt a munkára. Napközben is vannak a munkásnak pihenő órái. De a pihenés igazi ideje az est és az éjszaka.

A fáradt ember leül, vagy leheveredik alkalmas helyre. A legtökéletesebb pihenés az alvás. Az alvásra éppen úgy szükségünk van, mint az ételre és italra. Felnőtt embernek minden 24 órában 7-8 órát kell aludnia. A gyermek 9-10 órát is alhatik. A túlságos sok alvás ártalmas.

Vannak pihenő napjaink. Ilyenek a vasárnap és a többi nagy ünnepek. Ezeket a napokat minden jóra való ember testi és lelki üdülésre használja. Templomba megy, családjá körében elbeszélget, hasznos könyveket olvas. Aki az ünnepnapokat a korcsmában tölti, az nem érdemli meg, hogy ünnepnapja legyen.

Némely ember a munkában sem ismer mértéket. Dolgozik szakadatlanul, alig ér rá aludni. Azt hiszi, hogy így többet szerezhet. Pedig téved. Mert ilyen módon elpocsékolja legdrágább kincsét: egészségét, erejét. Mi lesz ennek a vége? Az, hogy korán megvéntül, megrokkán. Akkor aztán nem tud dolgozni és másoknak terhére lesz. Az ember iparkodjék bölcsen élni. Pihenjen a munka után és kímélje erejét. A hazának is erőteljes, munkabíró emberekre van szüksége, nem pedig koravén nyomorékokra.

Az iskolás gyermek is hosszú pihenőt kap a jól végzett iskolaév után. Megérdemli. Hadd gyűjtsön új erőt őszig az új munkára!

89. Szózat.

*Hazádnak rendületlenül
Légy híve, ó magyar!
Bölcsőd az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar.*

*A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely,
Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt élned, halnod kell.*

Nyelvgyakorlat.

1. Másold le a «Családi kör» c. költemény 1. szakaszát!

2. Írd le emlékezetből a «Szózat» c. költeményt!

3. Írd le a következőket:

a) Bátorság, szépség, nagyság, kevélység, mélység, gazdagság, hűség, jóság, olcsóság, drágaság...

b) Magasság, békesség, üresség, ügyesség, édesség, kedvesség, világo-ság híresség, házasság, szárazság, község, vitézség, nehézség, egészség, merészség, kopaszság.

c) Barátság, nevetség, kétség, költség, segítség, multság, sötétség, fáradság, bolondság, szelídség, ijedség, imádság.

d) Drága kincs az egészség. Az igazság az én erősségem. Elindult az Igazság, véle ment a Hamisság. Nem kímélte a költséget. Sötétség borult a földre.

e) Bennem, benned, benne, bennünk, bennetek, bennük; hozzám, hozzád, hozzája, hozzánk, hozzátok, hozzájuk; ez, az; evvel, ezzel; avval, azzal; ennek, annak; ettől, attól; ebből, abból; erről, arról; ehhez, ahhoz; erre, arra; ebbe, abba; eddig, addig; ennél, annál.